

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SÂD SURESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI

**Tezi Hazırlayan
Hikmet KAVİK**

**Tezi Yöneten
Prof. Dr. Ahmet COŞKUN**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Ocak 2011
KAYSERİ**

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

SÂD SURESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI

**Tezi Hazırlayan
Hikmet KAVİK**

**Tezi Yöneten
Prof. Dr. Ahmet COŞKUN**

**Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Ocak 2011
KAYSERİ**

Prof. Dr. Ahmet COŞKUN danışmanlığında Hikmet KAVİK tarafından hazırlanan “SÂD SURESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI ” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında **Yüksek Lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../ 2010

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Ahmet COŞKUN

Üye :Prof. Dr. M.Zeki DUMAN

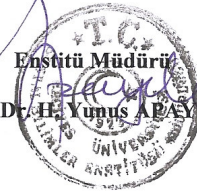
Üye :Doç. Dr. İbrahim GÖRENER

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 28.01.2011 tarih ve 02 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

28.01.2011

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. H. Yunus ARAYDIN

ÖNSÖZ

Kur'an'ı Kerim temelde insanın dünya ve ahiret mutluluğunu hedefleyen bir 'Kitap'tır. Bu nedenle her çağ ve ortamda insanoğlunun ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir özelliğe sahiptir.

Kur'an' ı Kerim'in her suresi kısaltılmış bir Kur'an'ı Kerim gibidir. Dolayısıyla her süre genel muhtevası itibariyle Kur'an'ı Kerim'in bütün konularını olmasa bile büyük bir kısmını işaret eder. İncelemiş olduğumuz Sâd suresi de böyledir. Kur'an'ın temel konuları olan tevhid, nübüvvet ve ahiret hakkında Sad suresi detaylı bilgi vermektedir. Hz. Peygamber'in tevhid mücadelesine değinilirken diğer peygamberler örnek gösterilerek, bu zor mücadelenin sabrı gerektirdiği dile getirilmektedir. Bu bölümde değinilen peygamber kıssalarından oldukça fazla hüküm çıkmaktadır. Hz. Peygamber'in peygamberliğinden şüphe edenlere akılcı deliller sunulmakta, inkarlarının yersizliği tehdit edici bir tarzda gözler önüne serilmektedir.

Kur'an'ın pek mühim bir haber olduğundan söz eden sure, bu habere uyanlara da müjdelere vermektedir. Surenin son ayetlerinden kadere deliller çıkaran alimlerimiz bize bu konuda oldukça detaylı bilgi vermektedir.

Tezimin şekillenmesinde tavsiye ve görüşlerini aldığım, kıymetli fikirlerinden istifade ettiğim başta tez danışmanım Prof. Dr. Ahmet COŞKUN Bey olmak üzere Prof. Dr. Celal KIRCA, Prof. Dr. Zeki DUMAN, Doç. Dr. İbrahim GÖRENER ve Mehmet DEMİRCİ Bey'e teşekkürü bir borç bilirim. Çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen değerli eşim Mahmut KAVİK'e de çok teşekkür ederim.

Hikmet KAVİK

Kayseri 2011

SÂD SURESİNİN KONULU TEFSİR ÇALIŞMASI

Hikmet KAVİK

ÖZET

Tefsir kelimesi sözlük anlamı olarak, ortaya çıkarmak ve açıklamak demektir. Bir şeyden makul olan anlamın çıkarılmasıdır. Daha geniş bir ifadeyle tefsir; lafzın delalet ettiği manayı tespit edip açığa çıkarmak, lafızdaki kapalı manayı açıklayarak anlaşılır kılmak ve müşkil olan lafızdan murad edilen manayı açıklayıp, yorumlamaktır.

İstilahî manada ise tefsir Kur'an ayetlerinin anlamını ortaya çıkarıp Allah'ın bununla hedeflediği amacı açıklayan bir ilimdir.

Konulu tefsir ise her hangi bir konuyu, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ele alıp ister aynı isterse değişik surelerde olsun, konuyu uzaktan ve yakından ilgilendiren Mekki ve Medeni tüm ayetleri toplayarak mümkün olduğu mertebe nüzûl sırasını göz önünde bulundurmak koşuluyla ve Kur'an'ın temel üslubu çerçevesinde çeşitli mukayeseler yapmak suretiyle istenileni ortaya çıkarmaktır.

Bir surenin tüm konuları tefsir etmek ise sureyi bir bütün olarak ele alıp genel ve özel hedeflerini tesbit ederek konular arasındaki irtibatı da sağlamak suretiyle sureyi genel bir şekilde tefsir etmektir.

Herhangi bir sureyi konulu tefsir metoduna göre tefsir etmek isteyen bir araştırmacı öncelikle tefsirini yapacağı sureye bütüncül bir bakış açısıyla bakarak surenin genel hedeflerini belirlemeli ve sure hakkında toplu bir fikir sahibi olmalıdır. Sonra sureyi konularına göre ayırarak her ayeti/ayet grubunu kendi konu alanı içerisinde anlamaya çalışmalıdır. Bu aşamada konuları oluşturan kavramların etimolojik ve semantik araştırmalarını yaparak şayet varsa ayetlerin sebebi nüzullerini araştırmalıdır. Daha sonra sureyi oluşturan bu konuları kendi aralarında irtibatlandırmalı ve surenin nazil olduğu tarihi bağlamı da göz önünde bulundurmalıdır. Ancak böyle bir çalışma sonucunda, bir bütün olarak, surenin üzerine bina edildiği genel/külli nizam tesbit edilmiş olur.

Her surenin kendine özgü bir kimliği, hedefi ve üzerine bina edildiği genel bir sistemi vardır. Sad suresinin kimliği ise Kur'an'ın icaz yönüne dikkat çekmek, Kur'an'ın en temel konuları olan tevhid, nübüvvet ve ahiret hakkında detaylı bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler:Tefsir, Kur'an, Konulu Tefsir, Sûre,

TAFSEER STUDY OF SÂD SURA

Hikmet KAVİK

ABSTRACT

Tafseer term denotes to revealing or to elucidating that to infer meaning. More generally, tafseer is to revealing the meaning which indicates; to make the closed literal meaning understandable and to elucidate and to interpret the sense of miscellaneous literal, which was meant.

In technical words, tafseer is a science which aims to reveal meanings of verse of Quran; thereby, elucidate the purpose, which God aimed by this.

However, tafseer is to elucidate the desired meaning in a subject by gathering all related-verses, either in the same or different sura; and thereafter, reviewing them in the integrity of the Quran by considering descending order of verses which were descended at Mecca and Medina, and making various comparisons which are limited to main wording of Quran.

The tafseer of all subjects in a sura is to tafseer a sura by determining general and specific objectives of it and by linking the topics in an entirety fashion.

A reviewer, who wants to tafseer a sura by using a tafseer method, has to maintain an opinion about the sura by determining the general objectives of the sura which will be tafseered. Then he/she should classify sura according to subjects and should attempt to understand each verse/verse group in its' own subject field. In this stage, he/she should investigate on etymologic and semantic features of concepts which form the subject and he/she should search for the reasons of the descending of these verses; if present. Thereafter, he/she should link the subjects which form the sura by considering the historical context of descending of sura. However, general law on which sura is constructed, should be determined by this fashion.

Each sura has a specific identity, an objective and a general law on which it is constructed. Identity of Sâd Sura is to emphasize concision of the Quran and to give comprehensive information about unification, being a prophet and after life which are the main subjects of the Quran.

Keywords: Tafsir, Quran, Tafseer, Sura

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	I
ÖNSÖZ	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KONULU TEFSİR.....	2
1.1.TEFSİRİN TANIMI	2
1.2-KONULU TEFSİRİN TANIMI.....	3
1.3. KONULU TEFSİRİN TARİHÇESİ	4
1.4-SURE ÇERÇEVELİ KONULU TEFSİR METODU.....	5
1.4.1-Surenin Tek Bir Konusunun Tefsiri	5
1.4.2. Surenin Tüm Konularının Tefsiri	5
1.4.3. Sûre Çerçevesi Konulu Tefsir Çalışmalarında Araştırma Yöntemi	7
1.4.3.1. Sûreye Giriş Yapmak	7
1.4.3.2. Surenin Temel Hedefini ve Eksenini Belirlemek	8
1.4.3.3. Sureyi Bölümlere Ayırarak İşlemek	9
1.4.3.4. Pasajlardaki Konular Arası Bağlantıyı Kurmak	10

İKİNCİ BÖLÜM

SÂD SÛRESİ.....	11
2.1-SÂD SURESİ'NİN KONULU TEFSİRİ.....	11
2.1.1. Sureye Giriş	11
2.1.2. Sureye Genel Bir Bakış	13
2.2-SÛRENİN BÖLÜMLERE AYRILARAK İŞLENMESİ	18
2.2.1- Huruf-u Mukatta'a, Kasem ve Zikrin Manası.....	18
2.2.1.1- Huruf-u Mukatta'a	18
2.2.1.2. Kasemin Konusu	19
2.2.1.3. Zikr'in Manası	20

2.2.2. Müşriklerin Tevhidden Rahatsızlıkları	23
2.2.3. Vahy İnkarcılarını Red	24
2.2.4. Mekke Fethinin Müjdelenmesi	26
2.2.5. Surede Geçen Peygamber Kıssaları ve Çıkarılacak Önemli Dersler	34
2.2.5.1. Davud (as)'ın Kıssası ve O'na Yapılan Lütuflar	35
2.2.5.1.1. Hz. Davud'un Sahip Olduğu Özellikler	38
2.2.5.1.1.1. Davud'a Musahhar Kılınan Dağlar	42
2.2.5.1.1.2. Kuşluk Vakti ve Kuşluk Namazı	43
2.2.5.1.1.3. Kuşluk Namazının Hükümü:	44
2.2.5.1.1.4. Kuşluk Namazına Dair Bazı Rivayetler:	44
2.2.5.1.2. Hüküm ve Ayırtedici Söz	46
2.2.5.1.3. Anlaşmazlıklar Hususunda Yargı	47
2.2.5.1.4. Şirketin Yeri Ve Önemi	50
2.2.5.1.5. İnsanlar Arasında Adaletle Hükmetmek	51
2.2.5.2-Süleyman (as) ve Atlar	72
2.2.5.2.1. Övülen Kulun Kim Olduğu?	73
2.2.5.2.2. Fani Varlıklara İlgi	74
2.2.5.2.3. Ayetteki Zamirlerin Mercii	75
2.2.5.2.4. Atları Okşamadan Maksat	76
2.2.5.2.5. Süleyman (a.s)'a Yapılan İhsanlar	77
2.2.5.2.5.1. Havanın Onun Hizmetine Verilmesi	78
2.2.5.2.5.2. Şeytanları Ona Âmade Kılması	79
2.2.5.2.6. Süleyman (A.S.)'ın Tahtının Üzerine Atılan Ceset	81
2.2.5.2.7. Süleyman Peygamber'in Hiç Kimseye Lâyık Olmayan Bir Mülk İstemesi ...	81
2.2.5.3. Eyyüp (as)'ın Kıssası	83
2.2.6. Kur'an'ın Mühim Bir Haber Oluşu	90
2.2.6.1. Peygamberin Ana Vasıflarından Biri, Açık Uyarıda Bulunmak	90
2.2.6.2. Bir Olan Allah'a Davet etmek	91
2.2.6.3. Niçin Mühim Haber?	92
2.2.7. İnsanın Yaratılış Kıssası ve Allah'ın Ona İkramda Bulunması	94
2.2.7.1. İlk İnsan Âdem'in (A.S.) Yaratılması	94
2.2.7.2. Âdem (A.S.)'a Secde Edilmesi	95
2.2.7.3. Allah'ın Ruhundan Âdem'e Üflenmesi	96

2.2.7.4. Hazırlanan Hayat Plânı.....	97
2.2.8. Kadere Delil.....	97
SONUÇ	99
KAYNAKÇA	103
ÖZGEÇMİŞ	107

KISALTMALAR

age	: adı geçen eser
(a.s)	: aleyhisselam
b.	: bin (oğlu)
bk.	: bakınız
bs.	: basım yeri yok
cc.	: celle celâlühü
H.z.	: Hazreti
h.zr.	: hazırlayan
(sav)	: sallallâhu aleyhi ve selem
ra.	: radiyallahu anh.
sdl.	: sadeleştiren
şrh.	: şerh eden
trc.	: tercüme eden
ts.	: tarihsiz
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
yy.	: yüzyıl
yay.	: yayınları

GİRİŞ

A- ÇALIŞMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kur'an'ın Kerim'in nasıl anlaşılacağı ve yorumlanacağı konusu nüzülünden bu güne kadar tefsir çalışmalarında önemli bir nokta oluşturmıştır.

Çok çeşitli sorunlar içinde bulunan insanlığın tek kurtuluş yolu; Kur'an'ı bireysel ve toplumsal faaliyetlerin temel belirleyicisi olarak algılanıp uygulanmasından geçmektedir. Bunun için Kur'an günümüzde sorunların çözümünde ilk kaynak oluşturmaktadır.

Kur'an'ın Kerim'in her süresi kısaltılmış bir Kur'an'ın Kerim gibidir. Dolayısıyla her sure genel muhtevası itibariyle Kur'an'ın Kerim'in bütün konularına olmasa bile büyük bir kısmına ifade eder. Bizde bu çalışmamızda Kur'an'ın Kerim'in temel konularına (tevhid, nübüvvet, ahiret) değinen Sad Suresini sure çerçeveli konulu tefsir metodu ile ele aldık.

B- ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmamızın temel amacı konulu tefsir çalışmalarında takip edilmesi gereken metodu ortaya koyup bu metod doğrultusunda Sad suresini incelemektir.

C- ÇALIŞMADA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Çalışmamızın birinci bölümünde tefsir ve konulu tefsir kavramları üzerinde analizler yapılmıştır. Konulu tefsirin önemi ve gerekliliğine dair rivayetler araştırılmış sure çerçeveli konulu tefsir hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise Sad suresini sure çerçeveli konulu tefsir metoduna uygun olarak incelemeye alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONULU TEFSİR

Bu bölümde tefsir ilmi hakkında genel bir bilgi verildikten sonra tefsir ilminin son yıllarda Kur'an'ı Kerim-i anlama yönelişinden biri olan konulu tefsir hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Daha sonra çalışmamızın yöntemi olan sure çerçeveli konulu tefsirin çalışma yönteminden bahsedilmiştir.

1.1.TEFSİRİN TANIMI

Tefsir kelimesi sözlük anlamı olarak, ortaya çıkarmak ve açıklamak demektir.

'Ragıp-el Isfehani'nin *Müfredat*'ında ise; 'bir şeyden makul anlamın ortaya çıkarılması olarak tarif edilmektedir.'¹

'İbn Abbas *'Tefsirini en iyi şekilde yaptı'* ayetindeki tefsir kelimesine; tefsir etme, açıklama yapmak demiştir.'²

Güven; tefsir kelimesini şöyle açıklamıştır: 'Lafzın delalet ettiği manayı tespit edip açığa çıkarmak, lafızdaki kapalı manayı açıklayarak anlaşılır kılmak ve müşkil olan lafızdan murad edilen manayı açıklayıp, yorumlamaktır.'³

Tefsir kelimesinin ıstılahî yönden tanımını ise Müslim şu şekilde yapmıştır; 'Kur'an ayetlerinin anlamını ortaya çıkarıp, Allah'ın bunlarla hedeflediği amacı açıklamaya çalışan ilim dalıdır.'⁴ Yine Güven 'İnsan gücünün ölçüsü nispetinde Allah'ın ayetlerindeki muradını araştırıp, açıklayan bir ilimdir'⁵ şeklinde açıklamıştır. Tefsir

¹ Mustafa Müslim, *Mebahis fit-tefsiri'l Mevzûi (Kur'an Çalışmalarında Yöntem: Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım)*, Fecr Yay. Ankara, 1993, s.25.

² Cüneyt Eren, *Konulu Tefsir Metodu*, Akademi Yay., İstanbul, 2000, s.13.

³ Şahin Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, Şura Yay., İstanbul, 2001, s.36.

⁴ Mustafa Müslim, *Mebahis fit-tefsiri'l Mevzûi*, s. 25.

⁵ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, s.39.

kavramı Kur'an'ı Kerim'de şu şekilde geçmektedir. '*Onların sana getirdiği her misale karşı mutlaka bizde sana gerçeği ve en güzel açıklamaya getirdik.*'⁶

1.2-KONULU TEFSİRİN TANIMI

Konu ve kavram çalışmalarının metodolojisi ile ilgili yazılan eserlere baktığımızda, âlimlerin bu hususta ya kendilerine özgü bir tarif geliştirdiklerini ya da önceden yapılmış tanımları aktararak içlerinden birisini tercih etmekle yetindiklerini görmekteyiz. Dolayısıyla bu tarifler ya tekrardan ibaret ya da birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olmaktadır.

Bu güne kadar yapılmış 'Konulu Tefsir' tanımlarından bilim adamlarınca en çok tercih edilenler şunlardır:

-Konulu tefsir; 'Belirli bir konuya ait değişik sûrelerde zikredilen Kur'an ayetlerini bir araya toplayıp nüzûl sırasını da göz önünde bulundurarak, konularına göre ve usûlüne uygun bir şekilde düzenlemek suretiyle sevkolundukları ortam içerisinde değerlendirdikten sonra benzer ayetlerle konuyu işlemektir.'⁷

-Konulu tefsir; 'Manalarını beyan etmek, asıllarını ortaya çıkarmak ve birleştirici bir bağın birbirine bağlamak için özel şartların ve hususi bir şekilde değişik ayetleri bir araya toplamak ve üzerlerinde derinlemesine düşünmek suretiyle mana veya gaye bakımından bir olan Kur'an-ı Kerim'in konularını araştıran bir ilimdir.'⁸

Konulu tefsir; 'Araştırmayı, sadece bir konuya hasrederek bu konuyla ilgili Kur'an ayetlerini derinlemesine araştırmaktır.'⁹

-Konulu tefsir; 'Her hangi bir konuyu, Kur'an'ın bütünlüğü içerisinde ele alıp ister aynı isterse değişik surelerde olsun, konuyu uzaktan ve yakından ilgilendiren Mekki ve Medeni tüm ayetleri toplayarak mümkün olduğu mertebe nüzûl sırasını göz önünde bulundurmak koşuluyla ve Kur'an'ın temel üslubu çerçevesinde çeşitli mukayeseler yapmak suretiyle istenileni ortaya çıkarmaktır.'¹⁰

⁶ Furkan 25/33.

⁷ Muhammed Hicazi, *et-Tefsiru'l-Mezûiyyeti fi'l-Kur'ani'l Kerim*, Kahire, ts, s. 402,403.

⁸ Said Abdussettâr Fettullah, *el-Medhal, ile't-Tefsiri'l-Mevzûi*, Kahire, 1986, s. 20.

⁹ Seyit Mursi, İbrahim el-Beyyumi, *Dirasat fi't-Tefsiri'l-Mevzûi*, Beyrut, Ts, s. 29.

¹⁰ Ömer Dumlu, 'Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri', *Tefsirin Dünyü ve Bugünü Sempozyumu*, Samsun,, 1992, s. 160.

-Konulu tefsir; ‘Bir ya da daha fazla sure çerçevesinde Kur’âni amaçlara uygun olarak konuları araştıran bir ilimdir.’¹¹

-Konulu tefsir; ‘Hedefi aynı olup her hangi bir konu hakkında ortak olan Kur’an ayetlerini bir araya toplamak ve onları esbâb-ı nüzûllerine vakıf olmak suretiyle iniş sırasına göre tertib ettikten sonra bu ayetleri ele alıp şerh, beyan, ta’lik ve istinbat etmek ve bu ayetleri bütün yönleri ile açıklayan konulu metod çalışması ile birleştirmek; araştırmacıya, bütün boyutları ve içerdiği muhtevaları anlamasını mümkün kılacak şekilde konuyu bütün çıplaklığıyla açıklayan, hedefini kolaylıkla idrak ve tamamen ihata ettiren sahih ilmi ölçülerle ölçmektir.’¹²

Yapılan bu tarifleri de göz önünde bulundurarak ‘Konulu Tefsirin’ tanımını şu şekilde yapmak mümkündür: Konu veya konuların Kur’an’ın bütünü veya herhangi bir suresi çerçevesinde incelenmesidir.

Tefsir çalışmalarındaki konulu yönelişin bütünsel bir yöneliş olarak isimlendirildiğini görmekteyiz.

1.3. KONULU TEFSİRİN TARİHÇESİ

Hicazi’ye göre Konulu Tefsir Metodu bugünkü manası ve adıyla ilk defa içinde bulunduğumuz asırda ortaya çıkmıştır. Böyle bir tefsir metodunun doğuşuna, bazı müsteşriklerin, bu asırda Kur’an’la ilgili olarak ileri sürdükleri birtakım şüpheler sebep olmuştur.¹³

Güven ise bu tefsir metodu hakkında şunları söylemektedir: ‘Konulu tefsir metodu, bu mana ve isimle ilk defa bu asırda ortaya çıkmakla birlikte, onun köklerinin İslam’ın ilk asrına kadar uzandığını da burada belirtmek gerekir. Zira bu metodun, bizzat Hz. Peygamber tarafından kullanılmış bulunan ve en üstün bir tefsir metodu olan ‘Kur’an’ın Kur’an’la Tefsiri’ ile sıkı bir ilişkisi vardır. Konulu Tefsir Metodunda, bu metodun dayandığı: ‘Kur’an’ın bir kısmı bir kısmını tefsir eder’ kaidesi daha geniş ve esaslı bir şekilde kullanılır. Allah-u Teala Kur’an’da ‘*sonra (şüphelen olmasın ki)onu açıklamak da bize aittir.*’¹⁴ buyurmaktadır. Bundan dolayı öncelikle açıklanması gereken bir ayetin açıklamasını Kur’an’da aramalıyız. Mesela; anlamı geneli kapsayan bir kısım ayetler,

¹¹Mustafa Müslim, *Mebahis fit-tefsiri’l-Mevzûi*, s. 16.

¹² Abdulhayy El-Fermavî, *el-Bidayetü fi’t-Tefsiri’l-Mevzûi*, , Kahire, 1998, s. 52.

¹³ Hicazi, *el-Vahdetü’l-Mevduyyetü*, s. 402-403.

¹⁴ Kıyame, 75/9.

başka bir yerde tahsis edilmiştir. Bazı yerde kısa ve öz ifadelerle anlatılan ayetler, diğer tarafta detaylı olarak anlatılmıştır. Bu gibi yönlerden dolayı Kur'an-ı Kerim'i kendi bütünlüğü içerisinde anlamak tüm zamanlarda etkili olmuştur. Bütün tefsir hareketlerinde bu konu az da olsa göz önünde bulundurulmuştur. Bundan dolayı konulu tefsirin tarihini araştırırken risâlet asrından ele almak bizi doğru sonuçlara ulaştıracaktır.'¹⁵

Sahabe ve tâbiun döneminde ise, değişen şartların getirdiği problemleri çözmek için ilk önce Kur'an'ın kendisine, sonra Hz. Peygamber'in haberlerine başvuruluyordu. Aynı zamanda ictihad ve rey de tefsirlerde etkili oluyordu. Bu dönemdeki tefsir hareketlerinin, konulu tefsir olduğunu kabul etmemekle birlikte, bu dönemde hiç konulu tefsir yapılmamıştır da diyemeyiz.

1.4.SURE ÇERÇEVELİ KONULU TEFSİR METODU

1.4.1.Surenin Tek Bir Konusunun Tefsiri

Bu tür konulu tefsir çalışması konuyu sure çerçevesinde incelemektir. Öncelikle Kur'an surelerinden birisi belirlenir. Daha sonra bu sure içerisinde herhangi bir konu tesbit edilerek sure çerçevesinde araştırması yapılır.

Aslında böyle bir konulu tefsir çalışması ile belirli bir konunun tüm Kur'an sureleri içerisinde araştırılması arasında, araştırma yöntemi açısından yakın bir ilgi vardır. Aralarındaki fark ise sadece birisinin ele aldığı konuyu tüm Kur'an çerçevesinde incelemesi, diğerinin ise araştırma dairesini daraltarak konuyu sadece muayyen bir sure çerçevesinde sınırlandırmasıdır. Fakat elde edilen netice ve sonuç bakımından bu iki tarz çalışma birbirinden oldukça farklıdır.

1.4.2. Surenin Tüm Konularının Tefsiri

Bu tür konulu tefsir sureyi bir bütün olarak ele alıp genel ve özel hedeflerini tesbit ederek konular arasındaki irtibatı da sağlamak suretiyle sureyi genel bir şekilde tefsir etmektir.

Herhangi bir sureyi konulu tefsir metoduna göre tefsir etmek isteyen bir araştırmacı öncelikle tefsirini yapacağı sureye bütüncül bir bakış açısıyla bakarak surenin genel hedeflerini belirlemeli ve sure hakkında toplu bir fikir sahibi olmalıdır. Sonra sureyi

¹⁵ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, s.61-62.

konularına göre ayırarak her ayeti/ayet grubunu kendi konu alanı içerisinde anlamaya çalışmalıdır. Bu aşamada konuları oluşturan kavramların etimolojik ve semantik araştırmalarını yaparak şayet varsa ayetlerin sebebi nüzullerini araştırmalıdır. Daha sonra sureyi oluşturan bu konuları kendi aralarında irtibatlandırmalı ve surenin nazil olduğu tarihi bağlamı da göz önünde bulundurmalıdır. Ancak böyle bir çalışma sonucunda, bir bütün olarak, surenin üzerine bina edildiği genel/külli nizam tesbit edilmiş olur.

Her surenin kendine özgü bir kimliği, hedefi ve üzerine bina edildiği genel bir sistemi vardır. Örneğin birden çok konu ihtiva eden surelerden herhangi biri tefekkür edilse, bu surenin toptan bir seferde mi, yoksa müteaddid parçalar halinde mi nazil olduğu asla anlaşılamaz. Çünkü surenin başı ile sonu arasında bir uyum ve içerisindeki fikirler arasında da mükemmel bir ahenk bulunmaktadır. Gerçi parça parça vahyedilen uzun bir sureyi okuyunca,dağınık birtakım manalar ve rastgele toplanmış malzeme ile karşı karşıya bulunulduğu zannedilebilir fakat iyice düşünülünce o surenin bir esasa ve ana bölümlere göre birtakım külli maksatlar esas alınarak muhkem bir bina teşkil edildiğini, sonra her ana bölümün tali bölümlere ayrıldığını, keza o bölmenin de bölündüğü görülür. O binanın bölümlerinde dolaşırken bir elden çıkmış olan şumüllü bir plana göre yapılmış, aynı bir büyük binanın odaları ve salonlarında dolaştığınızı hissedersiniz.

Kuran bir hidayet ve irşad kitabıdır. Şatibi bu konuda şunları söylemektedir: ‘Her ne kadar tek bir surenin konuları çok olsa da aslında o tek bir konudan ibarettir. Bir çok manayı kapsasa bile ya bir amaca, gayeye ulaşmayı hedefler veya onu tamamlamak için çaba sarfeder.’¹⁶

Sureye genel bir bakış açısını ancak surenin bütünlüğü içerisinde yapılan konulu tefsir çalışmaları verebilir diyen Mürsi eserinde ‘Kur’ânî araştırmalardaki bu yöntem ayetleri teker teker araştırıp suredeki tertibine göre tefsir etmekten, insanlar açısından daha faydalıdır. Çünkü ayetleri sure içindeki tertibine göre sırasıyla tefsir etmek genel bir bakış açısı kazandırmaz.’¹⁷ demektedir.

Güven’e göre her ne kadar konulu tefsir çalışmaları kısımlara ayrılarak incelenmişse de, gerçekte konulu tefsir denilince ilk akla gelen şey, Kuran bütünlüğü içerisinde temel ilke ve hedeflerine uygun olarak Kur’an’ın konularını pratik hayata tatbik yöntemini

¹⁶ Ebu İshak Şâtibi, *Muvafakat*, bs., İstanbul, 1993, c. III, s.24.

¹⁷ Mürsî, *Menahicü’t-Tefsir*, s.32/33.

araştıran bir metod akla gelmektedir. Zira konulu tefsir ifadesi mutlak olarak kullanıldığı zaman ilk akla gelen şey de bu tür bir çalışmadır. Zaten konulu tefsir metodu da tüm önemini ve değerini buradan almaktadır.

Kur'an'daki herhangi bir konuya ait bilgiler değişik surelere serpiştirilmiş bir haldedir. Durum böyleyken sure çerçeveli bir çalışmanın konulu tefsir çalışmaları içerisinde değerlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Ancak sure tek bir konuyu ele alıyor, başka hiçbir konuya değinmiyor ve de söz edilen konu Kur'an'ın diğer surelerinde işlenmiyorsa o zaman böyle bir taksimin doğruluğundan söz edilebilir. Ancak "Fil Suresi" hariç tek bir konunun, tek bir surede işlendiği ve diğer surelerde hiç değinilmediği başka bir sure yoktur.

Her surenin kendine özgü bir hedefinin olması, sureyi oluşturan ayet ve konular arasındaki münasebet ve bir sure hakkında derli toplu bilgiye ulaşmanın en önemli yolunun sure çerçeveli çalışmalardan geçmesi gibi sebepler neticesinde bu tür çalışmalarında genel olarak konulu tefsir çalışmalarına dahil edilmesi gerekmektedir.¹⁸

1.4.3. Sûre Çerçeve Konulu Tefsir Çalışmalarında Araştırma Yöntemi

Yapılacak çalışmalarda takip edilmesi gereken metodu ve uyulması gereken kuralları genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz:

1.4.3.1. Sûreye Giriş Yapmak

İlmi araştırmaların hepsinde bir giriş bölümü bulunur. Bu giriş bölümünde konunun önemi, bu konuyu seçmedeki amaç, araştırmada takip edilecek metod bilgileri ve konunun sınırları hakkında özet bilgiler verilir. Aynı mantık çerçevesinde sure çerçeveli çalışmalarda da surenin tarihi çerçevesi, ayetlerin sebebi nüzûlleri ve temel hedefleri gibi kendine özgü özellikler taşıması hasebiyle sureye giriş yapılması kaçınılmaz olacaktır.

Sure çerçeveli konulu tefsir çalışmalarında öncelikle yapılması gereken şey, sureye bir giriş yapmaktır. Bu giriş kısmında ise genel olarak şu bilgilere yer verilmelidir.

- a. Surenin Mekkî veya Medenî olduğunun belirtilmesi ve varsa bu konudaki ihtilafların zikredilmesi, ayetlerinin hangilerinin Mekkî, hangilerinin Medenî

¹⁸ Güven, *Konulu Tefsir Metodu*, s.63-64.

olduğunun tesbiti ve hangi sureden önce, hangi sureden sonra indiğinin belirtilmesi gerekir.

- b. Surenin, şayet varsa, nüzûl sebebi belirtilmelidir. Bilindiği gibi bazı sureler tek bir defada indiği için, bir sebebi nüzûlü bulunmaktadır. Bazı sureler de değişik münasebetlerle parça parça inmiş olabilir. Bu sebeple birden fazla sebebi nüzûlü olabilir. Bu sebebi nüzûllerin bilinmesi, surenin tarihi nüzûl ortamını tanımak açısından oldukça önemlidir.
- c. Eğer varsa, surenin diğer isimlerinin ve özelliklerinin belirtilmesi, ayrıca surenin faziletlerine dair sahih rivayetlerin zikredilmesi gerekir.

1.4.3.2. Surenin Temel Hedefini ve Eksenini Belirlemek

Surenin bazı özelliklerini göz önünde bulundurarak temel hedefini ve çevresinde döndüğü eksenini belirleyebiliriz. Mustafa Müslim, bir surenin temel hedefini ya da eksenini öğrenmenin aşağıda zikredeceğimiz şu dört şekilde olabileceğini bildirmektedir:

- a. Resûlüllah (sav)'in tevkifi ve vahiy yoluyla sabit olan isim veya isimlerin delâletlerini öğrenmek suretiyle temel hedef belirlenebilir.
- b. Bir surenin hedefini veya eksenini öğrenmek surenin ele aldığı temel konular veya belirgin olaylar kanalından mümkün olabilir. Suredeki belirgin olguları iyice incelediğimizde, aralarında bağlayıcı bir bağın olduğunu görürüz. Ama bu bağ çok ince olabilir, bu sebeple de anlaşılmayabilir. Ancak sureyi derinlemesine inceleyip onun atmosferinde yaşayarak gölgesinde gölgelendikten sonra anlaşılabilir.
- c. Kezâ, bir surenin hedefini veya hedeflerini, surenin indiği zamansal aşama yoluyla da öğrenmek mümkün olabilir.
- d. Surenin pasajları arasındaki ilişkiler ve bunun surenin hedefini veya eksenini öğrenmedeki rolü de büyüktür. Surenin temel hedefini öğrenip üzerinde döndüğü eksenini belirledikten sonra pasaj-pasaj, pasaj-eksen ve giriş-sonuç arası ilişkiler bütün açıklığı ile ortaya çıkacak, araştırmacı, suredeki konudan konuya

atlamaların nedenlerini anlayacak ve sahip olduğu kavrama yeteneğine göre Kur'ânî espri ve gizemler kendisine görünecektir.

Surenin bölümleri ve pasajları arasındaki ilişkilerin surenin hedefini öğrenmedeki etkisi azımsanmayacak derecede büyüktür. Öte yandan surenin hedefinin ortaya çıkması pasajlar arasındaki ilişkinin ortaya çıkarılması açısından büyük öneme sahiptir. Her iki durum da araştırmacının incelemesinde köklü ve sabit adımlarla ilerlemesine yardımcı olur. Bundan dolayı surelerin konulu tefsirinin bu boyutu ihmal edilmemelidir.¹⁹

1.4.3.3. Sureyi Bölümlere Ayırarak İşlemek

Bazı surelerin tek bir konu etrafında odaklaşmaları sebebiyle bunların konusal olarak bölümlere ayrılmasına gerek yoktur. Fakat uzun sureler, içinde birden fazla konuya ait pasajlar bulundurmaları sebebiyle bu sureleri incelerken ayetleri konularına ve hedeflerine göre gruplandırmak, bölümlere ayırmak gerekmektedir. Bu ayet grupları ve bölümler öncelikle kendi bütünlükleri içerisinde anlaşılmalı ve daha sonra da surenin diğer bölümleriyle bağlantılar kurularak işlenmelidir.

Burada akla soru gelebilir: Ele alınan her suredeki konular arasında belli bir bağlantı var mıdır? Bu soruya Abdullah Draz şu cevabı vermektedir: ‘ Bu surelerde, bir giriş, bir gelişme ve bir de sonuçtan müteşekkil belirli ve sınırlı gerçek bir plan mevcuttur. Surenin başında bulunan çok az sayıdaki ayette, surede incelenmek istenen konuların ana hatları bildirilmekte ve arkasından gelişme bölümü öyle düzenli bir tarzda gelmektedir ki hiçbir kısım üst üste gelmediği gibi, her parça da bütün içindeki yerini en uygun şekilde almaktadır. Nihayet girişte söz konusu edilen meseleler sonuç bölümünde eksiksiz olarak cevabını bulmaktadır.’²⁰

Sureyi bölümlere ayırırken dikkat edilecek en önemli husus, ayetlerin kastettikleri esas manayı ve temel hedefi iyi tespit ederek makul bir bölümlenme gerçekleştirmektir. Nitekim Bakara Suresini Konulu Tefsir Metoduyla tefsir eden Draz, Kur'ân'ın en uzun suresi olmasına rağmen, bu sureyi bir mukaddime, dört maksat ve bir sonuç olmak üzere altı bölüme ayırmaktadır.

¹⁹ Mustafa Müslim, *Mebâhis*, s. 41-46.

²⁰ Muhammed Abdullah Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, (Çev: Salih Akdemir) İstanbul, 1983, s.21

1.4.3.4. Pasajlardaki Konular Arası Bağlantıyı Kurmak

Sureyi belirli bölümlere ayırıp her bölümü kendi sevkolundukları ortamda inceledikten sonra sureyi oluşturan konular arasındaki bağlantıyı da kurmak gerekmektedir. Surenin kendi içerisinde bir bütünlük arz ettiğini, surede konusal bir dağınıklığın bulunmadığını, değişik konulardan bahseden ayet gruplarının aslında temel bir hedefinin bulunduğunu belirtmek, ancak pasajlar arasındaki bağlantıyı kurmakla mümkün olabilir. Fakat bu pasajlar arasındaki bağlantıyı kurmak o kadar kolay değildir. Bu aşamada yapılması gereken, görüş sahasını genişletmek ve sureyi bir bütün olarak gözden geçirmektir. Bu konuda Draz şunları söylemektedir:

‘Bir tablonun güzelliğini görebilmek için, insanın nazarlarını zorunlu olarak ayrı cinsten renklerin bir arada bulunduğu ve hatta bütün ile uyumsuzluk arzettiği küçücük bir noktada toplamaması lazımdır; aksine biraz geri çekilerek görüş sahasını genişletmesi ve tabloyu bir bütün olarak gözden geçirmesi gerekir. Ancak bu takdirde tabloyu teşkil eden unsurlar arasındaki simetriği ve terkipteki armoniyi görmesi mümkün olabilir. İşte Kur’an’ı Kerim hakkında isabetli bir hüküm verebilmek için de onun her suresini bu anlayış çerçevesinde değerlendirmek icapeder.’²¹

Sureyi belirli pasajlara ve bölümlere ayırırken işi kolaylaştıracak örnek çalışmalar mevcuttur örneğin; Razi’nin Mefatihü’l-Gayb’ı, Burhaneddin el-Bikâi’nin Nazmü’d-Dürer’i, Seyit Kutub’un Fi Zil’âl’il-Kur’an’ı, Muhammed Mahmud Hic’azi’nin et-Tefsiru’l-Vâzih’ı, Mahmut Şeltut’un Tefsiru’l-Kur’an’ı Kerim’i ve Muhammed Gazâli’nin Nahve Tefsir’in Mevzûiyyin li Suverî’l-Kur’âni’l-Kerim’i gibi eserlerden ve müstakil çalışmalardan istifade edilebilir.

²¹Draz, *Kur’ân’ın Anlaşılmasına Doğru*, s.120-121.

İKİNCİ BÖLÜM

SÂD SÛRESİ

Bu bölümde sure hakkında genel bir bilgi verildikten sonra sure içerisindeki konular ana başlıklar halinde belirlenip alt başlıklara ayrılarak tefsir alimlerinin görüşleri çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Konular Kur'an bütünlüğü içinde ele alınıp sure içerisinde yer alan peygamber kıssalarından çıkarılacak dersler maddeler halinde verilmeye çalışılmıştır. Ayetlerden çıkarılan şer-i hükümlere de yer verilmiştir.

2.1-SÂD SURESİ'NİN KONULU TEFSİRİ

2.1.1. Sureye Giriş

Sâd suresi Mekki'dir. Hz. Peygamber'in elçi olarak gönderilmesinin beşinci yılında üç ayrı pasaj halinde indirilmiş olup 88 ayettir. Adını başındaki Hurufu Mukattaa'dan olan sad'dan almıştır. Surelerin isimleri peygamber Efendimiz tarafından verilmiştir. Hemen her surenin ismiyle birlikte birde manası vardır ki, bazen isim yerine o sure manasıyla da anılabilir. Mesela 'Fâtır' suresine 'Melaike' suresi de denildiği gibi. Sâd suresi de Davud suresi olarak anılmaktadır. Bu sure, Hz. Osman'ın elimizde bulunan Mushaf'ındaki kronolojik sıralamaya göre de Hz. Ebu Bekir'in cem ettirdiği Kuran'a göre de 38. suredir.

Celal Yıldırım'ın tefsirinde naklettiğine göre surenin iniş sebebi şöyledir:

'Hz. Ömer b. Hattâb (r.a.) İslâm'a girince, Mekkeli putperestlerin ileri gelenleri hayli telaşlandılar ve bu işin sonunun nereye varacağından iyice endişelendiler. O bakımdan birtakım çareler düşünüp ön tedbir almak için toplanıp Resûlullah'ın (a.s.) amcası Ebû Tâlib'e gittiler ve: «Kardeşinin oğluna de ki: bizim tanrılarımızı küçük düşüren sözler söylemesin, biz de O'nun tanrısına dil uzatmayalım. Artık sen de insaf et de aramızda söz sahibi ol» dediler. Bunun üzerine Ebû Tâlib, Hz. Muhammed'i (a.s.) davet edip Kureyş uluları ile Onu bir araya getirdi ve onların önerisini toplantıda aynen nakletti. Resûlullah (a.s.) Efendimiz amcasını dikkatle dinledikten sonra şöyle dedi:

-Amcacığım, onları bundan hayırlı bir hususa çağırırsam ne dersin?

-Neye çağıracaksın?

-Arapları dindar kılıp aralarında otorite sağlayacak ve onları diğer milletlere üstün kılacak bir söze çağırıyorum.

Bunun üzerine Ebû Cehl söze karıştı ve :

-O dediğin söz nedir? Biz sana onun on katıyla söz verelim, dedi. Resûlullah (a.s.) Efendimiz şöyle buyurdu

-Lâ ilahe illallah, deyiniz..

Müşrikler bu öneriden tiksinişip kendi önerilerini tekrarlamaya lüzum görmeden meclisi terkettiler.²²

Râzî bu hadisenin Hz. Ömer'in müslüman olmasından sonra meydana geldiği ve Kureys'in ileri gelenlerinden 25 kişinin Ebu Tâlib'e geldikleri ayrıntısına da yer vermektedir.²³

Taberî'nin de kendi isnadıyla İbn Abbâs'tan rivayetinde bu hadise üzerine sûrenin ilk beş âyetinin, yine ondan gelen başka bir rivayette ise ilk sekiz âyetinin indiği belirtilmiştir.²⁴

İçlerinden 'Yürüyün ve tanrılarınız üzerinde direnin. Şüphesiz ki bu, sizden istenen bir şeydir.' diyerek kalkıp gidenin Ukbe ibn Ebî Muayt olduğu da Mücahid'den rivayet edilmiştir.²⁵

Tefsiru'l Münir'e göre ise surenin 5. ayetinin iniş sebebi şöyledir:

*'O bütün tanrıları bir tek tanrı mı yapmış? Bu, cidden acaip bir şey.'*²⁶

'Ebû Tâlib hastalanmıştı. Bunun üzerine Kureyşliler onun yanına geldi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de oraya geldi. Orada bulunan Kureyşliler Hz. Peygamber (s.a.v.)'i Ebû Tâlib'e şikâyet ettiler. Bunun üzerine Ebû Tâlib, Hz. Peygamber (s.a.v.)'e şöyle dedi: 'Ey kardeşimin oğlu! Kavminden ne istiyorsun? Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: 'Onlardan, Arapların kendilerine inanıp bağlanacağı ve Arap olmayanların da

²² Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay. İzmir, 1986, c. X, s. 5147-5148.

²³ Fahrüddin Razi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l Gayb*, Akçağ Yay. Ankara, 1993, c. XXVI, s. 177.

²⁴ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Taberî Tefsiri*, Hisar Yay. ts. c. XX, s. 79.

²⁵ Taberî, *Taberî Tefsiri*, c. XX, s. 80.

²⁶ Sad 38/5.

kendilerine cizye verecekleri bir kelimeyi, bir tek kelimeyi söylemelerini istiyorum.’ Ebû Tâlib, ‘Nedir o?’ diye sorunca Hz. Peygamber (s.a.v.) ‘Lâ ilahe illallâh’tır.’ buyurdu. Oradakiler, ‘Bir tek ilâh mı? Bu çok acaip birşey!’ dediler. Bunun üzerine ‘Sâd, şanlı Kur'an'a andolsun ki’ ayetinden itibaren ‘Hayır, onlar benim azabımı henüz tatmadılar.’ ayetine kadar olan kısım nazil oldu.’²⁷

2.1.2. Sureye Genel Bir Bakış

‘Sâd, şanlı Kur'an a andolsun ki.’²⁸

Zuhayli’ye göre bu sure de, Hurufu Mukattaa ile başlayan benzerleri gibi Kur'an'ın i'caz yönüne dikkat çekmek ve muhatabın ileride gelecek olan ayetlere dikkat etmesini sağlamak maksadıyla bir tenbih olarak böyle bir harfle başlamıştır. Burada, kulların ihtiyaç duyduğu, sahih ve sabit akaid esasları, insan hayatını tanzim eden hükümler ve kanunlar, vaaad ve tehdit gibi dinî ve dünyevî bütün hususları ihtiva eden beyan sahibi Kur'an'a yemin edilmiştir. O Kur'an aynı zamanda şeref, şöhet ve yüce bir mevki sahibidir de. Burada onun, Allah Tealâ'dan gelmiş olan muciz bir kelâm olduğuna, Hz. Muhammed (s.a.v)'in, Alemlerin Rabbi tarafından bütün insanlığa görevli olduğunu bildiren nübüvvet ve risalet iddiasında sadık bulunduğuna yemin edilmektedir. Kur'an aynı zamanda bir öğüttür de. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: ‘*Andolsun size, içinde zikriniz bulunan bir Kitab indirdik.*’²⁹ Buradaki ‘zikriniz’ ifadesi, ‘muhtaç olduğunuz öğüt’ anlamındadır.’³⁰

Yine Zuhayli’nin ifadesine göre müşriklerin küfrünün sebebi şudur:

‘*Küfredenler, bir gurur ve tefrika içindedirler.*’³¹ ‘Yani bu Kur'an, öğüt almayı bilenler için bir öğüt ve ibret almayı bilenler için bir ibrettir. Ancak kâfirler ondan faydalanmazlar. Çünkü onlar Kur'an karşısında bir büyüklenme içindedirler ve kendilerini hakka uymaktan müstağni görürler; Allah ve Resulüne muhalefet ederler ve bu muhalefetlerinde inatçılık, büyüklük taslama ve hırs içindedirler.

Bundan sonra Yüce Allah o müşrikleri, kendilerinden önce yaşamış olan ve peygamberleri yalanlayan ümmetlerin helak olmasına sebebiyet veren şeyle korkutmakta ve şöyle buyurmaktadır:

²⁷ Vehbe Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, Risale Yay. Şam, 1992, c. XII, s. 168.

²⁸ Sad, 38/1.

²⁹ Enbiyâ, 21/10.

³⁰ Zuhayli, *et-Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s.168-173.

³¹ Sad, 38/2.

*‘Biz kendilerinden evvel nice ümmetleri helak ettik. O zaman ne çılgınlık kopardılar. Fakat artık kurtuluş zamanı değildi.’*³² ‘Yani biz onlardan önce yaşamış olan birçok ümmeti, elçilere muhalefet etmeleri ve gökten indirilen kitapları yalanlamaları sebebiyle helak ettik. Azap kendilerine geldiği zaman onlar Allah Tealâ’dan himaye ve yardım istemişlerdi. Ancak kendilerine herhangi bir yardım yapılmadı. Çünkü artık zaman, kurtuluş ve azaptan kaçış zamanı değildi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *‘Azabımızı hissettikleri zaman onlar derhal oradan kaçmak için hayvanlarını mahmuzluyorlardı. Boşuna kaçmayın, bol bol verilip içinde şımartıldığınız nimetlere ve yurtlarınıza dönün. Çünkü sorguya çekileceksiniz.’*³³ Yine Yüce Allah şöyle buyuruyor: *‘Nihayet varlıklarını azap ile yakaladığımız zaman hemen feryada başlarlar.’*³⁴

*‘O kâfirler içlerinden bir uyarıcı gelmesine şaşıtlar. ‘Bu’ dediler, ‘bir büyücü, bir yalancıdır.’*³⁵ ‘Yani müşrikler, Hz. Peygamber (s.a.v)’in, içlerinden birisi, bir beşer olduğu halde elçi, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gelmesine hayret ettiler. Kâfirler Onun şaşırtıcı mucizelerini gördükleri zaman, ‘Bu, bir sihirbaz, aldatici ve peygamberlik iddiasında ve onu Allah’tan vahiyle aldığı yolundaki nisbetinde yalancı birisidir.’ dediler.

Bu ayet-i kerimenin bir benzeri de *‘İçlerinden bir adama, ‘İnsanları uyar ve inananlara, Rabb’leri katında kendileri için güzel bir ecir ve saadet bulunduğunu müjdele.’ diye vahyetmemiz insanlara tuhaf mı geldi? Kâfirler, ‘Bu, apaçık bir büyücüdür.’ dediler.’*³⁶ Bu ayette, müşriklerin kuvvetli ve tefrika çıkaran, Hz. Peygamber (s.a.v)’i de herhangi bir hüccet ve burhana dayanmaksızın, kendi hasetleri dolayısıyla ve kendileri içinden ileri gelen liderlerden birisinin peygamber olmasını arzulamaları sebebiyle yalanlayan kimseler olduğuna delâlet vardır. Ancak onlar, Hz. Peygamber (s.a.v)’i sihirbazlık ve yalancılıkla suçlamaktan daha ucuz bir töhmet bulamamışlardı.

Daha sonra Allah Tealâ, onların, Hz. Peygamber (s.a.v)’i yalancılıkla vasfetmelerine sebebiyet veren üç şüpheden bahsetmiştir. Bunlardan birincisi, uluhiyyet veya tevhide ilişkin, ikincisi peygamberliğe, üçüncüsü de ahiret hayatına ilişkindir. Bu şüphelerden ilk ikisi burada zikredilmiştir. Üçüncüsü ise ileride gelecek olan *‘Dediler ki: ‘Rabbimiz!’*

³² Sad, 38/3.

³³ Enbiyâ, 21/12-13.

³⁴ Müminûn, 23/64.

³⁵ Sad, 38/4.

³⁶ Yûnus, 10/2.

*Bizim azap payımızı hesap gününden önce, hemen ver.*³⁷ ayetinde dile getirilmektedir. Şimdi bu noktaları biraz açalım:

1-‘Allah Tealâ'nın birliği (Tevhid): ‘O, *bütün tanrıları bir tek tanrı mı yapmış? Bu cidden acaip birşey.*³⁸ ‘Yani ilâhları bir tek ilâh haline getirip ulûhiyyeti sadece Allah Tealâ'ya mahsus mu kılıyor? Bu, muhakkak ki son derece şaşılacak bir şeydir. Müşriklerin buna şaşımalarının sebebi, o dönemde her kabilenin bir tanrısı bulunmasıydı. Müşrikler şöyle diyorlardı: ‘Biz onlara, bizi derece olarak Allah'a yaklaştırmaları için kulluk ediyoruz. Allah onlara bu mevkiyi vermiştir. O halde bizim onlara ibadet etmemizin ne mahzuru olabilir?’ Bu mantıkla düşündükleri için, birden fazla tanrı inancından oluşan inanç sistemini kaldıran birisinin bu tavrının şaşılacak bir şey olduğunu iddia edip, babalarının daha akıllı kimseler olduğunu ve sayıca daha fazla olduklarını, dolayısıyla onların batıla sapmış cahil kimseler olduğunu, buna karşılık Hz. Muhammed (s.a.v)'in tek başına hakkı dile getirdiğini ve doğruyu söylediğini düşünenlerin aklen mümkün olamayacağını söylediler. İşte bu, mücerret kör taklit, ne aklî, ne de naklî herhangi bir delile dayanmayan, eskilerden miras kalmış inançtan başka bir şey değildir.

2- Hristiyanlıkta tevhid inancının bulunmaması: ‘*Biz bunu diğer dinde işitmedik. Bu, uydurmadan başka birşey değildir.*³⁹ Biz, Allah'ın birliğine çağıran bu daveti diğer dinde -ki bu din Hristiyanlıktır- işitmedik. Bu, hiçbir gerçek yönü bulunmayan bir yalan ve iftiradan başka bir şey değildir. Bunun herhangi bir vahiy ve semavî dinden dayanağı bulunmadığı gibi, sahîh ve sağlam aklî gerçeklerle de bağdaşır yanı yoktur. Bunlar müşriklerin iddialarıdır ve bu iddialar doğrultusunda kendilerine Hz. Peygamber (s.a.v)'in tevhid inancına davetinin batıl olması gerekir!

3- Peygamberliğin Hz. Muhammed (s.a.v)'e tahsis edilmesi: ‘*O uyarı aramızdan ona mı indirilmiş?*⁴⁰ Bu, inkâr mahiyetinde bir sorudur. Yani bu toplumun ileri gelenleri bizler olduğumuz halde Kur'an bize değil de Muhammed'e nasıl indirilir? Bu imkânsız bir şeydir. Nitekim bir diğer ayet-i kerimede onların şöyle dedikleri anlatılır: ‘*Ve dediler ki: ‘Bu Kur'an, iki kentten büyük bir adama indirilmeli değil miydi?*⁴¹ Yüce Allah ise şöyle buyurarak onları reddetmiştir: ‘*Rabb'inin rahmetini onlar mı bölüştürüyorlar? Dünya*

³⁷ Sad, 38/16.

³⁸ Sad, 38/5.

³⁹ Sad, 38/7.

⁴⁰ Sad, 38/8.

⁴¹ Zuhuf, 43/31.

*hayatında onların geçimliklerini aralarında biz taksim ettik ve onlardan kimini ötekine derecelerle üstün kıldık.*⁴²

Onların, cehaletleri ve akıllarının kıt olması dolayısıyla bunu imkânsız görmelerinin sebebi Kur'an konusundaki şüpheleri ve peygamberliği çekememeleridir.

*'Hayır onlar benim vahyimden şüphe içindedirler. Hayır onlar benim azabımı henüz tatmadılar.'*⁴³ Yani, hayır! Hakikat şudur ki, onlar Kur'an'dan veya vahiyden şüphe içindedirler. Hayır! Onların şüpheye düşmelerinin ve düşünüp akıl yürütmeyi terk etmelerinin sebebi, azabımı tatmamış olmalarıdır. Onu tattıkları zaman Kur'an'ı tasdik ederler, şüpheleri ortadan kalkar ve hasedi bırakırlar.

Daha sonra Allah Tealâ, müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini imkânsız görmelerini reddetmekte ve onun içlerinden en şerefli olana verildiğini şu şekilde beyan buyurmaktadır:

*'Yoksa daima üstün olan, çok lütufta bulunan Rabb'inin rahmet hazineleri onların yanında mı?' Hayır! Onlar kuvvet sahibi ve galib olan, başışta bulunan, ihsan eden ve atıyyeleri bol olan Rabb'inin nimetlerinin anahtarlarına malik midirler ki peygamberlik nimetini diledikleri kimseye versinler?'*⁴⁴ Nitekim bir başka ayet-i kerimede de şöyle buyrulmaktadır: *'De ki: 'Eğer Rabb'im'in rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, sarfetmekle tükenir korkusuyla onu tutar, kimseye bir şey vermezsiniz. Hakikaten insan çok cimridir.'*⁴⁵

Daha sonra Yüce Allah, şöyle buyurmaktadır:

'Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların mülkü onların mı? Öyle ise sebeplerine yapışarak göğe yükselsinler.' Hayır! Onlar göklerin, yerin ve bu ikisi arasındaki mahlukâtın ve alemlerin sahibi midirler? Farz-ı muhal, onlar bütün bunların sahibi iseler, kendilerini göğe ulaştıracak araçlar vasıtasıyla yükselsinler de böylece dilediklerini ihsar edip, dilediklerini engellesinler ve bu alemin canlarının istediği şekilde idare etsinler bakalım!⁴⁶

Bundan sonra Yüce Allah onları kuvvet azlığı ve hakirlikle tavsif etmekte ve şöyle buyurmaktadır: *'Onlar derme-çatma kabilelerden oluşmuş öyle bir ordudur ki, işte sur-*

⁴² Zuhruf, 43/32.

⁴³ Sad, 38/8.

⁴⁴ Sad, 38/9.

⁴⁵ İsrâ, 17/100.

⁴⁶ Sad, 38/10.

*da hezimete uğratılmışlardır.’*⁴⁷ Yani onlar, şurada, Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamberliğine dil uzattıkları ve müminler aleyhine gurup gurup toplandıkları şu yerde mağlup edilmiş bir ordudan başka bir şey değildirler. Bu ayet, Yüce Allah’ın şu kavli-i ilâhisi gibidir: ‘Yoksa ‘Biz muzaffer bir topluluğuz.’ mu diyorlar? O topluluk bozulacak ve geriye dönüp kaçacaklardır. Hayır, buluşma zamanları, o uyarıldıkları saattir. O saat cidden çok feci ve acıdır.’⁴⁸ Bu, Yüce Allah’ın, peygamberini zafere ulaştıracağına ve galibiyetin onun olacağına dair vaadidir.’⁴⁹

Duman’a göre ise sure genel olarak şu konulardan bahsetmektedir:

‘Surede iki tip insandan söz edilmektedir. Bunlardan birincisi, düşüncesiz, anlayışı kıt, basiretsiz; aynı zamanda kaba, mağrur ve mütekebbirdir. Onlar, başlangıçta Hz. Muhammed’e ve onun tebliğ ettiği gerçeklere karşı çıktıkları için düşünmeyi ve inkârlarından dönmeyi gururlarına yedirememektedirler. Onlara göre insandan Allah elçisi olmaz! Eğer olacaksa bu elçi Muhammed olmamalıydı. Tanrıların tek tanrıya indirilmesi de kabul edilemez. Bu da acayip bir şeydir. Onlar: ‘Rabbimiz, bize azaptan düşen payımızı geciktirme, hemen ver’ diyecek kadar da cahil ve delicesine cesurdurlar. Böyleleri ancak, sûrun o korkunç sesiyle birlikte uyanırlar. İkincisi ise, Davud (as) örneğinde görüldüğü gibi akıl, idrak, basiret ve irade sahibidirler. Bunlar nefislerine hakim, konuşmasını bilen, hukuka saygılı, büyük bir vukuf ve kavrayışla meseleleri hemen kavrayıp isabetli bir yargıya varabilen yetkin ve olgun kişilerdir.

Örnek şahsiyetlerle bir yandan Kureys’in zulmü ve baskıları altında bunalan müminler teselli edilirken, diğer yandan da bütün insanlara ‘eğer isterseniz, anılmak işte böyle olur’ şeklinde insanlık dersi verilmektedir. Bu peygamberlerin hepsi kubbede bıraktıkları hoş sedalarıyla binlerce yıl sonra, hala müminlerin gönüllerinde, özellikle de Allah’ın kelâmında yaşamaktadırlar. Böylesine güzel bir âkıbet için her türlü cefaya seve seve katlanılmaz mı? Rabb’ini tanımayan müsteکbirler, ancak hayatta ve zulümleriyle ün yapmışlardır; öldükten sonra onlar hala nefretle anılmıyorlar mı?’⁵⁰

⁴⁷ Sad, 38/11.

⁴⁸ Kamer, 54/44-46.

⁴⁹ Zuhayli, *Tefsirü’l-Münir*, c. XII, s.168-173.

⁵⁰ M. Zeki Duman, *Beyanü’l Hak (Kur’ân-ı Kerim’in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr Yay. Ankara, 2006, c. I, s. 235-236.

2.2. SÛRENİN BÖLÜMLERE AYRILARAK İŞLENMESİ

2.2.1. Huruf-u Mukatta'a, Kasem ve Zikrin Manası

2.2.1.1. Huruf-u Mukatta'a

Kuran'ı Kerim'de bir âyet ya da bir âyetin başlangıcı olarak, kelime oluşturmeyen bazı harfler yer almakta olup bunlara hurûf-ı mukattaa (ayrı ayrı harfler) denir. Bunlar Arap alfabesinin on dört harfidir ve bazı sûrelerin başında tek harf olarak, bazılarının başında ise birden fazla harfin yan yana dizilişi şeklinde yer almışlardır. Mânaları ve hikmetleri üzerinde ise farklı görüşler ve yorumlar ileri sürülmüştür. Bilgi vasıtalarıyla mânalarını ve kullanılış maksatlarını (hikmet) bilmek ve anlamak mümkün olmayan bu harflere, keza lügat mânalarında kullanılmamış olup ne mânaya geldikleri de açıklanmamış bulunan bazı kelimelere müteşâbihat adı verilmektedir.

‘Selef denilen ilk devir din bilginleriyle onların yolundan giden sonraki bazı âlimler müteşâbihatı yorumlamazlar, oldukları gibi benimseyip iman ederler. ‘Kur'an'da bulunmasının elbette bir hikmeti vardır, Allah ve Resulü bunları açıklamadığına göre aklımıza dayanarak açıklamaya kalkışmak bizim işimiz değildir, yetki sınırlarımızı aşar’ derler. Kelâm, felsefe ve tasavvuf ehli bazı âlimler ise tefekkür veya ilham yoluyla müteşâbihatın mânalarının anlaşılabilirliğini ileri sürmüş ve her biri için çeşitli yorumlar yapmışlardır.’⁵¹

Müfessirler bunların anlamları ile ilgili değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bunlardan birkaçına işaret edelim.

‘Bu harfler, peygamberin (s.a.v) sözleridir. Peygamber, milletin dikkatini, onlara okumak istedikleri ayetlere çekmek için, bunları söylüyordu. Çünkü müşrikler, peygamber Kur'an okunduğunda gürültü, patırtı çıkarıyor ve başkalarının onu dinlemesini engellemeye çalışıyorlardı. Bu sözler onların alışmadığı sözler olduğundan dikkatlerini çekiyordu. Zira bunlar onların kullandığı kelimelerden değildi. Belli bir anlamları yoktu. Açık bir kapsamı da bulunmuyordu. İşte bu nedenle bu harfler onlar için de merak konusu oluyordu ve ardından gelen sözlere kulak verip anlamlarını öğrenmeye yöneliyorlardı.’⁵²

Derveze ise ‘Sad’ harfinden peygamberin sıdk sıfatının kastedilmiş olabileceğini

⁵¹ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sabrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*, c. I, s. 15.

⁵² Muhammed Hüseyin Fadlullah, *Min Vahyi'l Kur'an*, Akademi Yay. İstanbul, ts. c.I, s. 2.

söylemektedir.⁵³

Suremizin başındaki huruf-u mukatta'a hakkında Razi'nin görüşleri ise şöyledir:

1. 'Sâd' harfi, meselâ, sâdiku'l-va'd, sâniyu'l-mesnûat ve samed kelimeleri gibi, başında sâd harfinin bulunduğu, Allah'ın isimlerinin anahtarıdır.
2. Bu, 'Hz. Muhammed (s.a.v) Allah'dan haber verdiği her hususta sadık oldu' anlamındadır.
3. Kâfirlerin bu dini kabul etmekten insanları sadd etmek istediklerine işarettir.
4. Bu, 'Kur'ân, işte böylesi harflerden meydana gelmiştir. Siz de, bu harfleri telaffuz etmenize rağmen, Kur'ân'a muarazada bulunamıyorsunuz. O halde bu, Kur'ân'ın mu'ciz bir kelâm olduğuna delâlet etmektedir' demektir.
5. Bu kelime, dâl'in kesresiyle, müfâele babından musâdde masdarından, emr-i hazır olup, bu masdar, muaraza, yarışmak, karşılaştırmak demektir. Nitekim (yankı) kelimesi de bu kökten olup تنها yerlerde sesin katı cisimlere çarpması sonucunda oluşur. Buna göre bu kelimenin manası, 'Yaptığın işleri, Kur'ân'a vur. Dolayısıyla da, Kur'ân'ın emirlerine göre amel et. Kur'ân'ın yasakladığı şeylerden kaçın' şeklinde olur.
6. Bu sûrenin ismi olup, 'Bu Sâd, yani (Sad sûresi)'dir' şeklindedir.⁵⁴

'Sûrenin başına konulan «Sâd», diğer «Hurûf-i mukattaalarda olduğu gibi, Allah ile Peygamberi arasında bir şifredir; aynı zamanda sûrenin özetidir ve içerdiği hikmetleri yansıtan bir işarettir.'⁵⁵

2.2.1.2. Kasemin Konusu

Razi'ye göre, burada iki problem söz konusudur:

- 1) Cenab-ı Hakk'ın, ifadesi, kasem cümlesidir. Hakkında kasem edilen durum muksem aleyh nerededir?
- 2) Bel edatı, daha önce sabit olan hükmün kaldırılmasını, daha sonra gelen ve önceki hükme zıt olan bir başka hükmün ispat edilmesini gerektirir, öyleyse, burada bu mana nerededir?

⁵³ İzzet Derveze, *Tefsiru'l-hadis*, Ekin Yay. İstanbul, 1997, c. I, s. 159.

⁵⁴ Râzi, *Mefâtihi'l-Gayb*, c.XIX, s. 29-30.

⁵⁵ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5148.

Razi bu iki problemden ilkinde şu birkaç açıdan cevap vermektedir:

- a) ‘sad’ kelimesinin manası, ‘Hz.Muhammed (s.a.s), Allah'dan haber verdiği her şey hususunda, sadık oldu’ seklindedir. Buna göre, sad kelimesi, muksem aleyh, ifadesi de kasem olmuş olur.
- b) Kaseme konu teşkil eden husus mahzuf olup, kelamın takdiri, ‘O şanlı şerefli Kur’ân'a yemin ederim ki, Sad sûresi, mu'ciz bir kelimedir’ şeklinde olur. Çünkü ‘sad’ kelimesi, bir meydan okumaya dikkat çekmedir.
- c) Bu kelimenin, bu sûrenin ismi kabul edilip, buna göre kelamın takdirinin, ‘Bu şanlı şerefli Kur’ân'a yemin ederim ki, bu Sâd'dır’ şeklinde olmasıdır. Hz. Muhammed (s.a.v)'in bu sûrede, bu sûrenin bir mucize olduğunu iddia ettiği meşhur olunca, onun ‘Bu sâd'dır’ demesinin, onun ‘Bu, mu'ciz bir sûredir’ demesi mesabesinde olmuş olur ki, bu sözün bir benzeri de, ‘Bu, Hatem'dir. Allah'a yemin ederim ki’ şeklindeki sözü olup, bu, ‘Bu, cömertliğiyle meşhur olandır’ demektir.

‘Bel’ edatı ile giderilen manaya gelince ise Razi şöyle cevaplıyor: ‘Bel’ kelimesinden önce zikredilmiş olan hüküm, ‘Hz. Muhammed (s.a.s)'in risâletini tebliğ hususunda sâdık olması veya Kur’ân'ın veyahut da bu sûrenin mu'cize olmasıdır.’ Burada bel’den sonra zikredilmiş olan hüküm ise, Kur’ân'ın böyle olduğu hususundaki münakaşa ve çekişmedir. İşte, böylece matlub hasıl olmuş olur.⁵⁶

2.2.1.3. Zikr'in Manası

Burada zikir, şu üç mânâdan her biriyle açıklanabilir:

ZİKİR:

- a) İsmi anılmak: Şeref ve şan mânâsına; ‘Gerçekten o Kur’ân, hem senin için, hem kavmin için bir şereftir.’⁵⁷ âyetinde olduğu gibi.
- b) Anmak, hatırlatmak; öğüt ve hatırlatma mânâsına; şariat ve hükümler, vaad ve tehditler, geçmiş ümmetlerin olaylarından ibrete vesile olacak kıssalar ve haberler gibi.

⁵⁶ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s. 30.

⁵⁷ Zuhurf, 43/44.

- c) Dinde ihtiyaç bulunan şeyleri anlatmak mânâsına; yani şanlı, öğütlü, din öğretene, ibret dersi veren Kur'ân'a yemin olsun ki..

Razi'ye göre de zikir şu iki anlamda kullanılmış olabilir:

- a) Şerefli, kıymetli; Nitekim Cenâb-ı Hak, '*Şüphe yok ki o (Kur'ân) senin için de, kavmin için de kat'i bir şereftir*' ve '*Andolsun, size öyle bir kitap indirmişsizdir ki, zikir ve şerefliiniz ondadır.*'⁵⁸ buyurmuştur. Arapların sözlerinden olmak üzere, bu sözlerin mecâzı, onların, 'Falancanın, sâni ve şöhreti vardır' demeleri gibi; 'Falancanın, insanlar içinde sâni ve şerefi vardır' ifadesidir.
- b) Beyân ve açıklamalar ihtiva eden Kur'ân... Yani, 'Bu Kur'ân'da, evvelkilerin ve sonrakilerin kıssaları, temel ve ikinci derece olan ilimlerin beyânı vardır' demektir. Bu anlamı ihtiva eden bir ayet de, '*Andolsun ki, biz Kur'ân'ı düşünmek için kolaylaştırmışızdır. O halde bir düşünen var mı?*'⁵⁹ ayetidir.⁶⁰

Razi'nin ifadesine göre Mu'tezile şöyle demiştir: 'Cenâb-ı Hak, buyurmuştur. Zikir ise muhdestir.

Razi Mutezile'nin bu iki yorumuna şu izahları getirmektedir.

'Cenâb-ı Hak meselâ, '*Şüphe yok ki o (Kur'ân), senin için de, kavmin için de kat'i bir zikirdir.*'⁶¹ '*O şanlı şerefli Kur'ân'a yemin ederim*'⁶² ve '*Bu, ancak bir zikir ve apaçık bir Kur'ân'dır*'⁶³ buyurmuştur.'

İkincisini ise şu şekilde izah etmektedir: 'Cenâb-ı Hak, '*Rablerinden kendilerine muhdes (yeni) bir zikir gelmeyedursun*' ve '*Kendilerine Rahman'dan muhdes bir öğüt gelmeyedursun, onlar mutlaka bundan yüz çevirirler.*'⁶⁴ buyurmuştur.'

Yukarıdaki ayetler doğrultusunda Razi, Mutezile'nin 'zikir muhdestir' yorumuna şu cevabı vermektedir:

'Biz sizin bu delillerinizi, (Kur'ân okurken) çıkarılan harfler ve sesler için geçerli sayıyoruz ki, bunlar muhdestirler. Ayeti hadeste ve hakka inkiyâd etmekten tekebbür etmekte böylesine birleşebilen Kureyş'in önde gelen kâfirleri kastedilmiştir. Bu ayetteki

⁵⁸ Enbiyâ, 21/10.

⁵⁹ Kamer, 54/17.

⁶⁰ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s. 31.

⁶¹ Zuhruf, 43/44.

⁶² Sâd, 38/1.

⁶³ Yasin, 36/69.

⁶⁴ Şuara, 26/5.

‘izzet’ kelimesiyle de, tazîm ve insanın, başkasına tâbî olmasına mâni olan ve kendinde bulunduğuna inandığı şey, duygu kastedilmiştir. Çünkü, Cenâb-ı Hak da bu hususu ifade etmek için, ‘*Ona, Allah'dan kork denildiği zaman, izzeti kendisini günah işlemeye götürür.*’⁶⁵ buyurmuştur. Şikâk kişinin muhalif olduğu kimseye, ya eşitlik ya da ondan üstünlük iddiasıyla muhalefeti ortaya koymak olup, bu ‘şikk’ kelimesinden alınmış olur. Buna göre sanki bu kimse, karşı tarafa boyun eğmenin gerekli olduğu hususunda, kendisinin daha üstün olduğuna inanmış, böylece kendisi bir tarafta, hasmı da bir tarafta bulunmuş; kendisinin tarafında kalmayı istemiş, böylece de hasmının vereceği hükmün kendisi için geçerli olmayacağını bildirmek istemiştir.’⁶⁶

Razi’ye benzer bir yorumla Zuhayli’nin bu konudaki görüşleri ise aşağıdaki gibidir:

‘*Şanlı Kur'an'a andolsun ki*’⁶⁷ ‘Burada Allah Tealâ, Kur'an'a yemin etmektedir. Kur'an'a yemin etmede onun kadrinin yüksekliğine ve mevkiinin yüceliğine dikkat çekme vardır. Burada geçen ‘zi’z-zikr’in anlamı, ‘açıklamalı’ veya ‘şeref ve şöhret sahibi’dir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: ‘*O yol sana ve kavmine bir şereftir ve yakında ona uyup uymadığınızdan sorulacaksınız.*’⁶⁸ Buradaki yeminin cevabı, mahzuftur. Takdirî ifade ise ‘O, elbette muciz bir kelimedir’ veya ‘iş, Mekke kâfirlerinin dediği gibi, ilâhların birden fazla olduğu şeklinde değildir.’ tarzındadır.’

‘*Küfredenler bir gurur ve tefrika içindedirler.*’⁶⁹ ‘Yani bunda herhangi bir şüphe kesinlikle yoktur. Bilakis Mekke’li müşrikler ve benzerleri, imandan yüz çevirmekte bir büyülenme ve ululanma, batıl ile izzetlenme içindedirler. Buradaki ‘izzet’, ‘galebe ve kahr’ anlamlarına da gelir. ‘Şikâk’ tefrika ise ‘ayrılık ve Allah ve Rasulün’e düşmanlık’ anlamındadır. ‘*Biz kendilerinden evvel nice çok ümmetleri helak ettik.*’⁷⁰ Yani biz onlardan önce geçmiş ümmetlerden -ki onlar bunlardan daha kuvvetli ve daha çok mala sahip idiler- bir çoğunu helak ettik. O zaman ne çılgınlık kopardılar. ‘*Fakat artık kurtuluş zamanı değildi.*’ Yani azap kendilerine geldiği zaman çılgınlık attılar, yardım istediler. Oysa o vakit, kurtuluş, kaçış ve selamete eriş vakti değildi. Bu, Mekke kâfirleri için Kur'an’ı inkâr etmeleri ve büyülenip ona muhalefette bulunmaları sebebiyle yapılmış bir tehdittir.’⁷¹

⁶⁵ Bakara, 2/206.

⁶⁶ Râzi, *Mefâtihi'l-Gayb*, c. XIX, s. 31-32.

⁶⁷ Sâd, 38/1.

⁶⁸ Zuhruf, 43/44.

⁶⁹ Sad, 38/2.

⁷⁰ Sad, 38/3.

⁷¹ Zuhayli, *Tefsiri'l-Münir*, c. XII, s. 166-168.

‘Onlardan önce nice toplumları helak ettik, kurtulmak için vakitleri kalmamışken nasıl yalvarıyorlardı bize.’

2.2.2. Müşriklerin Tevhidden Rahatsızlıkları

Hakka karşı kibirlenmeleri ve peygamberlerine karşı düşmanca davranmalarından dolayı, Mekkeliler'den önce, geçmiş milletlerden nice milletleri helak ettik. Ebûssuûd şöyle der: ‘Ayet, kendilerinden önce kibirlenenlerin başına gelenleri açıklamak suretiyle, kibir ve inkârlarından dolayı Mekkeliler için bir tehdit ifade eder.’⁷²

Zuhayli’ye göre müşriklerin küfrünün sebebi şudur:

‘Küfredenler, bir gurur ve tefrika içindedirler.’ Yani bu Kur'an, öğüt almayı bilenler için bir öğüt ve ibret almayı bilenler için bir ibrettir. Ancak kâfirler ondan faydalanmazlar. Çünkü onlar Kur'an karşısında bir büyüklenme içindedirler ve kendilerini hakka uymaktan müstağni görürler; Allah ve Rasulüne muhalefet ederler ve bu muhalefetlerinde inatçılık, büyüklük taslama ve hırs içindedirler.

Bundan sonra Yüce Allah o müşrikleri, kendilerinden önce yaşamış olan ve peygamberleri yalanlayan ümmetlerin helak olmasına sebebiyet veren şeyle korkutmakta ve şöyle buyurmaktadır:

*‘Biz kendilerinden evvel nice ümmetleri helak ettik. O zaman ne çılgınlık kopardılar. Fakat artık kurtuluş zamanı değildi.’*⁷³ Yani biz onlardan önce yaşamış olan birçok ümmeti, elçilere muhalefet etmeleri ve gökten indirilen kitapları yalanlamaları sebebiyle helak ettik. Azap kendilerine geldiği zaman onlar Allah Tealâ'dan himaye ve yardım istemişlerdi. Ancak kendilerine herhangi bir yardım yapılmadı. Çünkü artık zaman, kurtuluş ve azaptan kaçış zamanı değildi. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

*‘Azabımızı hissettikleri zaman onlar derhal oradan kaçmak için hayvanlarını mahmuzluyorlardı. Boşuna kaçmayın, bol bol verilip içinde şımartıldığınız nimetlere ve yurtlarınıza dönün. Çünkü sorguya çekileceksiniz.’*⁷⁴ Yine Yüce Allah şöyle buyuruyor: *‘Nihayet varlıklarını azap ile yakaladığımız zaman hemen feryada başlarlar.’*⁷⁵

⁷² Muhammed b. Muhyiddin el-İmad Ebu's-Suud, *Tefsir-u Ebis-Suûd*, c. IV, s. 281.

⁷³ Sad, 38/3.

⁷⁴ Enbiyâ, 21/12-13.

⁷⁵ Müminûn, 23/64.

2.2.3. Vahiy İnkarcılarını Red

*‘O kâfirler içlerinden bir uyarıcı gelmesine şaşılar. Bu dediler, bir büyü, bir yalancıdır.’*⁷⁶ Yani müşrikler, Hz. Peygamber (s.a.v)'in, içlerinden birisi, bir beşer olduğu halde elçi, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gelmesine hayret ettiler. Kâfirler Onun şaşırtıcı mucizelerini gördükleri zaman, bu, bir sihirbaz, aldatici ve peygamberlik iddiasında ve onu Allah'tan vahiyle aldığı yolundaki nisbetinde yalancı birisidir. dediler.

Bu ayet-i kerimenin bir benzeri de *‘İçlerinden bir adama, ‘İnsanları uyar ve inananlara, Rabb'leri katında kendileri için güzel bir ecir ve saadet bulunduğunu müjdele’ diye vahyetmemiz insanlara tuhaf mı geldi? Kâfirler, ‘Bu, apaçık bir büyüdür.’ dediler.*⁷⁷

Bu ayette, müşriklerin kuvvetli ve tefrika çıkaran, Hz. Peygamber (s.a.v)'i de herhangi bir hüccet ve burhana dayanmaksızın, kendi hasetleri dolayısıyla ve kendileri içinden ileri gelen liderlerden birisinin peygamber olmasını arzulamaları sebebiyle yalanlayan kimseler olduğuna delâlet vardır. Ancak onlar, Hz. Peygamber (s.a.v)'i sihirbazlık ve yalancılıkla suçlamaktan daha ucuz bir töhmet bulamamışlardı.

Daha sonra Allah Tealâ, onların, Hz. Peygamber (s.a.v)'i yalancılıkla vasfetmelerine sebebiyet veren üç şüpheden bahsetmiştir. Bunlardan birincisi, uluhiyyet veya tevhide ilişkin, ikincisi peygamberliğe, üçüncüsü de ahiret hayatına ilişkindir. Bu şüphelerden ilk ikisi burada zikredilmiştir. Üçüncüsü ise ileride gelecek olan *‘Dediler ki: ‘Rabbimiz! Bizim azap payımızı hesap gününden önce, hemen ver.’*⁷⁸ ayetinde dile getirilmektedir. Şimdi bu noktaları biraz açalım:

1- Allah Tealâ'nın birliği (Tevhid): *‘O, bütün tanrıları bir tek tanrı mı yapmış? Bu cidden acayip bir şey.’* Yani ilâhları bir tek ilâh haline getirip ulûhiyyeti sadece Allah Tealâ'ya mahsus mu kılıyor? Bu, muhakkak ki son derece şaşılabilecek bir şeydir. Müşriklerin buna şaşırmalarının sebebi, o dönemde her kabilenin bir tanrısı bulunmasıydı. Müşrikler şöyle diyorlardı: ‘Biz onlara, bizi derece olarak Allah'a yaklaştırmaları için kulluk ediyoruz. Allah onlara bu mevkiyi vermiştir. O halde bizim onlara ibadet etmemizin ne mahzuru olabilir?’ Bu mantıkla düşündükleri için, birden fazla tanrı inancından oluşan inanç sistemini kaldıran birisinin bu tavrının şaşılabilecek bir

⁷⁶ Sad, 38/4.

⁷⁷ Yunus, 10/2.

⁷⁸ Sad, 38/16.

şey olduğunu iddia edip, babalarının daha akıllı kimseler olduğunu ve sayıca daha fazla olduklarını, dolayısıyla onların batıla sapmış cahil kimseler olduğunu, buna karşılık Hz. Muhammed (s.a.v)'in tek başına hakkı dile getirdiğini ve doğruyu söylediğini düşünmenin aklen mümkün olamayacağını söylediler. İşte bu, mücerret kör taklit, ne aklî, ne de naklî herhangi bir delile dayanmayan, eskilerden miras kalmış inançtan başka bir şey değildir.

2- Hristiyanlıkta tevhid inancının bulunmaması: *‘Biz bunu diğer dinde işitmedik. Bu, uydurmadan başka bir şey değildir.’* Biz, Allah'ın birliğine çağıran bu daveti diğer dinde -ki bu din Hristiyanlıktır- işitmedik. Bu, hiçbir gerçek yönü bulunmayan bir yalan ve iftiradan başka bir şey değildir. Bunun herhangi bir vahiy ve semavî dinden dayanağı bulunmadığı gibi, sahih ve sağlam aklî gerçeklerle de bağdaşır yanı yoktur. Bunlar müşriklerin iddialarıdır ve bu iddialar doğrultusunda kendilerine Hz. Peygamber (s.a.v)'in tevhid inancına davetinin batıl olması gerekir!

3- Peygamberliğin Hz. Muhammed (s.a.v)'e tahsis edilmesi: *‘O uyarı aramızdan ona mı indirilmiş?’* Bu, inkâr mahiyetinde bir sorudur. Yani bu toplumun ileri gelenleri bizler olduğumuz halde Kur'an bize değil de Muhammed'e nasıl indirilir? Bu imkânsız bir şeydir. Onların, cehaletleri ve akıllarının kıt olması dolayısıyla bunu imkânsız görmelerinin sebebi Kur'an konusundaki şüpheleri ve peygamberliği çekememeleridir.

‘Hayır onlar benim vahyimden şüphe içindedirler. Hayır onlar benim azabımı henüz tatmadılar.’ Yani, hayır! Hakikat şudur ki, onlar Kur'an'dan veya vahiyden şüphe içindedirler. Hayır! Onların şüpheyeye düşmelerinin ve düşünüp akıl yürütmeyi terketmelerinin sebebi, azabımı tatmamış olmalarıdır. Onu tattıkları zaman Kuran'ı tasdik ederler, şüpheleri ortadan kalkar ve hasedi bırakırlar.

Daha sonra Allah Tealâ, müşriklerin Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini imkânsız görmelerini reddetmekte ve onun içlerinden en şerefli olana verildiğini şu şekilde beyan buyurmaktadır:

‘Yoksa daima üstün olan, çok lütufta bulunan Rabb'inin rahmet hazineleri onların yanında mı?’ Hayır! Onlar kuvvet sahibi ve galib olan, bağışta bulunan, ihsan eden ve atıyyeleri bol olan Rabb'inin nimetlerinin anahtarlarına malik midirler ki peygamberlik nimetini diledikleri kimseye versinler? Nitekim bir başka ayet-i kerimede de şöyle buyurulmaktadır: *‘De ki: ‘Eğer Rabb'imın rahmet hazinelerine siz sahip olsaydınız, sarfetmekle tükenir korkusuyla onu tutar, kimseye bir şey vermezsiniz. Hakikaten insan*

*çok cimridir.*⁷⁹ Daha sonra Yüce Allah, inkâr ve azarlamanın derecesini arttırarak şöyle buyurmaktadır:

‘Yoksa göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunanların mülkü onların mı? Öyle ise sebeplerine yapışarak göğe yükselsinler.’ Hayır! Onlar göklerin, yerin ve bu ikisi arasındaki mahlukâtın ve alemlerin sahibi midirler? Farz-ı muhal, onlar bütün bunların sahibi iseler, kendilerini göğe ulaştırarak araçlar vasıtasıyla yükselsinler de böylece dilediklerini ihsar edip, dilediklerini engellesinler ve bu alemlerin istediği şekilde idare etsinler bakalım!

Bu ayet üzerine Celal Yıldırım’ın tefsirinde yapmış olduğu yorum aşağıdaki gibidir:

‘Cenâb-ı Hak, insanı yaratmayı dilediğinde, önce onun yaşayabileceği hayat düzenini bütün kaynaklarıyla, imkânlarıyla vücuda getirdi. Daha doğrusu insanın her iki hayatta mutlu ve bahtiyar olması için kâinatı, bütün sistem ve kaynaklarıyla onun hizmetine şevketti. Böylece insanı çok aziz yarattı. Ne yazık ki, çoğu bu inayet ve iltifatı anlayamadı da kendini insanlık şeref düzeyinden geri çekip aşağıların aşağısı yaptı.

Cenâb-ı Hak bu gerçeğe değinerek insandan yana hazırlayıp hizmete sevkettiği şeylerin bir kısmını anarak daha iyi düşünmemizi, kâinat denilen bu sınırı bilinmeyen varlık âleminde yerimizin ve görevimizin ne olduğunu araştırmamızı; niçin yaratıldığımızı araştırıp öğrenmemizi ilham etmektedir.

Sonra da Kur’ân sözü edilen hikmetle işlenmiş tabloyu gözler önüne koyarak Allah’ın iki sıfatına yer veriyor: Azız ve Vahhâb..

Birinci sıfat, Cenâb-ı Hakk’ın sınır kabul etmez anlamda çok güçlü, çok üstün olduğuna; ikinci sıfat, O Yüce Kudretin kendi geniş hazinelerinden karşılıksız bağışta bulunarak rızık kapılarını, bilerek çalışan insanlara açık tuttuğuna; bu konuda mü'min ve kâfir, inanmış ve inanmamış diye bir ayırım yapmadığına delâlet eder.

İlâhlaştırılan canlı-cansız varlıklarda bu iki sıfat var mıdır? Özellikle yontulup şekillendirilen taşlar bu gibi hazinelere sahip midirler?⁸⁰

2.2.4. Mekke Fethinin Müjdelenmesi

‘Bundan sonra Yüce Allah onları kuvvet azlığı ve hakirlikle tavsif etmekte ve şöyle buyurmaktadır: ‘Onlar derme-çatma kabilelerden oluşmuş öyle bir ordudur ki, işte sur-

⁷⁹ İsrâ, 17/100.

⁸⁰ Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, c.X, s. 5150-5151.

da hezimete uğratılmışlardır.’ Yani onlar, şurada, Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamberliğine dil uzattıkları ve müminler aleyhine gurup gurup toplandıkları şu yerde mağlup edilmiş bir ordudan başka bir şey değildirler. Bu ayet, Yüce Allah’ın şu kavli-i ilâhisi gibidir: ‘Yoksa *‘Biz muzaffer bir topluluğuz.’ mu diyorlar? O topluluk bozulacak ve geriye dönüp kaçacaklardır. Hayır, buluşma zamanları, o uyarıldıkları saattir. O saat cidden çok feci ve acıdır.*’⁸¹ Bu, Yüce Allah’ın, peygamberini zafere ulaştıracağına ve galibiyetin onun olacağına dair vaadidir.’⁸²

Zuhayli yukarıdaki ayetlerden çıkardığı hüküm ve hikmetleri şöyle sıralar:

1. Allah Tealâ, Hz. Muhammed (s.a.v)’in peygamberliğinin doğruluğuna ve onun, Allah Tealâ tarafından insanlığın tümüne gönderilmiş bir elçi olduğuna şeref, şöhrat ve izzet sahibi Kur'an üzerine yemin etmektedir.
2. Kureyş kâfirlerinin, Hz. Peygamber (s.a.v)’in risaletine imandan yüz çevirmelerinin sebebi, kibir ve gurur göstererek, kendilerini hakka tabi olmaktan yüksek görmeleri; Allah Tealâ’ya ve Rasulüne muhalefetleri, düşmanlıkları ve açıkça onların karşısında yer almalarıdır.
3. Yüce Allah onları, kendilerinden daha inatçı, daha kuvvetli ve gerek mal, gerekse evlât bakımından kendilerinden daha üstün olan geçmiş ümmetlerin helak edildiği gibi -ki onlar ilâhi azaba uğradıklarında imdat istemiş ve tevbe etmişlerdi; ancak o zaman, tevbenin ve güzel amelin hiçbir fayda vermeyeceği bir zamandı- helake maruz olmaktan sakındırıp uyarmaktadır.
4. Kureyş kâfirleri, cehaletleri sebebiyle aralarından kendileri gibi bir beşerin peygamber olarak gelmesine şaşırılmışlar; Ondan yüz çevirmek için geçerli bir sebep ve delil ortaya koyamamışlar, sadece *‘O bir büyücü ve yalancıdır.’* diyebilmişlerdir.
5. Kâfirler, Hz. Peygamber (s.a.v)’in kendilerini tevhide çağırmasını ve ilâhları bir tek ilâh kılmasını son derece garipsemişlerdi.
6. O kâfirler, putperestliklerinde ısrarlı olduklarını ilân etmekten başka bir yol bulamamışlar ve onların ileri gelenleri, kendilerine uyanlara şöyle demişlerdi: ‘İnancınızda devam edin, Muhammed’in dinine girmeyin ve her kabile, kendine

⁸¹ Kamer, 54/44-46.

⁸² Zuhayli, *Tefsiri’l-Münir*, c. XII, s. 168-173.

mahsus tanrısına kullukta sabit kadem olsun. Muhammed, ileri sürdüğü iddialarla kendisine boyun eğmemizi bekliyor, bizim üzerimize çıkıp bize hakim olmak istiyor. Bizim kendisine tabi olmamızı arzu ediyor ki, aramızda dilediği gibi hükmünü yürütebilsin. Şu halde ona itaat etmekten sakının!’

7. Onlar, putperestliklerini, dinlerin sonuncusu ile desteklemişlerdir. Bu din, Hristiyanlıktır. Zira Hristiyanlar, Allah Tealâ'nın yanında başka ilâhlara da inanmaktadırlar ve tek bir ilâh bulunduğu iddiası onlara göre yalan, iftira, düzmece ve örneği görülmemiş bir icattır.
8. Müşriklerin mantıkları kibir ve büyükleme üzerine kurulu olduğu için aynı zamanda peygamberliğin, kendilerine değil de Kur'an'ın ve vahyin kalbine inmesi suretiyle Hz. Muhammed (s.a.v)'e verilmesi onları inkâra sürüklemiştir. Onlara göre kendileri peygamberliğe ondan daha müstehaktırlar. Çünkü o toplumun ileri gelenleri kendileridir.
9. Onların gerçek durumu şudur: Onlar Allah Tealâ'nın peygamberine indirmiş olduğu vahiyden şüphe içindedirler. Acaba o gerçekten Allah Tealâ'dan vahiy alıyor mu, yoksa söyledikleri kendi uydurdukları mıdır? Onlar uzun zaman böylece gaflet içinde debelenmişlerdir. Şayet onlar şirkleri yüzünden Allah Tealâ'nın azabını tatmış olsalardı, elbette şüpheleri zail olurdu. Ancak o zaman da iman etmenin herhangi bir faydası olmaz.
10. Söz konusu müşriklerin içinde bulundukları hayret verici durum şudur: Onlar Allah Tealâ'nın nimet hazinelerinin anahtarlarına mı sahiptirler ki, Hz. Muhammed (s.a.v)'i, Allah Tealâ'nın kendisine ihsan ettiği peygamberlikten men ediyorlar? Doğrusu nimetlerin sahibi Allah Tealâ'dır ve O, nimetini dilediği kişiye gönderir. Çünkü göklerin ve yerin hazineleri O'nundur.

Ve yine o müşrikler gök ve yer alemleri ile bu ikisi arasındaki mahlukâtın sahibi midirler? Eğer onlar bunu iddia ediyorlarsa, meleklerin Hz. Muhammed (s.a.v)'e vahiy indirmesine mani olsunlar bakalım!

11. O kâfirler, derme-çatma kabilelerden oluşmuş ve Hz. Muhammed (s.a.v)'i öldürmeyi planladıkları yerde -ki o yer Mekke'dir- kendileri hezimete uğratılmış bir ordudan başka bir şey değildir. Sonuçta kendileri zelil olmuşlardır ve onların elinde ne herhangi bir hüccetleri, ne de Allah Tealâ'nın tasarrufunun ve

mülkünün üzerinde hükümlanlık sahibi olacak ve böylece insanlar arasında diledikleri gibi hükmedecek kudretleri vardır.

Bu, Hz. Peygamber (s.a.v) için bir teselli, bir zafer ve galebe vaadi, müşrikler için ise bir hezimettir ki bu gerçek, Bedir günü tahakkuk etmiştir.

İlgili âyetle alakalı olarak Yıldırım'ın yorumu şöyledir: ‘ Mekkeli müşriklerin o günkü ve o günden sonraki durumları tasvir edilerek gelecekte haber verilmekte ve böylece mü'minlerin imân ve irfanı artırılmaktadır. Şöyle ki: Bu âyet indiği günlerde, Arap Yarımadası'nda oturan kabileler merkezî bir hükümet kuramamış, belli bir otoritenin altına girememişti. Bölük pörçük halde yağmacılıkla, kısmen de ticaretle geçinip giderlerdi. Böylesine dağınık, birlik ve beraberlik ruhundan uzak bir milletin haline acımak gerekirdi. Onlar bu acıklı durumlarına bakmayıp kendilerini dünyanın en medeni milleti yapacak, sosyal hayatlarına renk ve mana katacak, cehaleti yenip ilmin meşalesini yakacak son peygambere iltifat etmediler; bununla da kalmayarak Onun vücudunu ortadan kaldırmayı düşündüler. İşte Cenâb-ı Hak bu dağınık ve perişan milletin yakın gelecekte nasıl hezimeye uğrayıp baş egeceklerini haber vermek suretiyle, hakkın mutlaka üstün geleceğini kalp ve kafalara mu'cizevî anlamda işliyor.’⁸³

Kafirlerin, Daha Önce Yaşamış Olan ve Peygamberleri Yalanlayan Ümmetlerin Durumuyla Uyarılması:

‘ Onlardan önce Nuh kavmi, Ad kavmi ve kazıklar sahibi Firavun da yalanlamıştı. Semud kavmi, Lût kavmi ve ke halkı da. İşte o halklar! Hepsi elçileri yalanladılar da bu yüzden benim cezam onlara hak oldu. Bunlar da iki sağımlı kadar bile gecikmeyecek korkunç bir ses beklemektedirler. Dediler ki: Ey Rabbimiz! Bizim azap payımızı hesap gününden önce, hemen ver.’⁸⁴

‘Kazıklar sahibi Firavun’ ifadesinde kinayeli bir istiare vardır. Burada mülk ve saltanat, yere sağlamca tespit edilmiş ve rüzgârların uçurmasını engellemek için ipleri kazıklara bağlanmış bir çadıra benzetilmiştir. Kendilerine azap inmediği için müşriklerin düşünüp akıllarını kullanmakta tembellik gösterdiklerini açıkladıktan sonra Yüce Allah, diğer peygamberlerin kavimlerinin de aynı tavrı gösterdiğini ve neticede kendilerine azap indiğini beyan buyurmaktadır. Burada geçmiş kavimlerinin durumundan bahsedilmesindeki maksat, üzerlerine azap ineceğini haber veren Hz. Peygamber

⁸³ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5151.

⁸⁴ Sad, 38/12-16.

(s.a.v)'i yalanlayan Mekke kâfirlerini korkutmaktır.⁸⁵

Yüce Allah bu ayet-i kerimelerde, geçmiş ümmetler döneminde yaşayan ve peygamberleri yalanlayan kâfirlerden altı sınıfı zikretmektedir ki bu altı sınıf şunlardır:

1-3- "Onlardan önce Nuh kavmi, Âd kavmi ve kazıklar sahibi Firavun da yalanlamıştı." Yani Kureyş'ten önce peygamberleri Nuh kavmi ve Ad kavmi ile güç kuvvet sahibi Firavun ve kavmi de yalanlamıştı.

Hz. Nuh'un (a.s.) kavmi kendisini yalanlamış ve kendisine çeşitli eziyetler yaparak alay etmişler, O'nun bir mecnun olduğunu söylemişlerdi. Yüce Allah da onları, üzerlerine tufan göndermek ve kendilerini suda boğmak suretiyle helak etti, Hz. Nuh ve kendisine inananları da kurtardı. Nitekim Allah Tealâ şöyle buyurmaktadır:

‘Onlardan önce Nuh’un kavmi de yalanlamıştı. Onlar kulumuzu yalancı saymakta ısrar ettiler. ‘Mecnun’ dediler. O, davetten cebren vazgeçirilmişti. Nihayet o da Rabbine, ‘Ben hakikaten mağlûbım. Artık intikam al!’ diye dua etti. Bunun üzerine biz de şarıl şarıl boşalan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeri de kaynaklar halinde fışkırttık, her iki su, takdir edilmiş bir işin olması için birleşti. Nuh’u da tahtalar ve çivilerde yapılmış gemi) üzerinde taşıdık. Kendisine karşı nankörlük edilen kulumuza bir mükâfat olmak üzere gemi, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.’⁸⁶

Hz. Hûd (a.s.)'un kavmi olan Âd'a gelince, bu kavim de Hûd (a.s.)'u yalanlamıştı. Yüce Allah da onları şiddetli bir rüzgârla helak etti. Nitekim Allah Tealâ şöyle buyurmaktadır: ‘Ad kavmi ise uğultulu azgın bir kasırga ile helak edildiler. Allah onu, yedi gece sekiz gün ardı ardına onların üzerine musallat etti. O kavmi orada, içi boş hurma kütükleri gibi serilmiş görürsün.’⁸⁷

Kuvvetli ve sağlam hüküm sahibi azgın zorba Firavun'a ise Yüce Allah, Hz. Musa (a.s.)'ya, beraberinde Hz. Harun olmak üzere dokuz mucize göndermişti. Firavun yine yalanlayıp karşı geldi. Bunun üzerine Allah Tealâ onu suda boğmak suretiyle helak etti, Hz. Musa ve mümin olan kavmi ise kurtuldu. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

‘Musa’nın haberi sana geldi mi? Hani Rabbi ona Kutsal Vadi ‘Tuva’da şöyle nida etmişti: ‘Firavuna git, çünkü o azdı. De ki: ‘Arınmağa gönlün var mı?’ Seni Rabb’inin yoluna ileteyim de O’ndan korkasın.’ (Musa gitti, tebliğ etti) ona en büyük mucizeyi gösterdi. Fakat o yalanladı, karşı geldi. Sonra sırtını döndü.

⁸⁵ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s. 175.

⁸⁶ Kamer, 54/9-14.

⁸⁷ Hakka, 69/6-7.

(Musa'nın getirdiklerini iptal etmek için) çalışmaya koyuldu. (Adamlarını) topladı. (Onlara) şöyle bağırdı: 'İşte ben sizin en yüce rabbinizim!' Bunun üzerine Allah onu hem ahiret, hem de dünya azabıyla yakaladı. Şüphesiz bunda, korkacak kimse için kat'i bir ibret vardır.⁸⁸ 'Sizin için denizi yarmıştık, sizi kurtarmış ve Firavun ailesini boğmuştuk, siz de bunu görüyordunuz.'⁸⁹

4-6- 'Semud kavmi, Lût kavmi ve Eyke halkı da.' Yani Hz. Salih (a.s.)'in kavmi olan Semûd kavmi, Lût kavmi ve Eyke (sık ağaçlı yer) halkı da yalanlamıştı. Oysa işte o partiler! Yani ey Peygamber! Tıpkı hizipler halinde senin üzerine toplanan kimseler gibi onlar da kuvvet ve çoklukla tavsif edilmişlerdi.

Salih (a.s.)'in kavmi olan Semud, onu yalanlamış ve mucize dışı deveyi boğazlamışlardı. Bunun üzerine Yüce Allah da onları bir sayha (korkunç ses) veya yıldırım ile helak etti; hayvan ağılına konan kuru çalı-çırpı ve otlar gibi oluverdiler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *'Semûd da uyarıları yalanladı. 'Bizden bir insana mı uyacağız? O takdirde birz apaçık bir sapıklık ve çılgınlık içine düşmüş oluruz' dediler... Biz onların üzerine bir tek sayha gönderdik de hayvan ağılına konan kuru çalı-çırpı ve otlar gibi oluverdiler.'*⁹⁰

Hz. Lût (a.s.) kavmine gelince, onlar da yalanladılar ve bu sebeple yerin dibine batırmak veya zelzeleye uğratılmak suretiyle helak edildiler. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *'Lût'un kavmi de uyarıları yalanladı. Biz de üstlerine (taşlar savuran) bir fırtına gönderdik. Yalnız Lût ailesini seher vakti kurtardık.'*⁹¹

Eyke (yani sık ve birbirine girmiş ağaçlı yer) halkına gelince, bunlar Hz. Şu'ayb (a.s.)'in kavmi idi. Kendisini yalanladılar ve bu sebeple gölge gününün azabıyla helak oldular. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *'Gerçekten Eyke halkı da zalim kimselerdi. Onlardan da öcümüzü aldık. Her ikisi de halâ (yol üzerinde, gözler) ön(ün)de apaçık durmaktadır.'*⁹² *'Onu yalanladılar, nihayet o gölge gününün azabı kendilerini yakaladı. Gerçekten o, büyük bir günün azabı idi.'*⁹³

Bunların helak edilmelerinin sebebi, peygamberleri yalanlamaları idi. Nitekim Allah Tealâ şöyle buyurur:

⁸⁸ Nâzi'ât, 79/15-26.

⁸⁹ Bakara, 2/50.

⁹⁰ Kamer, 45/23-31.

⁹¹ Kamer, 54/33-34.

⁹² Hicr, 15/78-79.

⁹³ Şu'arâ, 26/289.

‘Hepsi elçileri yalanladılar da bu yüzden benim cezam onlara hak oldu.’ Yani o geçmiş kavimlerden hiçbirisi yoktu ki peygamberleri yalanlamış olmasın. Bu yüzden de Allah Tealâ'nın cezası onlara hak olmuştur. Bu cezalar, onların suçlarına uygun karşılıklardır. Burada anlatılmak istenen şudur: Onların helak edilmelerinin sebebi, peygamberleri yalanlamalarıdır. Öyleyse muhataplar bundan alabildiğince sakınsınlar. Bu söylediğimiz husus, şu ayette dile getirilmektedir:

‘Bunlar da iki sağım aralığı kadar bile gecikmeyecek bir tek sayhadan başkasını gözetmiyor.’ Yani Kureyş kâfirleri de, Sûr'a ikinci üfürüş olan kıyamet üfürüşü ile gelecek cezadan başkasını beklemiyor. Bu üfürüş, korkutucu bir üfürüştür ki Yüce Allah, İsrâfil (a.s.)'e bunu uzun tutmasını emreder ve neticede Allah Tealâ'nın istisna ettikleri dışında yer ve gök ehlinden olup da bu üfürüşten korkmayan kimse kalmaz. Bu sayha, iki sağım aralığı kadar bile gecikmez. Yani bu sayha beklemez, ara vermez ve rahat bırakmaz.

Söz konusu üfürüş, iki sağım aralığı kadar bile durmaz. Buradaki "iki sağım aralığı," Dişi devenin memesinde (biraz bekledikten sonra biriken) sütün iki sağımı arası kadar geçen zamandır.

Burada anlatılmak istenen şudur: Onlarla Yüce Allah'ın kendilerine hazırladığı cehennem azabının onlara ulaşması arasında, Sûr'a ikinci kere üflenmesinden başka bir şey yoktur. Onlara vaad edilen azabın zamanı geldiğinde, artık onun gecikmesi kesinlikle söz konusu değildir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: ‘Onlar sadece korkunç bir sesten başkasını gözetmezler. *O, çekişip dururlarken kendilerini ansızın yakalar. İşte o zaman onlar bir vasiyette bile bulunamazlar. Hatta o vakit ailelerine dahi dönecek halde değildirler.*⁹⁴ Bu ayetler, kıyametin ve ölümün yakınlığını da haber vermektedirler.

Zuhayli'ye göre kâfirlerin peygamberleri yalanlamasına sebep olan üçüncü şüphe, ahiret hayatıyla ilgilidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

‘Dediler ki: ‘Ey Rabbimiz! Bizim azap payımızı hesap gününden önce, hemen ver.’ Yani müşrikler, öldükten sonra dirilme, hesap ve ceza sözcüklerini duyunca alay edip eğlenerek şöyle dediler: Rabbimiz! Bize vaad ettiğin azaptan payımıza düşeni derhal ver, kıyamet gününe erteleme. Bu, Allah Tealâ'nın, müşriklerin kendi aleyhlerine istekte

⁹⁴ Yâ-sîn, 36/49-50.

bulunmalarını kınamasıdır. Nitekim onlar şöyle de demişlerdir: *‘Allah'ım! Eğer bu, senin katından gelmiş hakkın kendisi ise, durma bizim üstümüze gökten taş yağdır. Yahut bize acıklı bir azap getir.’*⁹⁵

Daha sonra Yüce Allah şöyle buyurarak peygamberine, müşriklerin eziyetlerine ve sefahetlerine sabretmesini emir buyurmaktadır: *‘Onlar ne derlerse sabret.’* Yani müşrik olan kavminin eziyetlerine sabret. Zira onlar neticede mağlûp edilmiş zelil kimselerdir. Sana da sabrına karşılık zafer, yardım ve hoşnut olunacak bir akıbeti müjdeliyoruz.

Zuhayli'nin bu ayetlerden çıkardığı hüküm ve hikmetleri şöyle sıralayabiliriz:

‘Bu ayetler, sahibinde kibir ve büyüklenme duygusu bırakmayan selim insanî hislere sahip kimselere tesir eden etkili birer ibret levhası ve belîğ birer nasihattir. Bunlardan en büyük ibret ise Mekke kâfirlerinin görüp müşahade ettikleri şeylerdir.

Geçmiş kavimlerin yaşadığı helakin izleri onların gözleri önündedir veya onlar, peygamberlerini yalanlayan geçmiş kavimlerin başlarına geleni iştiriyorlar. Onların başına gelen, benzerlerinin de başına gelir. Zira Kahhar olan Allah Tealâ, Nuh'un (a.s.) kavmini tufanla garketmiş, Firavun ve ordularını suda boğmak suretiyle, Hûd'un (a.s.) kavmini çok şiddetli ve gürültülü bir kasırga ile, Salih (a.s.)'in kavmini sayha veya tâğiye (son derece şiddetli bir sayha) ile, Lût'un (a.s.) kavmini yerin dibine batırmak veya zelzeleye uğratmak suretiyle, Eyke halkını da gölge azabıyla helak etmişti.

Mekke kâfirleri de, kendilerini cehennem azabına atacak olan Kıyamet sayhasından başka bir şeyi beklemiyorlar. O sayha geldiği zaman kesinlikle geri bıraktırılmaz ve bir an dahi tehir edilemez: *‘Vakitleri geldiği zaman ise onlar ne bir saat geri kalabilirler, ne de ileri geçebilirler.’*⁹⁶

Ne var ki kâfirler, sürenin uzunluğuna aldanmışlardır. Onlar, dünyada köklerinin kazınması şeklinde bir azaba Hz. Peygamber (s.a.v)'e ilâhi bir ikram olarak çarptırılmayınca -ki Yüce Allah bu hususu şöyle ifade buyurmaktadır: *‘Oysa sen onların içinde bulundukça Allah onlara azap edecek değildir.’*⁹⁷ - alay edip, eğlenerek şöyle dediler: *‘Rabbimiz! Eğer durum Muhammed (s.a.v)'in dediği gibiyse bizim azap payımızı kıyamet gününden ve hesaptan önce ver.’*

Daha sonra Allah Tealâ peygamberine, müşrikler kendisiyle alay edince onların sefahet

⁹⁵ Enfâl, 8/32.

⁹⁶ Nahl, 16/61.

⁹⁷ Enfâl, 8/33.

ve ezalarına sabretmesini emir buyurmaktadır. Sabrın sonu feraha çıkmaktan başka bir şey olmayacak, yardım ve zafer yakında gelecektir.⁹⁸

Daha sonra Cenâb-ı Hak onları, izzet ve şikâkla tavsif edince, onları korkutmak üzere: *'Biz kendilerinden evvel nice ümmetleri helak ettik O zaman ne çığlıklar kopardılar!'* buyurmuştur. Cenâb-ı Hak, onların ne amaçla çığlık attıklarını belirtmemiştir. Bu hususta Razi şu izahları yapmaktadır:

- a) ' En açık olan ihtimale göre, 'Onlar, yardım istemek maksadıyla çığlık atmışlardır' demektir. Çünkü, başına azâb gelen kimsenin nida ve çığlığı, ancak yardım isteme şeklinde olur.
- b) 'Onlar, azabı görünce, iman ve tevbe ederek çığlık attılar...' demektir.
- c) Bu kelime, 'Onlar seslerini yükselttiler' anlamındadır. Nitekim, 'Ses cihetinden daha üstün, daha fazla' manasında, denilir.'⁹⁹

2.2.5. Surede Geçen Peygamber Kıssaları ve Çıkarılacak Önemli Dersler

Bu bölümde surede geçen Davud (as), Süleyman (as) ve Eyüp (as) kıssalarına değinilecek ve bu kıssalardan çıkarılabilecek hüküm ve derslere dikkat çekilmeye çalışılacaktır.

Derveze'ye göre surede geçen peygamber kıssalarının amacı şöyledir:

'Ayetler konu ve siyak yönünden bağlantılıdır. Önceki ayetlerin içerdiği tartışma ve yalanlama tabloları peygamberin nefsinde acı ve hüznün bırakabilir. Hatırlatma ve korkutma noktasında peygamberlerini yalanlayan kavimlere ilişkin işaretler vardır. Sonra bu silsile gelerek peygambere teselli verir. Onun içinde bulunduğu durumu hafifletir. Kafirlerin söylediklerine karşı sabretmeye teşvik eder. O kimselerin davasına karşı bu acı ve hüznü bir tutum sergilemelerine mukabil Allah'a samimiyetle, ihlasla, zorluk ve kolaylık, güç ve zaafın tamamıyla yönelen insanların bulunduğunu hatırlatarak haber verir. Kimilerinin Davud ve Süleyman gibi mülkün ve otoritenin zirvesinde olmasına rağmen onları saptırmaz. Onlardan bazıları Eyüp gibi belaların en şiddetlisine uğramasına rağmen, düçâr oldukları bela onu isyan ettirmez. Allah'ın imtihanına karşı güzel bir sabırla sabrederler. Her imtihanda O'na pişman olarak yönelir, mağfiret dilerler. Böylece O'nun rahmetini, yüceltmesini, ihsanını, bağışlama ve nimetini fazlalaştırmasını hak ederler.

⁹⁸ Zuhayli, Tefsirü'l-Münir, c. XII, s. 179-180.

⁹⁹ Râzi, Mefâtihi'l-Gayb, c. XIX, s. 64.

Ayetler, kendinden önceki peygamberler gibi karşılaştığı inada, düşmanlığa, yalanlamaya karşı sabretmeye çağırmaktadır. Onlara Allah tarafından verilen nimetin ve bağışlamanın, rahmetin ve ihsanın kendisi için de olacağını irdelemektedir. İlk bölüm, mübarek Kur'an-ı Kerim'i övmekle bitmektedir. Allah'ın peygamberine onu indirerek, dinleyenlerin ayetlerini düşünmesini, akıl sahiplerinin ibret alarak hidayet bulmalarını, O'na yönelmelerini belirtmektedir.

Peygamberlerin kavimleriyle olan kıssaları veya peygamberlerin tek başlarına kıssalarının hedefi; ibret almaya, nasihat etmeye, yardımlaşmaya, örnek olmaya davet etmeye yönelir. Bu silsile kafirlerin ve yalancılardan inatçı tutumlarından sonra gelmektedir.¹⁰⁰

2.2.5.1. Davud (as)'ın Kıssası ve O'na Yapılan Lütuflar

*'(Ey Rasûlüm!) Sen onların dediklerine karşı sabır göster. Güçlü kulumuz Davud'u hatırla. O daima Allah'a yönelirdi. Doğrusu biz, sabah-akşam onunla teşbih eden dağları ve toplu halde bulunan kuşları Davud'a müsahhar kıldık. Her biri ona yönelmekteydiler. O'nun (Davud'un) mülkünü kuvvetlendirdik. Ona hikmet ve Fas'lul Hitab (doğruyu eğriden ayırma gücü) verdik.'*¹⁰¹

Tefsir-u Münir'e göre bu ayetlerin yorumu şöyledir:

'Günahın ne kadar büyük bir şey olduğunu onlara göstermek için Hz. Davud (a.s.)'un kıssasını onlara hatırlat. Zira Davud (a.s.), kadrinin yüceliğine ve kendisine büyük nimet ve ikramlar tahsis edilmiş olmasına rağmen, küçük bir günah işlediğini zannederek hemen Rabbine istiğfar edip, Ona yönelmişti. O'nun gibi birisi böyle yapmışken küfür ve tuğyan ehlinin durumu nasıl olur? '...kuvvet sahibi' İbadette kuvvet ve dayanıklılık sahibi. Hz. Davud (a.s.), bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Gecenin yarısında uyur, üçte birinde namaz kılar, sonra kalan altıda birinde de uyurdu, 'evvâb' Allah Tealâ'ya, O'na taate ve O'nun razı olduğu amellere çokça kendini veren demektir.

'Akşamleyin ve kuşluk vakti' Akşam ve sabah. Buradaki 'aşıyy' kelimesinin aslı 'akşam vakti' dir. 'İşrâk' ise güneşin doğduğu ve ışığının iyice ortaya çıktığı vakittir, 'teşbih ederler' Allah Tealâ'yı şanına lâyık olmayan eksikliklerden tenzih ederek teşbih ederler. 'Hikmet' nübüvvet, kemal-i ilim, her sözünde ve amelinde doğruya isabet. 'Fasl-ı hitab' hakkı batıldan ayırma kabiliyetini vermiştik.' Her şeyi en iyi

¹⁰⁰ Derveze, *Tefsiru'l-hadis*, c. I, s. 383-384.

¹⁰¹ Sad, 38/17-20.

şekilde açıklama, hak ile batılı birbirinden ayıran söz.'¹⁰²

Beyzavi'ye göre anlatılan kıssalar ile Hz. Peygamber'in durumu arasındaki ilişki şöyledir:

'Kureyş'i, daha önce yaşamış olan kâfirlerin başına gelenlerle korkutup uyardıktan ve Hz. Peygamber (s.a.v.)'e, Kureyş'in eziyetlerine sabretmesini emir buyurduktan sonra Yüce Allah, ecirlerini Allah Tealâ'nın katından bekleyen kimseler olarak, kavimlerinden gördükleri eziyetlerden örnek alması için peygamberlerden dokuzunun durumunu hatırlamasını Hz. Peygamber (s.a.v.)'e emretmektedir ki burada bunlardan üçünün durumuna ayrıntılı olarak, diğer altısının durumuna ise özet olarak yer verilmiştir.

Şükreden ve sabreden, hem dinen hem de bedenen kuvvet sahibi olan Davud peygamber'in durumunu düşünsün diye Allah Tealâ, ilk olarak Hz. Davud (a.s.)'un kıssasıyla başlamaktadır.

Bu kıssanın Kur'an-ı Kerim'in zahiri ifadeleri doğrultusunda anlaşılması ve bu konu etrafında dolaşan İsrailiyyat'tan (uydurma haberlerden) -peygamberlerin ismeti prensibiyle çeliştiği için- uzak durulması gerekir. Zira bu konuda nakledilen İsrailiyyât-tan Davud (a.s.)'un gözünün, banyo yapan bir kadına takıldığı, onu beğenip kendisine aşık olduğu rivayet edilir. Yine rivayete göre bu kadının kocası, Hz. Davud'un komutanlarından Üryâ (Evriyâ) el-Hassî adlı biridir. Hz. Davud, karısıyla evlenebilmek için komutandan kurtulmak ister. Onu bir savaşa göndererek sancak taşıttırır ve öne geçmesini emreder. O da savaşır ve galip gelir. Bunun üzerine ondan kurtulmak için ölünceye kadar onu tekrar tekrar savaşlara gönderir. Sonunda bu zat ölünce karısıyla evlenir.

Beyzavi şöyle der: 'Bu bir maskaralık ve iftiradır. Böyle olduğu için Hz. Ali (r.a.), 'Davud (a.s.) hakkında kıssacıların anlattığı hikâyeyi nakledene 160 değnek vururum.' demiştir. Bu miktar, peygamberlere iftiranın karşılığı olan arttırılmış hadd miktarıdır.'¹⁰³

İmam Razi, bu iftira hikâyesinin batıl olduğunu üç noktada ortaya koymuştur. Bu noktaları özet olarak nakledeyim:

1. Bu hikâye, insanların en fasıkına ve fisku fücürda en şiddetli olanına nispet edilse bile böyle bir insan ondan teberri (yüz çevirir) ve imtina ederdi.

¹⁰² Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s. 182.

¹⁰³ Abdullah b. Ömer Beydavî, *Envâru't-tenzil ve Esraru't-tevil*, Dersaadet, 1314, c. I, s. 602.

2. Kıssadan netice olarak şu iki nokta ortaya çıkmaktadır: Müslüman bir kimseyi haksız yere öldürmeye çalışmak ve onun hanımına göz koymak. Bunların her ikisi de çok kötü ahlâktır.
3. Allah Tealâ Hz. Davud (a.s.) ile ilgili olayların anlatımına geçmeden önce bu peygamberi 10 özellikle nitelemiş, bahse konu olayları zikrettikten sonra da yine onun birçok özelliğini sırlamıştır. Bütün bu sıfat ve özellikler Hz. Davud'un böylesi bir münker fiili ve çirkin ameli işleyebilecek birisi olmasını nefyettirmektedir.¹⁰⁴

Zuhayli'ye göre söz konusu kıssa ile ilgili sahih rivayet şudur:

'Hz. Davud (a.s.) haftalık vaktini üçe bölmüştü. Bunlardan birinde idare ve saltanat işleriyle uğraşır, diğerinde insanlar arasındaki anlaşmazlık konularında yargı işine bakar, son üçtebirlik sürede de namazgahında halvet, ibadet ve Zebur okumakla meşgul olurdu. İki davacı bu düzeni bozarak, mutad olmayan bu günde muhakeme edilmek arzusuyla duvarın üstünden aşarak namazgahındaki Hz. Davud'un huzuruna yukarıdan inmişlerdi. Böyle olunca Hz. Davud onlardan korktu ve onların kendisine suikast amacıyla geldiğini sandı. Çünkü kendisi o sırada namazgahında Rabb'ine ibadet için yalnız başına bulunuyordu. Onun yanına gelen iki hasım, melek değil, insandı. Ayet-i kerimde bu olay anlatılırken kullanılan 'ni'âc' kelimesi de 'kadınlar' demek olmayıp, 'koyun sürüsü' anlamındadır. Ancak Davud (a.s.) diğer davacının delilini dinlemeden hüküm vermekte acele etmişti. Yüce Allah da bu sebeple onu kınamış ve kadının doğru ve tedbirli davranarak, hüküm vermeden diğer davacıyı da dinlemesi gerektiğini tenbih buyurmuştur'.¹⁰⁵

Hz. Davud (a.s.)'un bu surede anlatılan kıssası üç konuya değinmektedir:

- 1) Yüce Allah'ın, Hz. Davud'a ihsan ettiği, dünya ve ahiret saadeti temin edecek özelliklerin sayılması.
- 2) İki davacı arasında cereyan eden bir olayda hüküm verme.
- 3) Yüce Allah'ın, bu olaydan sonra Hz. Davud'u halife kılması.

¹⁰⁴ Razi, *Mefatihü'l Gayb*, c. XIX, s. 189.

¹⁰⁵ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s. 183-185.

2.2.5.1.1. Hz. Davud'un Sahip Olduğu Özellikler

*'Kulumuz Davud'u, o kuvvet sahibi zâtı hatırla. Şüphesiz o, daima Allah'a yönelendi. Doğrusu biz akşam sabah onunla beraber tesbih eden dağları, toplu halde kuşları onun emri altına vermiştik. Her biri ona yönelmekteydi. Onun hükümlerini kuvvetlendirmiş, ona hikmet ve güzel konuşma vermiştik.'*¹⁰⁶

Yüce Allah, bu ayette Hz. Davud'a verdiği on özelliği zikretmektedir ki bu özellikler, dünyevî ve uhrevî mutluluğun kemal derecesinde olmasını sağlayan sıfatlardır. Zuhayli'ye göre bu özellikler şunlardır:

1-4- *'Kulumuzu, o kuvvet sahibi Davud'u hatırla. O daima Allah'a yönelirdi.'* Bu cümle, bir önceki konunun sonunda zikredilen *'Onlar ne derlerse sabret.'* cümlesine matuftur. Dolayısıyla anlam şöyle olur: *'Ey Rasul! Kulumuz, ilimde, amelde ve Allah'a taatte kuvvet sahibi Davud'un kıssasını kavmine zikret.'* *'Hz. Davud'a ibadette kuvvet ve İslâm'da derin anlayış verilmişti. Gecenin üçte birinde namaz kılar, senenin yarısını oruçlu geçirirdi. Hz. Peygamber (s.a.v)'in şöyle buyurmuştur: 'Allah Tealâ'ya en sevimli namaz Davud (a.s.)'un namazı, Allah'a en sevimli oruç da yine Davud (a.s.)'un orucudur. O, gecenin yarısında uyur, üçte birinde namaz kılar ve altıda birinde yine uyurdu. Bir gün oruç tutar, bir gün iftar ederdi. Düşmanla karşılaştığı zaman kesinlikle kaçmaz ve Allah 'a çokça yönelirdi.'* Yani bütün işlerinde ve her halükârda Allah Tealâ'ya rücu ederdi. "Hz. Peygamber (s.a.v), Davud (a.s.)'u zikrettiği ve kendisinden bir şeyler naklettiği zaman, *'O insanların en fazla ibadet edeni idi.'* buyururdu."

Burada zikredilen dört özellik şunlardır:

- 1) Sabır: Yüce Allah Hz. Muhammed (s.a.v)'e, kadrinin yüceliğine rağmen, Allah'a taatte sabır gösterme konusunda Hz. Davud'a uymasını emir buyurmuştur.
- 2) Kulluk: Yüce Allah Hz. Davud hakkında *'Kulumuz Davud'* buyurmak suretiyle Hz. Davud'u *'kulluk'*la vasfetmiş, Zât-ı ilâhisinden de -ta'zim maksadıyla çokluk sigasıyla bahsetmiştir. Yüce Allah'ın bir kimseyi *'kulluk'*la vasfetmesi, onun için şereflendirmenin son noktasıdır. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v) de Miraç gecesi bu sıfatla vasfedilmiştir: *'Kulunu bir gece Mescid-i Haramdan Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah her türlü noksan sıfattan münezzehtir.'*¹⁰⁷ Zira Allah Tealâ'nın, peygamberleri *'kul-luk'*la tavsif buyurması, onların, taatte bütün

¹⁰⁶ Sad, 38/17-20.

¹⁰⁷ İsrâ, 17/1.

güçlerini sarfetmeleri sebebiyle kulluğun gerçek anlamına ulaştıklarını hissettirmektedir.

- 3) Taati yerine getirmede ve ma'siyetlerden sakınmada kuvvet: Bu husus, '*kuvvet sahibi*' sözüyle dile getirilmiştir.
- 4) Bütün işlerinde Allah Tealâ'ya taate rücû: Bu husus '*O daima Allah'a yönelirdi.*' şeklinde dile getirilmiştir.

5-6- Dağların ve kuşların onunla birlikte tesbih etmesi: Bu husus da şu ayette ifade edilmektedir: '*Hakikat biz dağları onun emrine verdik ki bunlar, akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte durmayıp tesbih ederlerdi.*' Yani Yüce Allah dağları amade kılmıştır ki onlar, güneşin doğuş vaktinde ve gündüzün sonunda Hz. Davud ile birlikte tesbih ederler. Nitekim Allah Tealâ şöyle buyurmaktadır:

*'Ey dağlar! Onunla birlikte tesbih edin ve ey kuşlar (siz de onun tesbihine katılın).'*¹⁰⁸

İbni Kesir şöyle demiştir: 'Aynı şekilde kuşlar da onun tesbih ettiği gibi tesbih ederler ve onun söylediği tesbihin aynısını söyleyerek ona karşılık verirlerdi. Bir kuş havada uçtuğu sırada onun üzerinden geçerken Zebur'u okuyan Hz. Davud'un sesini duysa, yoluna devam edemez, havada durur ve onunla birlikte tesbih ederdi. Keza yüce dağlar da ona cevap ve onun söylediği tesbihin aynısı ile kendisine karşılık verirler, onu tabi olarak tesbih ederlerdi.'¹⁰⁹

7. '*Toplanıp gelen kuşları da onun emrine verirdik. Her biri itaatle ona dönücü idi.*' Yani kuşları da havada mahbus ve sabit durma halleriyle ona amade kıldık. Gerek dağlar ve gerekse kuşlar bunların her biri ona itaat edici idi. Ona uyarak tesbih ederlerdi. Davud (a.s.)'un her tesbih edişinde onlar da kendisine cevap verirlerdi. Bu da Hz. Davud'un Zebur'u güzel bir şekilde okuduğuna ve sesinin de güzel olduğuna işaret etmektedir.
8. Mülk ve saltanattaki kuvveti: '*Onun mülkünü de kuvvetlendirdik.*' Yani onun mülkünü ordularla kuvvetlendirdik ve ona, meliklerin ihtiyaç duyduğu mülkü saltanatı kamilen verdik.
9. Hikmet verilmesi: '*Ona hikmet (verdik).*' Yani ona anlayış kabiliyeti, akıl, fetanet, ilim, adalet, tam ve sağlam amel ve hükümde doğruya isabet kudreti verdik. Allah Tealâ peygamberi Hz. Davud'un nefsini hikmet ile yetkinleştirtince,

¹⁰⁸ Sebe, 34/10.

¹⁰⁹ İbni Kesir, *Hadislerle Kuran'ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yay. İstanbul, 1986, c. IV, s.29

ardından da ondan nasıl kâmil bir konuşma ve ibadet yeteneği verdiğini beyan etmektedir.

10. Anlaşmazlıkları güzelce sonuçlandırma: *'ve (ona) fasl-ı hitâb verdik, (hakkı batıldan ayırt etme kabiliyeti)'* Yani ona, hakkı ihkak (hakkı yerine getirmek) ve batılı ıbtal (hükümsüz bırakmak) suretiyle yargı konusunda anlaşmazlıkları güzelce neticelendirme yeteneği, beyan güzelliği ve pek çok manaları az bir sözle ifade etme kabiliyeti ilham ettik.¹¹⁰

Aynı ayetle ilgili olarak İmam Kurtubi'nin yorumu ise şöyledir:

*'Onların dediklerine sabret ve güçlü kulumuz Davud'u hatırla! Çünkü o, (Allah'a) çokça dönen birisi idi.'*¹¹¹

'Onların dediklerine sabret!' buyruğu ile yüce Allah kendisi ile alay etmeleri üzerine peygamberine sabretmesini emretmiştir. Bu âyet-i kerime kılıç (cihadı emreden) âyeti ile neshedilmiştir. *'Ve güçlü kulumuz Davud'u hatırla!'* Yüce Allah kâfirlere dair haberleri, onların ayrılık çıkarmalarını, kendilerinden önceki kavimlerin helak edilmesi hatırlatılarak azarlanmalarını söz konusu ettikten sonra, bu buyruğu ile yüce peygamberine onların verdikleri eziyetlere sabretmesini emretmekte ve daha önce sözü edilen bütün hususlarla onları teselli etmiş bulunmaktadır. Bundan sonra da Dâvûd ve peygamberlerin kıssalarını sözkonusu etmeye geçmektedir ki, Peygamber onların sabırlarını hatırlayarak teselli bulsun, âhirette bunun için Davud'a ve diğer peygamberlere verilenlerin kat kat fazlasının verileceğini bilsin. Onların söylediklerine sabret ve onlara peygamberlerin kıssalarını hatırlat ki, bu senin peygamberliğinin doğruluğuna açık ve kesin bir delil olsun. *'Güçlü'* buyruğu ibadette güç sahibi demektir. O bir gün oruç tutar, bir gün orucunu açardı. Bu ise orucun en ağır ve en faziletli şeklidir. Gecenin yarısını namazla geçirir, düşmanla karşılaştığında kaçmazdı. Yüce Allah'a duada güç sahibi idi. *'Kulumuz'* buyruğuyla kul olarak bu şekilde onun Allah'a izafe edilmesi, onun şerefini açıkça ortaya koymak içindir. O günahını hatırladığında yahut hatırına geldiği her seferinde bundan ötürü Allah'tan mağfiret dilerdi'.¹¹²

Yıldırım'a göre ayette geçen *'Davud'u an'dan maksat* müşriklerin ardı-arkası kesilmeyen sataşma, alay ve saldırılarına karşı mü'minlerin bir süre daha sabretmeleri tavsiye edildikten sonra, Dâvud Peygamber'e (A.S.) yönelen ilâhî lütuf ve ihsanlara

¹¹⁰ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s.185-189.

¹¹¹ Sâd, 38/17.

¹¹² Kurtubi, *el-Camiu li Ahkâmi'l-Kur'an*, Buruç Yay., İstanbul, ts. c. XV, s.31-32.

dikkatler çekilmekte ve böylece Hz. Muhammed'in (A.S.) yakın gelecekte daha üstün, daha muhteşem bir devlet kuracağı; İslâm ordularının dağları, ovaları aşırıp uçan kuşlarla yarışmasına kıtalar üzerinde Kelime-i Tevhîd bayrağını taşıyacağı dolaylı şekilde müjdelenmektedir. Aynı zamanda Hz. Muhammed'in (A.S.) Dâvud Peygamber'den (A.S.) daha çok Allah'a yönelip bütün mevcudiyetini vererek teslimiyet-i kâmile içinde bulunduğuna işaret edilmekte ve o sebeple başarısının Dâvud (A.S.)'ın başarısından üstün olacağı haber verilmektedir.

Dağların Dâvud (A.S.)'ın buyruğuna verilmesine gelince: Bu iki şekilde yorumlanabilir:

- a) Her şey yaratıldığı kanuna bağlı kalıp kâinat planındaki yerine göre ilâhî emre baş eğerek Hakk'ı tesbîh etmektedir. Dâvud Peygamber'e bunların tesbîhini anlama yeteneği verilmiştir. Böylece dağlar da onunla birlikte Hakk'ı tesbîh ve tenzîh ediyordu manası anlaşılmaktadır.
- b) Dâvud Peygamber'in (A.S.) kurduğu sağlam ve güçlü devlet, iyi donatılmış ordusuyla dağları aşırıp ülkeler fethediyor; etrafı çınlatan tekbîr seslerine dağlar yankı ile cevap veriyordu. Hz. Muhammed'in (A.S.) ülkeler üzerindeki tekbîr seslerinin bundan daha çok yankı yapacağına işaret edilmekte ve İslâm'ın geleceğinin çok parlak olacağı kapalı bir anlatımla müjdelenmektedir.

Kuşların toplu halde Dâvud Peygamber'e boyun eğmesine gelince: Bu hususta da bir kaç yorum söz konusudur:

- a. Dâvud Peygamber (A.S.) insanların kalbine kuş sevgisi aşılayarak onların korunmasını sağlamış, o kadar ki kuşlar insanlardan ürkmeymiş olmuştur.
- b. Dâvud Peygamber kendisine verilen yüksek keramet veya mucizeyle, kuşların -ilâhî sünnet gereği- tesbihlerini anlıyor ve özellikle ibâdet için sabah ve akşam gibi iki faziletli vakitte, diğer bir anlatımla, sabahleyin kuşlar etrafa yayılırken, akşam vakti de yuvalarına dönerken Dâvud (A.S.) onların zikir ve tesbihine gönül kulağını verip Hakk'ı tenzîh ediyor, O'nu anıp hamd-u senada bulunuyordu.

- c. Güçlü ordusuyla dağları, ovaları aşırıp uçan kuşlarla yarış edercesine bir saltanat kurduğu da düşünülebilir.’¹¹³

‘Doğrusu biz, sabah-akşam onunla teşbih eden dağları ve toplu halde bulunan kuşları Davud'a müsahhar kılmıştık. Her biri ona yönelmekteydiler.’¹¹⁴ Bu iki ayete dair Kurtubi'nin açıklamaları dört başlık halindedir. Aşağıda bu başlıklara yer vereceğiz:

2.2.5.1.1.1. Davud'a Musahhar Kılınan Dağlar

‘Gerçekten Biz dağları -... onunla birlikte tesbih eder halde- musahhar kaldık’ buyruğundaki: ‘Tesbih eder halde’ hal olarak nasb mahalindedir. Şanı yüce Allah ona vermiş olduğu delil ve mucizeyi söz konusu etmektedir ki, bu da onunla birlikte dağların da tesbih etmesi idi. Dâvûd (a.s) yüce Allah'ı andı mı dağlar da onunla birlikte Allah'ı anardı ve o dağların teşbihini anlardı. ‘Tesbih eder halde’ namaz kılar halde... demektir. Bu insanlar tarafından görülüp bunun ne olduğunu anladıkları takdirde bir mucizedir. Dâvûd (a.s)'a öyle güzel bir ses verilmişti ki, onun dağlardaki yankısı da güzel olurdu. Sesinin güzelliği dolayısıyla kuşlar ona kulak kabartır, onunla birlikte ses çıkartırdı. İşte dağların ve kuşların tesbihi budur. Yüce Allah dağları onunla birlikte yürüsünler diye musahhar kılmıştı. İşte dağların tesbihi budur. Çünkü bunlar yüce Allah'ın yaratılmışlara benzemekten münezzehe olduğuna delalet etmektedir. ‘Akşamleyin ve kuşluk vakti’ buyruğunda geçen: ‘Kuşluk vakti’ aynı zamanda güneşin doğuşundan sonra, ışığının beyazlaşması demektir, ‘Güneş doğdu’ denilir, ‘Güneş etrafı aydınlattı’ demektir. İşte Dâvûd (a.s) güneşin doğuşu sırasında namazının akabinde ve batışı sırasında Allah'ı tesbih ederdi.’¹¹⁵

Ali Arslan’a göre ise dağların tesbihinden maksat şudur:

‘Dağların tesbihinden maksat kendilerine uygun dillerle Allah'ı takdis etmeleridir. Tıpkı Rasûl-ü Ekrem'in elinde tesbih eden taşların kendilerine uygun dille tesbih yapmaları gibi. Bazıları «Lisanı hal ile Allah'ı takdis ederler demektir» demişlerse de bu zayıf bir yorumdur. Çünkü lisanı hal ile tesbih sadece dağlara değil, bütün eşyaya mahsustur. Ayrıca aşîy ve işrak vakitlerinin zikri de lisanı hal ile tesbihe manidir. Çünkü tesbih, lisanı hal ile olursa daimidir, bunu tahsis etmenin gereği yoktur.

Aşîy'den maksat güneşin zevalinden sabaha kadar olan zamandır. Yani onlar bu vakitte tesbih ederlerdi. ‘Bütün bu vakitleri tesbihle geçirirlerdi’ demek değildir.

¹¹³ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5157-5158.

¹¹⁴ Sad, 38/18-19.

¹¹⁵ Kurtubî, *Ahkâmî'l-Kur'an*, c. XV, s. 33.

İşrak'tan maksat işrak vaktidir. Yani güneşin çıktığı, ışığının yayıldığı vakit. ‘Allah’ın Rasûlü kuşluk namazım kıldı ve «Bu işrak namazıdır» buyurdu.’

‘*Toplandıkları halde kuşlar da onunla beraber tesbih etmeye müsahhar kılınmıştı*’. ‘Davud tesbih ettiğinde dağlar da tesbih etmek suretiyle ona katılır, kuşlar etrafında toplanarak tesbih ederlerdi. Dağlar ve kuşların her biri Hz. Davud’un tesbihi için tesbihat yaparlar, tesbihe başlarlardı.

‘*Onun mülkünü kuvvetlendirdik*’ yani heybetle, nusretle, askerlerin çokluğu ve ümmetlerin fazlalığıyla kuvvetlendirdik.

‘*Biz ona hikmeti verdik*’ yani peygamberliği, kâmil ilmi, güzel işi verdik veya Zebur’u verdik veya şeriatların ilmini verdik.

‘*Ve fasl’ul hitab’ı verdik*’ yani hakkı bâtıldan ayırt etmek suretiyle hasımların arasında hükmetme yeteneği verdik.

‘Fasl’ul-Hitab’tan maksat insanlar arasında hakkıyla hükmetmesi ve hakka isabet etmesi demektir. Mânâyı ihlal edecek tarzda kısa olmayan ve insanı usandıracak şekilde de uzun olmayan öz hitap demektir.’¹¹⁶

2.2.5.1.1.2. Kuşluk Vakti ve Kuşluk Namazı

‘İbn Abbas’tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: ‘Ben ‘*Akşamleyin ve kuşluk vakti*’ âyetini okuyup durur fakat bunun mahiyetini bilmiyordum tâ ki Umme Hanî bana şu hadisi nakledinceye kadar: ‘Rasûlullah (sav) bir seferinde yanına girmiş ve abdest almak üzere su istedikten sonra abdest almıştı. Sonra da kuşluk namazı kılmış ve şöyle buyurmuştu: ‘Ey Umme Hanî! İşte bu kuşluk namazıdır.’¹¹⁷

‘Rivayete göre Ka’b el-Ahbar, İbn Abbas’a şöyle demiştir: ‘Ben Allah’ın indirmiş olduğu kitaplarda güneşin doğuşundan sonra bir namazdan sözedildiğini görüyorum. İbn Abbas da dedi ki: ‘Ben de sana bu namazın Kur’ân’daki yerini gösteriyorum. Bu, Dâvûd kıssasında yer alan: ‘*Akşamleyin ve kuşluk vakti onunla birlikte tesbih eder halde...*’ buyruğudur.’¹¹⁸

Elmalılı’nın ise işrak ve kuşluk vakti ile ilgili görüşü şöyledir:

‘Güneş doğup doğu ufku biraz yükselerek ışığının berrak bir şekilde parlamaya başladığı vakittir ki, ilk kuşluk vaktidir. Yani bayram namazlarını kıldığımız vakittir. İşrak namazı da sünnettir. Sonra kaba kuşluk vakti olur. ‘*Kuşları da emre amade*

¹¹⁶ Ali Arslan, *Büyük Kur’an Tefsiri*, Arslan Yay. İstanbul, ts, c. XIII, s. 542-544.

¹¹⁷ Taberani, *Evsat*, c. IV, s. 296; İbn Abdi’l-Berr, *Temhid*, c. VIII, s. 138.

¹¹⁸ Kurtubi, *Ahkâmi’l-Kur’an*, c. XV, s.33-34.

kıldık, toplu halde’, toplanmış olarak. ‘*Hepsi* (dağlar da kuşlar da) *onun için* (yani Davud için) *evvab idi*, yani hep onun için seslenerek ahenk ile tesbih ediyorlardı.’¹¹⁹

Bilmen ise ayette geçen ‘aşiy ve işrak’ kelimeler¹²⁰’i hakkında şu şekilde bilgi vermektedir:

‘Aşiy; güneşin gurubundan yatsı vaktine kadar olan zamandır. Bir kavle göre de güneşin zevalinden gurubuna kadar olan müddettir. İşrak da ziya vermek ve aydınlatmak demektir. bundan murat ise güneşin doğup her tarafa ziyalarının intişara başladığı zamandır. Hazreti Davud’un tesbihi bu iki zamana tahsisi ise bu zamanlarda ibadet ve taatın pek makbul olduğuna işarettir.’

2.2.5.1.1.3. Kuşluk Namazının Hükümü:

Kurtubi’ye göre;

“Kuşluk namazı müstehab ve nafil bir namazdır. Öğleden sonra ikindi namazının (vakit itibariyle) durumu ne ise sabahleyin kuşluk namazının da durumu odur. Güneş doğuşundan sonra beyazlaşıp bulanıklığı gidinceye, ışıyla etrafı aydınlatıncaya kadar kılınmamalıdır. Tıpkı ikindi namazının güneşin ışıklarının sarardığı vakte kadar bırakılmaması gerektiği gibi. ‘Kuşluk namazı deve yavrularının ayaklarını ısınan kumların yakmaya başladığı vakittir.’¹²¹

Burada özellikle deve yavrularının söz konusu edilmesi, tahammüllerinin azlığı dolayısıyla onların annelerinin ayaklarını yakan ileri derecedeki sıcaklığın sona ermesinden önceki vakitte, ayaklarının kumdan yanmaya başlamasından dolayıdır. Bu da ya kuşluk vaktinde yahutta ondan kısa bir süre sonra olur. Güneşin doğması ile zevali arasındaki vakit, orta vakittir.

Bazı kimseler acele edip bundan önce namazı kılabilmektedir. Bunu da işi olur, böylelikle o amelini kaybeder, düşüncesiyle yapar. Zira bu namazı, kılınması yasak olan bir vakitte kılınmış olur ve böylece kişi lehine değil de aleyhine olan bir işi yapmış olmaktadır’.¹²²

2.2.5.1.1.4. Kuşluk Namazına Dair Bazı Rivayetler:

Tirmizi’nin rivayetine göre Enes b. Malik şöyle demiştir: ‘Rasûlullah (sav) ‘Buyurdu ki: ‘Her kim kuşluk namazını oniki rekat olarak kılsa, Allah ona cennette altından bir

¹¹⁹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, Zaman Yay. İstanbul, 1997, c. 6, s. 465.

¹²⁰ Ömer Nasuhi Bilmen, *Kur’an’ı Kerim’in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yay., İstanbul, 1965, c. 6, s. 3027.

¹²¹ Müslim, I, 515; *Müsned*, IV, 367,372.

¹²² Kurtubi, *Ahkâmî’l-Kur’an*, c. XV, s.34-35.

köşk bina eder.’¹²³

Müslim'in Sahih'inde yer alan rivayete göre ‘Ebu Zerr Peygamber (sav)’dan şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir: ‘Her sabah sizin her birinizin bütün eklemlerine birer sadaka düşer. Her bir tesbih bir sadakadır, her bir tehlil bir sadakadır, her bir tekbir bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır, kötülükten sakındırmak bir sadakadır. Bunun için de kuşluk vaktinde kılacağı iki rekat yeterlidir.’¹²⁴

Yine Tirmizî’de Ebu Hureyre’den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah (sav) buyurdu ki: ‘Her kim kuşluk namazının iki rekatını muhafaza ederse, onun günahları - deniz köpükleri gibi olsa dahi- bağışlanır.’¹²⁵

Buhârî ve Müslim, Ebu Hureyre’den şöyle dediğini rivayet etmektedirler: ‘Can dostum bana üç şey tavsiye etti. Ölünceye kadar onları terketmem. Her (kameri) ayın üç gününü oruçla geçirmek, kuşluk namazını kılmak, vitir kılmadan uyumamak.’¹²⁶

Müslim de: ‘Kuşluk vaktinde kılınan iki rekat...’ demiştir.¹²⁷ Ayrıca Müslim, Ebu'd-Derda’dan, Buhârî’nin Ebu Hureyre’den rivayet ettiği gibi rivayet etmiştir.¹²⁸

İşte bütün bunlar kuşluk namazının en az iki, en çok da oniki rekat olduğunu göstermektedir.

Âişe (r.anha)’dan gelen rivayete göre Rasûlullah (sav) şöyle buyurmuştur:

‘O (yüce Allah) Âdemoğullarından her bir insanı üç yüz altmış eklemli olarak yaratmıştır. Kim Allah’ı tekbir eder, Allah’a hamdeder, Allah’ı tehlil eder (la ilahe illallah der), Allah’ı tesbih eder, Allah’tan mağfiret diler, insanların yolu üzerindeki bir taşı yahut diken, yahut da bir kemiği alıp uzaklaştırır, iyiliği emredip münkerden alıkoyarsa (ve bunları) bu üç yüz altmış eklem sayısı kadar gerçekleştirirse, o gün o kimse kendisini cehennem ateşinden uzaklaştırmış olarak yürür.’(Hadisin ravilerinden) Ebu Tevbe der ki: Belki de ‘yürür yerine akşamı eder’ demiş olabilir. Müslim de bunu böylece rivayet etmiştir.¹²⁹

Hadis-i şerifte geçen: ‘Bunun için de iki rekat yeter’ buyruğu şu demektir: ‘Bu organlar adına verilmesi gereken bu sadakalar karşılığında iki rekat kılmak yeter. Çünkü namaz

¹²³ Tirmizî, II, 337.

¹²⁴ Müslim, I, 515; Müsned, IV, 367,372.

¹²⁵ Müslim, I, 498; Müsned, V, 167.

¹²⁶ Tirmizî, II, 341.

¹²⁷ Buhârî, I, 395, II, 699; Müslim, I, 499; Nesâî, III, 229; Dârimî, I, 402; Müsned, II, 258, 271, 526.

¹²⁸ Müslim, I, 499.

¹²⁹ Müslim, I, 499.

vücudun bütün azaları ile yapılan bir ameldir. Kişi namaz kıldı mı her bir azası asıl itibarı ile vazifesi olan işi de yerine getirmiş olur.’¹³⁰

‘Toplanıp gelen kuşları da (emrine verdik). Her birisi ona dönücü idi. Onun mülkünü de pekiştirdik. Ona hikmeti ve hakkı batıldan ayıran sözü söyleme imkanını verdik.’

‘Toplanıp gelen kuşları da’ buyruğu daha önce geçen ‘dağları’ buyruğuna atfedilmiştir.

‘İbn Abbas: Dâvûd (a.s) tesbih etti mi dağlar ona cevap verir. Kuşlar onun etrafında toplanır ve onunla birlikte tesbih ederlerdi. İşte kuşların onun yakınında toplanmaları, onların haşredilmeleri (toplanıp gelmeleri)dır. Buna göre anlam şöyle olur: Biz kuşları onunla birlikte tesbih etmeleri için onun etrafında topluca bir araya gelmelerini sağlayarak müsahhar kıldık. Şöyle de açıklanmıştır: Yani Biz onunla birlikte tesbih etmeleri için kuşları toplansın diye rüzgarı müsahhar kıldık, yahut da meleklerle kuşları toplamalarını emrettik.’¹³¹

‘Onun mülkünü de pekiştirdik.’ İyice sağlamlaştırdık, güçlendirdik. Bunun heybet ile kalplere onun korkusunun yerleştirilmesi ile olduğu söylendiği gibi, askerlerinin çokluğu ile olduğu, ilâhi yardım ve destek ile olduğu da söylenmiştir. İbnu'l-Arabî'nin tercih ettiği açıklama da budur. Çünkü pek çok ve kalabalık fakat ilâhi yardıma ve desteğe mazhar olmayan bir ordunun hiçbir faydası olmaz. İbn Abbas (r.a) dedi ki: Dâvûd yeryüzü krallarının egemenlik ve saltanatı en güçlü olanları idi. Her gece onun mabedini otuz bin küsur kişi korurdu. Sabah olduğunda: Geri dönün, Allah'ın peygamberi sizden razı olmuştur, denilirdi.

Mülk, çokça şeylere malik olmak, sahib olmaktan ibarettir. Bir kimsenin çokça mülkü olmakla birlikte bu mülk daha da çoğalmadıkça o melik (hükümdar) olamaz. Bir kimsenin evi ve hanımı olursa, Âdemoğlu olarak zorunlu bir şekilde ihtiyaç duyduğu menfaatine olan hususlardaki tasarruf külfetini üzerinden alacak bir hizmetçisi de olmadıkça hükümdar (melik) olamaz.¹³²

‘Ona hikmeti ve hakkı batıldan ayıran sözü söyleme imkanını verdik.’ buyruğuna dair Kurtubi'nin açıklamaları iki başlık halindedir bu iki başlık ise şöyledir:

2.2.5.1.2. Hüküm ve Ayırdedici Söz

‘Ona hikmeti’ buyruğundaki hikmet, es-Süddî'ye göre peygamberlik, Mücahid'e göre de adalettir. Ebu'l-Aliye yüce Allah'ın Kitab'ını bilmektir, Katade: sünnettir, Şureyh de

¹³⁰ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s.35-36.

¹³¹ Müslim, II, 698.

¹³² Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s.36-37.

ilim ve fıktır, diye açıklamıştır.

‘*Ve hakkı batıldan ayıran söz*’ buyruğu ile ilgili olarak Ebu Abdurrahman es-Sülemî ile Katade, hüküm vermekte hakkı ve batılı ayırt edici şekilde hüküm vermek diye açıklamıştır. İbni Mesud, el-Hasen, el-Kelbî ve Mukatil’in görüşü de budur. İbn Abbas da: Sözü açıkça ifade edilmesidir, diye açıklamıştır. Ali b. Ebi Talib de şöyle demiştir: Bundan kasıt, davacının delili ortaya koyması, inkar edenin de yemin etmesi demektir. Şureyh, eş-Şa'bî ve yine Katade de böyle demiştir.

‘Hakkı batıldan ayıran sözü söyleme imkanı’nın hak ile batıl arasındaki sınırı ayırtedici açıklama, demek olduğu; az sayıdaki sözcüklerle pek çok anlamı ifade edecek şekilde veciz konuşmak olduğu da söylenmiştir.¹³³

2.2.5.1.3. Anlaşmazlıklar Hususunda Yargı

‘(Ey Rasûlüm!) Sana o davacıların haberi erişti mi? Hatırlat o zamanı ki Davud’un sarayına girmek için duvara tırmanmışlardı. Davud’un yanına girince o da onlardan ürkmüştü. Onlar «Korkma! Birimiz öbürüne haksızlık etmiş iki davacıyız. Artık aramızda hak ile hükmet. Aşırı gitme. Bizi yolun ortasına çıkar!» dediler. «Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim de bir tek koyunum var. Yine de «(Bakmak üzere) onu bana ver» dedi ve mücadelede beni yendi.» (Davud:) «Andolsun ki o, senin bir koyununu kendi koyunlarına katmayı istemekle sana zulmetmiştir. Gerçekten ortakların çoğu birbirlerine haksızlık eder. Ancak iman edip, salih amel işleyenler müstesna. Onlar da ne kadar azdır!» dedi. Davud kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Hemen Rabbine istiğfar etti, secdeye kapandı ve tevbe ile (Allah’a) döndü. Biz de onun bu hatasını ona bağışladık. Gerçekten onun, bizim katımızda bir yakınlığı ve güzel bir akıbeti vardır. Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife kıldık. İnsanlar arasında hak ile hükmet. Sakın hevana uyma ki aksi takdirde seni Allah’ın yolundan saptırır. Hiç kuşkusuz Allah’ın yolundan sapanlara hesap gününü unuttuklarından dolayı şiddetli bir azap vardır.¹³⁴

Bu ayetlerle ilgili olarak Tefsir-u Münir sahibi şöyle der:

‘Ey peygamber. Yani onların haber ve kıssası. Buradaki soru cümlesiyle, ardından gelecek olan ifadelere taaccüp ve dinlemeye teşvik murad edilmektedir. ‘el-Hasım’ davacılar grubu. Bu kelime hem tekil, hem de çoğul kastedilerek, hem müzekker, hem

¹³³ Kurtubi, *Ahkâmî'l-Kur'an*, c. XV, s.37-38.

¹³⁴ Sad, 38/21-26

de müennes için kullanılır, 'tırmanmışlardı' duvarın üstünden tırmanarak ona gelmişler, eve ve namaz kıldığı namazgaha girmişlerdi. Zira onların kapıdan girmeleri engellenmişti. Çünkü Hz. Davud ibadetle meşguldü. '*O bunlardan telaşa düştü, korktu.*' '*Korkma, dediler biz iki davacıyız, biz iki hasım grubuz.*' Meşhur olan görüşe göre bunlar iki melektir. Ancak doğruya daha yakın olanı, onların, sürü sahibi sıradan iki insan olmaları ve aralarındaki anlaşmazlığın da gerçek bir anlaşmazlık olmasıdır.

'*Rabbinden mağfiret diledi.*' O iki adamın, namazgahında yalnızken kendisini öldürmeye geldiğini düşünerek haklarında sû-i zan beslediği için Rabbinden bağışlanma diledi ve rükû, secde ile yere kapanıp Allah'a döndü. Tevbe etti ve Allah Tealâ'ya ve O'nun taatine döndü. '*Biz de ondan bunu affettik.*' Yani o iki adam hakkındaki sû-i zannını affettik.

'*Biz seni yeryüzünde bir halife yaptık.*' Seni yeryüzünde, insanların işlerini düzene sokup yürütesin diye mülk üzerine halife kıldık. '*Hevâna tabi olma.*' Nefsin hevasına uyma ki bu seni Allah yolundan saptırır. Hakkı gösteren delillerden uzaklaştırır.'¹³⁵

Kurtubi'ye göre Davud (as)'ın yanına gelen iki davacıyı haber veren ayetler ilginç bir haberdur ve duyanda onu dinleme ve olayı bilme isteği uyandırır. Bunun için Allah Tealâ bunu peygamberine zikretmiştir. Bu ayetteki hitabın anlamı şöyledir: Sen o önemli ve ilginç haberi bildin mi? Olayın anlatımına bu şekilde başlanmıştır ki inatçı kimseler ona kulak verip dinlesinler ve ondan ibret alsınlar.

Bu, aralarında anlaşmazlık bulunan bir grubun haberidir ki, onlar, halk arasındaki anlaşmazlıkların çözümlendiği mahkeme için belirlenmiş gün dışında başka bir gün Hz. Davud'un namaza tahsis edilmiş odasının duvarından tırmanmış ve Hz. Davud namaz, ibadet ve Zebur'u okumakla meşgul iken yanına girmişlerdi. Bu beklenmeyen olay karşısında Hz. Davud, gelenlerin kendisine suikast düzenlemek maksadında olduğunu sanarak endişeye düşmüştü. Kendisi o sırada, mihrabında -ki burası Hz. Davud'un evinin en şerefli ve mutena köşesi idi- ibadet amacıyla yalnız bulunuyordu. Peygamberlere suikast düzenlemek İsrailoğulları'nın yabancısı olmadıkları bir hadise idi. Zira onlar İş'iyâ (Şa'yâ) ve Zekeriyâ peygamberleri de katletmişlerdi. Hz. Davud'un kendilerinden korktuğunu görünce o davacılar '*Korkma! Biz, biri diğerine haksızlık etmiş iki davacıyız. Aramızda adilâne bir şekilde hüküm ver ve hükmünde haddi aşma; bizi hak ve adalet yoluna hidayet et.*' dediler.¹³⁶

¹³⁵ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s.182-183.

¹³⁶ Kurtubi, *Ahkâmî'l-Kur'an*, c. XV, s.38-39.

Yıldırım'a göre Kur'ân-ı Kerîm'de bu olay, devleti idare edenlere uyarıcı, yol gösterici ve yönlendirici bir misaldir.

'Kendilerine devlet hazinesinden veya başka bir cihetten aslan payı ayırtıp idare edilenlere az şey ayırtmalarının adalet ve hakkaniyetle bağdaşamayacağı anlatılmaktadır.'

Ancak ilgili âyetin kelime konumu ve anlatım tarzı birkaç yorum istemektedir diyor Yıldırım ve yorumunu şu üç başlıkta yapıyor:

- a. Önce içeri giren davacı ve dâvâlı kötü niyetle gelen iki cani miydi, yoksa uyarıda bulunan insan suretine girmiş iki melek miydi?

İsrailoğulları'nın zaman zaman kendilerine gönderilen peygamberleri öldürdüklerine bakılırsa, o iki kimsenin surdan tırmanıp ibâdet odasına girmeyi başaran iki suikastçı olabileceği söylenebilir. Dâvud Peygamber'in uyanık bulunması ve belki de etrafında muhafızlarının yer alması, onlara bu fırsatı vermediğinden, ister istemez davacı ve dâvâlı niyetiyle geldiklerini söyleyerek zevahiri kurtarmaya çalışmışlardı. Dâvud (a.s) bu olay karşısında büyük bir sınav geçirdiğini; ilâhî inayetin kendisine yönelmesiyle suikasttan kurtulduğunu düşünerek Allah'a yönelmiş, bağışlanma dileyerek şükür secdesinde bulunmuştur. Zira ibâdet odasına tırmanıp girenlerin hem niyeti belli, hem de dâva konusu diye ortaya attıkları mesele çözümü basit ve bir peygamberin görüşüne baş vurulmayacak kadar anlamsızdır.

- b. Diğer bir ihtimal, Dâvud (a.s)'ın devlet idaresinde çok duyarlı ve çok âdil davranması için bir öğüt ve uyarıda bulunmak üzere insan suretine girmiş iki meleğin gönderildiği söz konusu olabilir. Zira hem devlet idaresini, hem hâkimliği, hem de ordu kumandanlığını kendi üzerinde taşıyan bir zatın ne kadar yüklü ve yoğun bir çalışma içinde bulunduğunu anlatmaya gerek yoktur. Ama bunlardan en önemlisi, adaleti sapasağlam, arızasız ayakta tutma becerisidir. Meleklerin ortaya koyduğu mesele veya misal buna yönelik bir anlam taşımaktadır.

- c. Davacı, kendisinin fakir, din kardeşinin zengin olduğunu ve böylece dâvâlının ekonomik gücünü bir üstünlük sağlama aracı haline getirdiğini, sosyal adaleti sağlamaya pek yanaşmadığını anlatmaya çalışmış ve bir koyun ile doksan dokuz koyunu misal vermiş olabilir.

Dâvâlı da onun bu iddiasını kabul eder görünmüş ve ikisi de söze başlarken şu üç önemli mesajı vermek suretiyle Dâvud (a.s.)'ın hikmet ve fasl-ı hitabın gereğine dikkatini çekmişlerdir:

- 1— Aramızda hak ve adaletle hükmet,
- 2— Hak olan sınırı aşma,
- 3— Bize doğru yolu göster...¹³⁷

2.2.5.1.4. Şirketin Yeri Ve Önemi

Yıldırım'a göre bu ayet ortakların birbirlerinin haklarına riayet etmeleri hususunda önem arz etmektedir. Bu konudaki görüşleri ise şöyledir:

'Cidden mallarını birbirlerine katan ortakların çoğu birbirlerinin hakkına tecavüz ederler. Ancak imân edip iyi, yararlı amellerde bulunanlar müstesna.. Onlar da pek azdır.'

'İlgili âyetlerle, adalet ve hakkaniyet ölçüleri üzerinde durulmakta ve birtakım yönlendirici misaller verildikten sonra şirketlerin önemine dikkatler çekilmektedir. Mallarını birbirine katan ortakların çoğunun bilerek veya bilmeyerek hakka tecavüz ettiklerinin hayli yaygın olduğu üzerinde durulmaktadır.

Böylece Cenâb-ı Hak, kurulan şirketlerin adalet ve hakkaniyet düzeyinde tutulması ve sağlıklı yürütülmesi için ortakların şu iki ana sıfatı taşımasının, diğer bir anlatımla, şu iki özelliğe sahip olmasının gereğini belirtiyor :

1. Allah'a dosdoğru inanmak,
2. İmânın en verimli ve feyizli ürünü sayılan sâlih amellerde bulunmak.

Zira Allah'a dosdoğru imân, bütün hayır ve faziletlerin kaynağıdır. Salih ameller ise, o hayır ve faziletlerin en güzel ürünleridir ki, bütün farzları, vacipleri ve sünnetleri içerir.

İşte bu düzeyde bulunan mü'minlerin ortaklık kurup iş görmesi, ilâhî murada çok daha uygun düşer.'¹³⁸

¹³⁷ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5158-5159.

¹³⁸ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5159-5160.

2.2.5.1.5. İnsanlar Arasında Adaletle Hükmetmek

‘Ey Dâvud! Şüphesiz seni yeryüzünde öncekilerin yerine geçirip hükümdar kıldık, O halde insanlar arasında hak ve adaletle hüküm ver, hevesinin peşine takılma, sonra seni Allah yolundan saptırır.’

‘Âyetteki hitap özellik taşıyorsa da emir umumilik arz etmektedir. Öyle ki, hükmetme mevki ve makamında bulunan her mü'mini kapsamakta ve adaletle hükmetmenin farz olduğunu belirtmektedir.

Adaletin tevzi' edildiği bir yerde hâkim kendi arzu ve hevesine uyarak hüküm veremez. Zira böyle bir hüküm hem haksızlığa yol açar, hem de kişiyi saptırır ve toplum arasında kapanması çok zor güvensizlik doğurur.

Kur'ân, adaletten sapıp kendi hevesine uyarak hüküm verenlerin âhi-reti ve oradaki hesabı unutan veya umursamayan gafiller olduğunu belirterek adaletsizliğin mutlak anlamda hem dünyada, hem de âhirette elim sonuçlar doğuracağına işarette bulunuyor.

İslâm Devletinde yargı makamına ancak Allah'a, âhirete ve oradaki hesap ve cezaya dosdoğru imân eden hukukçular atanabilir.

Dâvud Peygamber'e hem nübüvvet, hem de hükümdarlık payeleri verildiğinden. Onun yüksek şahsiyetine hitapla yargı mevkiinde bulunan insanların âdil olmaları hakkında farziyet ifade eden kesin emir verilmekte ve kıyamete kadar bunun devam edeceği hatırlatılmaktadır.

Ayrıca âyet-i kerîme ile diğer önemli bir hususa daha işarette bulunuluyor. Şöyle ki: Haksızlığı tercih edip adaletten nasibini alamayan Mekkeli müşriklerin günleri sayılıdır. Yakın gelecekte Mekke'yi Allah'a imân eden âdil bir ordu işgal edecek ve haksızlığa son vererek müşriklere baş eğdirecektir. Cenâb-ı Hak bu inceliğe kapalı bir anlatımla şöyle değinmektedir : *‘Allah yolundan sapanlara, hesap gününü unutmaları yüzünden elbette şiddetli bir azap vardır.’*¹³⁹

‘Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu var. Benimse bir dişi koyunum var. Böyleyken "Onu bana ver" dedi. Mücadelede beni yendi.’

Zuhayli bu ayetlerdeki yorumunu şu şekilde yapmaktadır:

‘Yani bu, benim din ve insanlık kardeşimdir. Kendisinin doksan dokuz koyunu, benimse bir tek koyunum var. Böyle olduğu halde bana, "Onu bana ver." dedi ve

¹³⁹ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s.5159-5160.

mücadelede, tartışmada ve hüccet getirmede bana galip geldi. Zira bana öyle hüccetler getirdi ki, onları reddetmeye muktedir olamadım.'

Davud (a.s.) da şöyle diyerek hüküm verdi:

'Andolsun ki o, senin koyununu kendi koyunlarına katmak istemekle sana zulmetmiştir. Hakikat mallarını birbirine katıp karıştıran ortakların çoğu mutlaka birbirine haksızlık eder. İman edip de güzel amellerde bulunanlar müstesna. Fakat bunlar da ne kadar azdır!'

Yani mal ortaklarının, veya tanıdıklar ve birbirlerine yardımcı olanların çoğu birbirlerine zulmederler. Yalnız Allah'a iman edip, Rabbinden korkan ve salih ameller işleyenler bundan müstesnadır. Zira böyle kimseler zulmetmezler. Böylesi salih kimseler ise azdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurur: *'Biz onların çoğunda ahde vefa bulmadık, onların çoğunu muhakkak ki itaatten çıkmış kimseler bulduk.'*¹⁴⁰

'Davud bizim kendisine bir azap hazırladığımızı zannetti de Rabb'inden mağfiret diledi, rükû ile yere kapanıp Allah'a döndü.'

'Yani Davud (a.s.) bizim bu olayla kendisini sınıdığımızı anladı ve yakinen bildi. Burada kastedilen olay, Hz. Davud'un, kendisine suikast hazırlandığı kanaatine düşmesi ve bu düşünceden kurtulmasıdır. Bunun üzerine Hz. Davud, yanına gelen davacılar hakkında suizanna kapıldığı ve onların kendisine suikast düzenlemek için geldiğini vehmettiği için, yahut o iki davacı arasındaki koyun meselesinde diğer davacının delilini açıklamasını dinlemeden hüküm verdiği ve sadece birisini dinleyerek -oysa bu diğerinin hakkıydı- hüküm verdiği için Rabb'inden bağışlanma diledi, secdeye kapandı -burada secdeye rükû tabir edilmiştir- ve günahından tevbe ederek Allah Tealâ'ya döndü.

'Biz de bu acele hükmünden dolayı Davud'u affettik. Nezdimizde onun muhakkak bir yakınlığı ve bir akıbet güzelliği vardır.'

'Yani biz de onun bu suizannını veya ondan sudur eden ve 'Ebrâr zümresinin hasenatı, mukarrebûn zümresinin seyyiâtıdır.' (yani müminlerin iyilikleri Allah'a yakın insanların günahları gibidir.) kabilinden olan şeyi bağışladık. Onun Rabbi indinde muhakkak bir yakınlığı ve döneceği yer bakımından güzelliği vardır ki bu cennettir.

Açıktır ki burada söz konusu olan günah, Hz. Davud'un, kendisine suikast hazırlayan ve bunu gerçekleştirmek için de mezkûr anlaşmazlık konusu mizanseni

¹⁴⁰ Araf, 7/102

hazırlayan o iki kişiden intikam almaya karar vermesidir. Çünkü onlar, Hz. Davud'u bekleyip koruyan görevlilerin kendilerini öldüreceklerini ve cezalandırılmaktan kurtulamayacaklarını anlamışlardı. Daha sonra Davud (a.s.), onları affetmenin ve bağışlamanın peygamberlik makamına daha yaraşır davranış olacağı kanaatine vardı. Bunun üzerine Rabb'i de onu, önceden karar verdiği intikam duygusundan ötürü affetti.'

'Ey Davud, biz seni yeryüzünde bir halife yaptık' Allah Tealâ, Hz. Davud'a hitap ederek, kendisini yeryüzünde insanlar arasında hükmeden bir halife yaptığını bildirmektedir. Saltanat, iktidar ve hüküm Hz. Davud'un olacak, diğer insanlar ise onu dinleyip kendisine itaat edeceklerdir. Daha sonra Allah Tealâ, Hz. Davud'a, diğer insanlara öğretmek amacıyla hüküm ve idare etmenin kurallarını beyan buyurmaktadır:

1- '*O halde insanlar arasında hak ile hükmet.*' Yani insanlar arasında, göklerin ve yerin kendisiyle kaim olduğu "adalet" ile hükmet. Bu, hüküm vermenin ilk ve en önemli şartıdır.

2- '*Hevâna tabi olma.*' Yani hüküm verirken nefsinin istek ve arzularına meyiletme, yahut da dünya lezzetleri sebebiyle haktan ayrılma. Zira hevâyâ tabi olma, kişinin ayaklarını kaydırarak cehenneme götüren bir davranıştır. Bunun için Yüce Allah şöyle buyurmuştur:

'... *bu seni Allah yolundan saptırır.*' Yani hevaya tabi olmak, hak yoldan ayrılma ve sapma sebebidir ve sonucu, yardımsız kalıp hor ve zelil olmaktan başka bir şey değildir. Zira Allah Tealâ şöyle buyurmaktadır:

'*Çünkü Allah yolundan sapanlara, hesap gününü unuttukları için onlara çetin bir azap vardır.*' Yani hak ve adalet yolundan ayrılan kimseler için, bu günün dehşetini ve bu günde her insan için görülecek ince ve hassas hesabı unuttuklarından ve bu gün için amel işlemeyi -ki yargıda adaletli hüküm verme de buna dahildir- terk ettiklerinden dolayı kıyamet günü şiddetli bir azap ve uhrevî hesap vardır.'

Bu konudan çıkarılacak ibret ve alınacak ders şudur: Yüce Allah, idarecilere insanlar arasında adaletle hüküm vermelerini ve adaletten ayrılmamalarını tavsiye buyurmaktadır. Zira böyle yaparlarsa Allah yolundan sapmış olurlar. Yüce Allah, yolundan sapanları ve hesap gününü hatırlamazlıktan gelenleri şiddetli bir şekilde tehdit etmektedir.

İbni Ebî Hâtim'in rivayet ettiğine göre¹⁴¹ 'Ebû Zür'a, Velîd b. Abdulmelik'in huzuruna girmiş, Velîd kendisine şöyle demişti: 'Bana haber ver! Halîfe de hesaba çekilecek mi? Zira sen Kur'an'ı okuyor ve tefakkuh ediyorsun.' Ebû Zür'a, 'Ey müminlerin emiri! Bunu gerçekten söyleyeyim mi?' dedi, o da 'Söyle. Allah'ın emniyetindesin.' karşılığını verdi. Bunun üzerine Ebû Zür'a, 'Ey müminlerin emiri! Sen mi Allah katında daha şerefliisin, yoksa Davud (a.s.) mu? Allah Tealâ ona hem hilafet, hem de nübüvvet vermiş, sonra da onu Kitab'ında tehdit ederek, 'Ey Davud, biz seni yeryüzünde bir halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet. Hevana tabi olma ki bu seni Allah yolundan saptırır...' buyurmuştur'.¹⁴²

Aynı ayetlerle ilgili olarak

(Sana şu hasımların haberi geldi mi? Hatırlat o zamanı ki Davud'un sarayına girmek için duvara tırmanmışlardı. Davud'un yanına girince o da onlardan ürkmüştü. Onlar «Korkma! Birimiz öbürüne haksızlık etmiş iki davacıyız. Artık aramızda hak ile hükmet. Aşırı gitme. Bizi yolun ortasına çıkar!» dediler. «Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu var. Benim de bir tek koyunum var. Yine de «(Bakmak üzere) onu bana ver» dedi ve mücadelede beni yendi.» (Davud:) «Andolsun ki o, senin bir koyununu kendi koyunlarına katmayı istemekle sana zulmetmiştir. Gerçekten ortakların çoğu birbirlerine haksızlık eder. Ancak iman edip, salih amel işleyenler müstesna. Onlar da ne kadar azdır!» dedi. Davud kendisini imtihan ettiğimizi anladı. Hemen Rabbine istiğfar etti, secdeye kapandı ve tevbe ile (Allah'a) döndü. Biz de onun bu hatasını ona başışladık. Gerçekten onun, bizim katımızda bir yakınlığı ve güzel bir akıbeti vardır. Ey Davud! Biz seni yeryüzünde halife kıldık. İnsanlar arasında hak ile hükmet. Sakın hevana uyma ki aksi takdirde seni Allah'ın yolundan saptırır. Hiç kuşkusuz Allah'ın yolundan sapanlara hesap gününü unuttuklarından dolayı şiddetli bir azap vardır.)

Kurtubi'nin açıklamaları yirmi başlık halindedir şimdi kısaca bu açıklamalara yer verelim:

- **Duvarı Aşarak Hz. Davud'un Huzuruna Giren Davacılar**

'Sana şu hasımların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı tırmanarak namaz kıldığı yere inmişlerdi' buyruğunda geçen 'hasım' hem bir, hem iki kişi, hem de topluluk hakkında kullanılır. Çünkü bunun aslı mastardır. Burada 'hasım' ile iki meleğin

¹⁴¹ İbni Kesir, *Hadislerle Kuran'ı Kerim Tefsiri*, c. IV, s.32.

¹⁴² Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s.185-189.

kastedildiği hususunda tefsir bilginleri arasında görüş ayrılığı yoktur.

"Tırmanarak" fiili çoğul gelmekle birlikte, tesniye hakkında kullanılması ise 'hasm' lafzının anlamına binaendir. Çünkü bu lafız çoğul manası ile varid olmuştur, 'kafile ve arkadaşlar' lafızları gibi. İki kişi için kullanılması kastedilecek olursa: 'İki hasım' çoğul için kullanılacak olursa: 'Hasımlar' takdirinde kabul edilir.

'Onlar duvarı tırmanarak namaz kıldığı yere inmişlerdi' buyruğu, surunun üst tarafından yanına gelmişlerdi, demektir. Mesela: 'Duvara tırmandı' denilir. Zaten 'sur' şehrin etrafındaki duvar demektir ve hemzesizdir. Aynı şekilde: 'sûrenin' çoğulu demektir. Bu da binanın her bir konağına, aşamasına verilen isimdir. "Kur'ân sûresi" de buradan gelmektedir. Çünkü her bir sûre diğerinden ayrı bir menzile (konak yeri) teşkil etmektedir.

Burada sözü edilen mihrab (namaz kıldığı yer) oda demektir. Çünkü o odanın içinde iken iki melek de tırmanarak onun yanına varmışlardı. Mihrabtan kasıt meclisin üst ve en iyi yeridir. Mescidin mihrabı da buradan gelmektedir.

'Hani onlar Davud'un yanına girmişlerdi' buyruğunda ikinci defa olarak: 'Hani' buyruğu gelmiş bulunmaktadır. Çünkü her ikisinde de bunlardan sonra fiil gelmiş bulunuyor. '...diğinde, dığında' anlamında olabileceği gibi kendisinden sonra gelen ifadelerle birlikte daha öncekisini de açıklıyor olabilir.

'Bu gelen iki kişinin, iki insan da olabilir iki melek de. Kimliklerini tayin ederek gelen bu iki şahıs Cebrail ve Mikail de olabilir. Bekçiler onları içeri girmekten alıkoymak isteyince, bunlar da ibadet ettiği yerin duvarını aşarak yanına gitmişlerdi. O namazda iken onların geldiklerini fark etmemiş, ansızın önünde oturmakta olduklarını görüvermişti. İşte yüce Allah'ın '*Sana şu hasımların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı tırmanarak namaz kıldığı yere inmişlerdi*' buyruğu bunu anlatmaktadır. Yani namaz kıldığı yerin üzerinden çıkarak yanına gelmişlerdi.

Bunun sebebi ise Dâvûd (a.s) içinden eğer ilâhi bir imtihana tabi tutulacak olursam, kendimi yanlışlıktan koruyacağım, diye geçirmişti. Ona: '*Sen sınanacaksın ve sınanacağın günü de bileceksin. Onun için tedbirini al*' denildi. O da Zebur'u yanına alıp ibadet ettiği yere girdi, yanına kimsenin girmemesini istedi. Zebur'u okumakta iken en güzel surette bir kuş geldi, onun önünde uçmaya başladı. Eliyle onu yakalamak istedi ve arkasından gitti. Kuş nihayet mihrabın aydınlanma deliğine kondu. Onu almak üzere ona yaklaşıncı, yine kuş uçuverdi. Onu görmek için ileri uzanınca yıkanmakta olan bir kadını gördü. Kadın onu görünce vücudunu saçlarıyla örttü. Kadın Davud'un kalbinde yer etti. Kocasını Allah yolunda gazaya çıkarmış, Oriya b.

Hannan idi. Dâvûd gaza kumandanına kocasını tabutu taşıyanlar arasına katması için emir yazdı. Tabutu taşıyanlara ise yüce Allah ya zafer nasib ederdi yahut öldürülürlerdi. Oriya'yı kumandan tabutu taşıyanlar arasına yerleştirdi ve öldürüldü. Kadının iddeti bitince Dâvûd ona talib oldu. Kadın da, eğer bir oğlu olursa, ondan sonra hükümdarlığa o geçecek, diye şart koştu ve buna dair de bir belge düzenledi. İsrail oğullarından da elli kişiyi buna şahit tuttu. Süleyman dünyaya gelip delikanlılık yaşına gelinceye iki melek duvarı aşıp namaz kıldığı yere gelinceye ve yüce Allah'ın kitabında anlattığı durum meydana gelinceye kadar nefsi bir türlü karar kılmamıştı. İki melek de Davud'a indi ve ona olayı anlattılar...

Dâvûd (a.s)'ın sınanmasının sebebi şu da olabilir: O içinden kötü hiçbir şey yapmadan bir gün geçirebileceğini geçirdi. Dâvûd (a.s) zamanını dörde bölmüştü. Bir bölümünü hanımlarına, bir bölümünü ibadete, bir bölümünü İsrailoğulları ile birbirlerine karşılıklı öğüt vermek ve birlikte ağlayıp ağlaşmak, bir bölümünü de hüküm vermek için ayırmıştı. Derken bir insanın hiç bir günah işlemeyen bir gün geçirmesi olabilir mi? diye müzakere ettiler. Dâvûd (a.s) bu işin altından kalkabileceğini içinden geçirdi. İbadet ettiği günü kapıyı üzerine kapattı, yanına kimsenin girmemesini emretti. Zebur'u okumaya koyuldu ve derken altından bir güvercin önüne gelip düştü. Sonra da yukarıda anlatılan olaylar vuku buldu.¹⁴³

• **Hakimin, Kocanın ve Abidin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar**

'Hakimin her gün hüküm vermek üzere insanların davalarına bakmakla yükümlü olmadığına ve insanın ibadetle meşgul olsa dahi, hanımları ile ilişkiyi terk etme hakkına sahip olmadığına delildir. Peygamber (sav) de Abdullah b. Ömer'e "Muhakkak senin eşinin de senin üzerinde bir hakkı vardır" ¹⁴⁴ diye buyurduğu sabittir.

Dâvûd (a.s) halifelik makamına getirildiğinde İsrailoğullarına şöyle demiştir: Allah'a yemin ederim mutlaka ben aranızda adaletle hükmedeceğim. O bu yemini -inşaallah diyerek- istisnada bulunmaksızın yapmıştı, o bakımdan bununla sınanmış olabilir.

Dâvûd (a.s) çokça ibadet eden birisi idi. Amelini beğenir gibi oldu ve acaba yeryüzünde benim gibi ameli olan bir kimse var mıdır? dedi. Yüce Allah ona Cebrail'i gönderdi, Cebrail dedi ki: Allah sana şöyle buyuruyor: Sen ibadetini beğendin, ibadeti beğenmek ise ateşin odunu bitirmesi gibi ibadeti yer bitirir. İkinci bir defa daha beğenecek olursan ben seni kendi nefsinle baş başa bırakırım. Bunun

¹⁴³ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s.41-42.

¹⁴⁴ Buhârî, II, 696, 697, V, 1995, 2272; Müslim, II, 813, 817; Müsned, II, 197, 198.

üzerine: Rabbim dedi, sen bir sene beni nefsimle baş başa bırak. Yüce Allah: Bu çok uzun bir süredir, dedi. Bu sefer: O halde bir ay, dedi. Yüce Allah: Bu da çoktur deyince, o halde bir gün, dedi. Yine yüce Allah: Bu da çoktur dedi. Bu sefer: O halde Rabbim sen beni nefsimle bir saat (kısa bir süre) baş başa bırak, deyince yüce Allah: Haydi seni nefsinle baş başa bıraktım, diye buyurdu. Dâvûd da bekçileri görevlendirdi, yün elbiselerini giyindi ve ibadetgahına girdi. Önüne Zebur'u koydu. İbadetine dalmış iken bir kuş gelip önüne düştü ve ilgili olaylar başından geçti. Yüce Allah da bu iki meleği Süleyman (a.s.)'ın doğumundan sonra ona gönderdi. Bu iki melek de ona koyunları örnek verdiler. O bu örneği dinleyince, işlediği günahı hatırladı ve kırk gün secdeye kapandı.'¹⁴⁵

• Peygamberin Korkmasının Sebebi:

‘Şayet: Dâvûd (as) bir peygamber olduğu, nübüvvet ile de ruhu güç kazanıp vahiy ile itminana erdiği, Allah'ın ona ihsan etmiş olduğu mevki dolayısıyla da metanet kazanıp Allah ona pek çok mucizeler gösterdiği halde ve yine oldukça kahraman bir kişi olmakla birlikte, onun korktuğundan nasıl söze edilebilir diye sorulursa, diyen Kurtubi bu soruya şöyle cevap vermektedir: ‘Kendisinden önceki peygamberlerin yolu da bu idi. Ondan önce gelen peygamberler öldürülmekten, eziyete uğratılmaktan yana kendilerine güvenlik (teminat) verilmemişti. O da bu ikisinden korkuyordu. Nitekim Musa ile Harun'a: *‘Ey Rabbimiz biz! Bize karşı aşırı gitmesinden veya azgınlığını arttırmasından korkarız’*,¹⁴⁶ dediklerini yüce Allah'ın da kendilerine: *‘Korkmayın’* diye buyurduğunu görüyoruz. Elçiler de Lut (a.s.)'a: *‘Korkma, biz Rabbinin elçileriyiz, onlar sana asla ulaşamazlar.’*¹⁴⁷ demişlerdi. İşte burada da bu iki melek ona: *‘Korkma!’* demişlerdir.

Allah ona huzurunda davalasacak iki meleği o, mihrabında (mabedinde) ibadet ederken göndermişti. Bu yüce Allah'ın ona ve Oriya'ya dair verdiği bir örnekti. O bu iki meleği tepesinde duruyor görünce: Benim yanıma nasıl girebildiniz? dedi. Onlar da: *‘Korkma, iki davacıyız. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Sen aramızda hüküm veresin diye yanına geldik’* dediler.’¹⁴⁸

• Dâvûd (a.s.)'ın Yanına İzinsiz Girenlere Karşı Tutumunun Sebepleri

Eğer: onların maksatlarını bildikten sonra niye dışarı çıkartılmalarını emretmedi? İzinsiz huzuruna girdikleri halde niye onları te'dib etmedi? diye sorulacak olursa, buna dört

¹⁴⁵ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s.46-47.

¹⁴⁶ Ta-Ha, 20/45.

¹⁴⁷ Hud, 11/81.

¹⁴⁸ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s.48-49.

açıdan cevap vermektedir Kurtubi, bu cevaplar ise şöyledir:

1. ‘Başkalarına karşı teşrifat ve izin istemek hususundaki şer’î hükümlerinin keyfiyetini bilmiyoruz. Bilseydik vereceğimiz cevap bu ahkama göre olurdu. Nitekim bizim şeriatımızın geldiği ilk dönemlerinde Yüce Allah bunlara dair etraflı açıklamaları indirinceye kadar bu gibi hükümlere değinilmemişti.
2. Bu hususta verilecek cevabı hicab ile ilgili hükümlere bağlı kabul edecek olursak, onun karşı karşıya kaldığı bu korkmasının, bu konuda yapması gereken uygulamayı ona unutturmuş olma ihtimaline bağlı kabul edilebilir.
3. O, işin sonunun nereye varacağını bilmek ve böyle bir iş için izinsiz girmenin muhtemel olup olmadığını görmek maksadı ile başladıkları sözü tamamlamalarını istemiştir. Bu tutumları ile birlikte onları haklı kılabilecek bir mazeretleri var mıdır, yok mudur? Böylece öğrenmek istemiştir. Nihayet bu işin kendisi için bir sınama, bir mihnet olduğunu Allah’ın bu kıssa ile kendisine bir misal verdiğini ve günahattan korunmak iddiasına karşı bir te’dib olduğu açıkça ortaya çıkmış olur.
4. Dâvûd (a.s)’ın bir mescidde ibadet etmekte olduğu ihtimali vardır. Mescide girmek için ise herhangi bir kimsenin izin alması gerekmez. Zira mescide girmek için kimseye sınır konulmamıştır.
5. Beşinci bir görüş (ihtimal) daha vardır ki o da şudur: Gelen şahıslar şöyle demişlerdir: Teşrifatçılıkla görevli olan kimseler bize izin vermediklerinden, biz de bu şekilde girme yolunu denedik ve meselenin aramızda çözülemez bir hal alacağından korktuk. Dâvûd (a.s) da onların bu özürlerini kabul etti ve sözlerini dinledi.’¹⁴⁹

• Hak ve Adaletle Hükmetmek Zulme Sapmamak

‘Aramızda hak ile hükmet, zulmetme’ buyruğundaki lafzı, ‘haksızlık etme’ anlamındadır.

‘Her hususta makul sınırı aşmak’ demektir. Hadis-i şerifte de şöyle denilmiştir: ‘ O kadına mehri verilir. Ne aşağıya çekilir, ne de aşırıya gidilir.’¹⁵⁰ Bu da ne eksigi, ne fazlası verilir demektir. Kur’ân-ı Kerim’de de: ‘O takdirde gerçekten son derece batıl bir söz söylemiş oluruz.’¹⁵¹ diye buyrulmaktadır ki zalimce ve haktan uzak bir söz

¹⁴⁹ Kurtubi, *Ahkâmi’l-Kur’an*, c. XV, s. 49.

¹⁵⁰ İbn Hibban, *Sahih*, IX. 409, 411; Timizi, III, 450; Ebû Dûvûd, II, 237; Nesâî, VI, 121, 122, 198; Müsned, I, 447, IV, 279, 280.

¹⁵¹ Kehf, 18/14.

söylemiş oluruz, demektir.

‘*Ve bizi doğru yola ilet!*’ Bize yolun doğrusu hangisi ise onu göster.’¹⁵²

• ‘Koyunlar’ın Mahiyeti ve Te’vili

‘*Bu benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz koyunu vardır*’ buyruğu şu demektir. ‘Oriya adına konuşan melek dedi ki: ‘*Bu benim kardeşimdir.*’ Yani benim dinim üzeredir. Bu arada davalıya işaret etti. Buradaki ‘kardeşim’ arkadaşım anlamında da olabilir.

Araplar sükuneti ve nisbeten zaafı dolayısıyla kinaye yoluyla kadından, koyun diye söz ederler. Kimi zaman inek, kısra ve dişi deve tabirlerinin de kadından kinaye yoluyla kullanıldığı olur. Kadınlardan kinaye yoluyla koyun diye söz etmek, kullanılabilecek tariz (üstü kapalı) ifadelerdendir.

Peygamber (sav)’ın Muvatta’da ve başkalarından rivayet edilen İbn Şihab yoluyla gelen hadiste yer alan: ‘O senindir, ey Abd b. Zema’¹⁵³ hadisini de buna yakın bir şekilde yorumlamıştır. Bu hadise göre Peygamber (sav)’ın kendisine sorulan bir soruya verdiği bir cevap mahiyetindedir. Onlara hükmün şöyle olduğunu bildirmiştir: Böyle bir şey, hem döşek sahibi (evli bulunan kocanın) hem de zina etmiş kimse aynı anda iddiada bulunduğu takdirde söz konusu olur. Yoksa aleyhine kardeşi Sa’d’ın sözünü Zem’anın aleyhine de oğlunun -zina mahsulü bir çocuk olduğuna dair- sözünü kabul etmiş değildir. Çünkü her birisi başkası adına haber vermiştir. Müslümanlar ise bir kimsenin diğeri aleyhindeki ikrarının geçerli olmayacağını icma ile kabul etmişlerdir. Allah da bunun bir benzerini Dâvûd ve melekler kıssasında zikretmiş bulunmaktadır. Melekler Davud’un yanına girdiklerinde onlardan korkuya kapılmış, onlar: ‘*Korkma, biz iki davacıyız*’ demişlerdi. Halbuki onlar davacı değillerdi. Onlardan herhangi birisinin doksan dokuz koyunu yoktu. Fakat onlar onunla neyi anlatmak istediklerini bilmesini sağlamak maksadı ile meseleyi müşahhaslaştırarak konuştular. Peygamber (sav)’ın da bu olay hakkında sorulan soru üzerine hüküm vermiş olma ihtimali vardır.’¹⁵⁴

• Doksan dokuz Koyun

‘*Bu benim kardeşimdir, onun doksan dokuz koyunu vardır. Benim ise bir koyunum var*’) Aralarında az miktarda erkek bulunmakla birlikte ‘bunlar yüz koyundur’ denildiği gibi, burada ayrıca ‘dişi’ tabirinin aralarında hiçbir erkek bulunmadığının anlaşılması için zikredilmesi uygun düşmüştür. Onun ise doksan dokuz hanımı vardır,

¹⁵² Kurtubi, *Ahkâmi’l-Kur’an*, c. XV, s.50-51.

¹⁵³ Muvatta, II, 739; Buhârî, II, 724, 895, III, 1007; Müsned, VI, 129, 200.

¹⁵⁴ Kurtubi, *Ahkâmi’l-Kur’an*, c. XV, s. 51-53

anlamına geldiği belirtilmiştir.¹⁵⁵

- **Tartışmada Galib Gelmek:**

'Benim ise bir koyunum (tek bir hanımım) var. O koyunu bana ver, dedi.' Yani o benim payım olsun diye, benim lehime ondan vazgeç demektir.

'Ve söz söylemede de beni yendi.' 'Beni yenik düşürdü. Konuştuğu vakit o benden daha fasih konuşur. Savaşacak olursa, düşmana zararı benden daha fazla olur. Bundan isim, 'izzet' şeklinde gelir ki, bu da güç ve galebe demektir. Bu yenmenin sebebi hususunda farklı görüşler ileri sürülebilir: Bu yaptığı açıklamalarıyla beni yendi veya sahip olduğu güç ve otoritesiyle beni yendi, demektir.'¹⁵⁶

- **Hz. Davud'un İsteğinin Mahiyeti Neydi?**

'Dedi ki: Andolsun ki o senin bir koyununu koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş' buyruğu ile ilgili olarak bu Dâvûd (a.s.)'ın işlediği günahı idi. Çünkü burada: Herhangi bir belge ve sağlam kanaat bildirmeye dayanak olacak bir şey istemeksizin ve hasmın ikrarı da ortada bulunmaksızın durum gerçekten böyle mi olmuştur, olmamış mıdır, tesbit etmeksizin: *'Sana zulmetmiş'* deyivermisti.

Dâvûd (as) adama: Benim için hanımından vazgeç, demekten fazla bir söz söylemiş değildir. İşte yüce Allah bundan dolayı ona sitem etmiş ve bu hususa dikkatini çekmişti. Bu ise büyük bir masiyet değildir. Buna göre anlam da şöyle olur: Dâvûd (a.s), Oriya'dan bir adamın cariyesini satmasını istemesi gibi hanımını boşamasını istemiştir. Yüce Allah ise bu noktaya dikkatini çekmiş ve ona sitem etmiştir. Çünkü o bir peygamberdi ve onun doksan dokuz tane hanımı vardı. Dünyalılığının artmasını isteyerek meşguliyete dalmasının uygun olmadığını belirtmişti.

el-Ahzab Sûresi'ndeki Dâvûd (a.s.)'ın bunu hanımı olarak almış olduğuna delalet eden şu buyruktaki: *'Peygamberi lehine Allah'ın farz (mubah) kıldığı şeylerde peygambere hiçbir vebal yoktur. Bu önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir.'*¹⁵⁷ buyruğunda yer alan ve onu eşi olarak aldığına delalet eden buradaki nükte ise, bu husustaki görüşlerden birisine göre şu anlamdadır: Davud'un gördüğü kadın ile evlenmesi Peygamber (sav)'ın Cahş kızı Zeyneb ile evlenmesine benzemektedir. Şu kadar var ki Zeyneb ile evliliği kocasından ayrılmasını istemeksizin olmuştu. Aksine o kocasına hanımını nikahı altında tutması için emir vermişti. Davud'un o kadın ile evlenmesi ise kocasından ayrılmasını istemesi

¹⁵⁵ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 53-54

¹⁵⁶ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 54-55

¹⁵⁷ Ahzab, 33/38.

neticesinde olmuştu. İşte bu husus Muhammed (sav)'ın diğer bir çok menkıbesi ile birlikte Dâvûd'a bir üstünlüğüdür.

'Bu, önce geçenlerde Allah'ın geçerli kıldığı sünnetidir' buyruğu peygamberlerin kendilerini mehirsiz olarak peygambere adanmış olan hanımlarla mehirsiz bir şekilde peygamberlerin evlendirilmeleri demektir. Yüce Allah'ın: *'Bu önce geçenlerde Allah'ın sünnetidir'* buyruğu ile yüce Allah peygamberlere nikah ve başka hususlarda riayet edecekleri bir takım hususları farz kıldığı kastedilmiştir.

Kurtubi diyor ki Peygamberlerin büyük günah işlemekten münezzehe olduğunu kabul eden muhakkik ilim adamlarının Allah'ın: *'Sana şu hasımların haberi geldi mi? Hani onlar duvarı tırmanarak namaz kıldığı yere inmişlerdi.'* buyruğu hakkında görüşleri şöyledir: *'Dâvûd (a.s), başkası tarafından evlenmek maksadı ile talib olunmuş bir kadına talib olmaya kalkmıştır. Denildiğine göre ondan önce bu kadına talib olan kişinin adı Oriya imiş. Bu kadının akrabaları birinci talibi bırakarak Dâvûd (a.s)'a kızlarını vermek istemişler. Dâvûd (a.s) ise kıza talib olduğundan haberdar değildi. Ancak bunu bilebilir ve böyle bir istekten vazgeçerek bu kadına talib olmayabilirdi. Halbuki o bunu yapmadı. Çünkü ya başkasının ona bu kadını anlatması sonucunda yahutta kasıt olmaksızın görmesi sonucunda kadını beğenmişti. Dâvûd (a.s)'ın ayrıca pekçok hanımı vardı. O kadına daha önceden talib olmuş kişinin ise hanımı yoktu. Yüce Allah iki meleğin ibadet ettiği yerin duvarını tırmanması ile ve dolaylı anlatım yolunu seçerek, temsili ifadelerle anlattıklarıyla bu hususa onun dikkatini çekmişti. Bu yolla bu durumdan kendisine niçin sitem edildiğini kavrayarak böyle bir yolu izlemekten vazgeçmesi, bu küçük günahı sebebiyle Rabbinden mağfiret dilemeye yönelmesi istenmişti.'*¹⁵⁸

• Hüküm ve Fetva Vermek İçin Tek Tarafı Dinlemek Yeterli Olabilir mi?

'Dedi ki: Andolsun ki o senin bir koyununu, koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş.' buyruğunda hasımlardan birisinin sözlerini dinledikten ve diğer hasmı dinlemeden önce, ilk hasmın söylediğinin zahirinden anlaşılana binaen mesele hakkında fetva verilebileceğine delil vardır.

Bu hiçbir kimseye göre caiz olmadığı gibi, hiçbir dinde de caiz olamaz ve hiçbir insanın bu şekilde davranması da mümkün değildir. Sözün takdiri ancak şöyledir: Hasımlardan birisi iddiada bulundu, diğeri de iddianın böyle olduğunu kabul etti. Fetva da ancak bundan sonra verildi. Peygamber (sav) da şöyle buyurmuştur: *'İki*

¹⁵⁸ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 55-58.

hasım senin huzurunda oturdukları takdirde diğerinin de sözlerini dinlemeden biri lehine sakın hüküm verme.’¹⁵⁹

Yüce Allah'ın: *'Andolsun ki o senin bir koyununu koyunlarına (katmak) istemekle sana zulmetmiş'* sözlerini karşı tarafın sözlerini dinlemeden söylemiş olmasının izahı zordur. Şöyle denilebilir: O bu hükmünü ancak karşı tarafa durumu sorup karşı tarafın da böyle olduğunu itiraf etmesinden sonra vermiştir. Bu husus rivayet edilmiştir, ancak bu rivayet sabit değildir. Şu kadar var ki, durumun böyle olduğunu ya halin karinelerinden bilmişti, yahut da: 'O sana zulmetmiştir' sözleri ile eğer durum dediğin gibi ise, sana zulmetmiştir, demek istemiştir. Bu suretle onun susmasını ve karşı tarafa soruncaya kadar sabretmesini sağlamıştır, şöyle de denilebilir: Davalı susup da sözlü olarak davacının söylediğini reddetmiyor ise davacının sözüne binaen hüküm vermek onların şeriatlarında kabul edilen bir husustu.

el-Halimî Ebu Abdullah "Minhacu'd-Din" adlı eserinde şöyle demektedir:

'Beklenen bir nimetin gelivermesi yahut gizli olup da açığa çıkması halinde nimete şükür ile ilgili varid olmuş hususlardan birisi de (bundan dolayı) yüce Allah'a secde etmektir. Bu konuda asıl dayanak yüce Allah'ın: "Sana şu hasımların haberi geldi mi?... rüku ederek yere kapanıp döndü" buyruklarıdır. Yüce Allah bu buyruklarıyla Dâvûd (a.s)'ın iki davacıdan haksızlığa uğradığını söyleyen kimsenin davasını dinlemiş olduğunu haber vermekle birlikte, diğerine bu hususu sorduğuna dair haber vermemektedir. Sadece haksızlığa uğradığını söyleyen kimseye arkadaşının kendisine zulmettiğini söylediğini nakletmektedir. Bunun zahirinden anlaşıldığına göre o, davacı olan kimsenin zayıf ve haksızlığa uğramış olduğunu iz ve belirtilerini görmüş, onun bu halini dediği şekilde zulme uğramışlığına yorumlamış ve bu ayrıca davalıya soru sormasına gerek bırakmamış. Bundan dolayı elini çabuk tutarak: "Andolsun ki o... sana zulmetmiş" deyivermişti. Halbuki davalıya sormuş olsaydı, davalı ona şöyle diyebilirdi: Benim yüz koyunum vardı, bunun da hiçbir koyunu yoktu. Bu koyunu benden çalıverdi. Ben bu koyunu onun yanında görünce, ona: Onu bana geri ver, dedim. Ona: O koyununu bana ver, demedi. Bunun bu kimseyi senin huzuruna getireceğimi bildiğinden ben onu getirmeden o beni getirdi, ben onu huzuruna çağırmadan, o haksızlığa uğradığını söyleyerek yanına geldi. Böylelikle senin kendisini haklı, beni de zalim zannetmesini sağlamak istedi. Dâvûd (a.s) aceleciliğin etkisi ile hüküm verince, yüce Allah'ın o vakit bu işte kendisini kendi

¹⁵⁹ İbn Hibban, Sahih, XI, 451; Hakim, Müstedrek, IV, 105; Ebu Abdullah el-Makdisi, el-Ehadisul-Muhtara, II, 388; Ebû Dâvûd, III, 301; Müsned, I, 96, 101, 149.

nefsi ile baş başa bıraktığını da anlamış oldu. İşte fitne de bu olmuştu. Bu ise sadece onun bu husustaki kusurundan ötürü olmuştu. Bu sebepten dolayı Rabbinden mağfiret diledi ve yüce Allah'a sadece şikayet edilen şahsın zalimliğini belirtip azarlamak, dövmek ya da zalim olduğu zannedilen bir kimseye layık görülecek herhangi bir davranışı eklemeksizin şikayet edilen şahsın sadece zalim olduğunu belirtmekle kaldı ve böylelikle Allah kendisini koruduğu için ona rüku ederek secdeye kapandı. Yüce Allah da günahını bağışladıktan sonra ona serzenişte bulunmak üzere: *'Ey Dâvûd! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet. Sakın hevaya uyma! O takdirde seni Allah'ın yolundan saptırır.'*¹⁶⁰

'Yüce Allah'ın kendisine mağfiret buyurmasından sonra vermiş olduğu bu öğüt ve anlattığı bu kıssadan açıkça görülüyor ki Dâvûd (a.s)'ın hatası, hüküm vermekteki kusuru ile henüz haksızlığı sabit olmamış kimsenin zalim olduğunu söylemekte elini çabuk tutması olmuştur. Diğer taraftan İbn Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Dâvûd (bu âyette işaret olunan) secdeyi şükür olmak üzere yapmıştı. Peygamber (sav) da bu secdeyi ittibaen (ona uyarak) yapmıştı. Böylelikle şükür maksadıyla secdeye kapanmanın peygamberlerden tevâtür yoluyla nakledilmiş bir sünnet olduğu sabit olmaktadır.'¹⁶¹

• Azınlık Olan İman Edip Salih Amel İşleyenler

'Muhakkak katan (ortak)ların çoğu şüphesiz birbirlerine haksızlık ederler.' Birbirlerine zulmederler. *'İman edip salih amel işleyenler müstesna.'* Onlar kimseye zulmetmezler. *'Böyleleri'* yani salih kimseler *'ise ne de azdır.'* Onlar pek azdır demektir. Buna göre fazladan gelmiş demektir. İfadenin takdiri de: *'Onlar, o kimseler azdırlar'* şeklindedir.¹⁶²

• Sınandığını Zanneden Dâvûd (a.s):

'Dâvûd bizim kendisini imtihan ettiğimizi (sınadığımızı) sandığından...' buyruğundaki 'sanmak' kesinlikle bilmek (yakın) anlamındadır. 'Zannetti, sandı'; 'Kesinlikle bildi' anlamındadır. Gözle görülen şeyler hakkında 'zan' ancak 'yakın' anlamında kullanılır. (Sınayanlardan) maksat Dâvûd (a.s)'ın yanına giren iki melektir.

• Mescidde Mahkemeleşmek:

'Kur'ân-ı Kerim'de bu âyetin dışında mescidde hüküm vermeye delalet eden

¹⁶⁰ Halimî, *Minhac'u'd-Din*, s.78.

¹⁶¹ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 58-60.

¹⁶² Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 61.

başka bir buyruk yoktur. Caiz olmasaydı, Dâvûd (a.s) onların bu yaptıklarını ikrar ile karşılamazdı. Bunun yerine: Yargı meclisine gidiniz, derdi. Peygamber (sav) ile halifeler mescidde hüküm veriyorlardı. Bununla beraber güçsüz ve zayıf, müşrik ve ay hali olanların da kendisinin yanına gelebilmeleri için hakimin mescidin genişçe bir yerinde (avlusı gibi) oturmasında bir sakınca yoktur. Fakat mescidde hadleri uygulamaz. Hafif te'dib (ta'zir)de bulunmasında bir sakınca yoktur'.¹⁶³

• Kadı Tayin Ederken Aranacak Bazı Özellikler

'Hakimlerin ilim adamlarıyla danışmaları gerekir. Geçmişlerin eserlerini bilen, sağlam görüş sahipleriyle istişare eden, halim (ağırbaşlı hareket eden) ve nezih olmayan bir kimseyi hakim olarak tayin etmemek gerekir. Ayrıca hakimin vera (şüpheli şeylerden dahi kaçınan) bir kimse olması gerekir. Hakimin uyanık, hilelerden çokça sakınan bir kişi olması gerektiği gibi, şartları çok iyi bilen ve Arapça'nın bilinmesi gereken özelliklerinden haberdar olan bir kişi olması gerekir. Çünkü hükümler lehine hüküm verilecek kimsenin haklarını ihtiva eden şartların, şahitliklerin, ikrar, dava ve ibarelerin farklılığına göre farklılık arz eder. Ayrıca hüküm vermeden önce davalıya: İleri sürece başka bir delilin var mıdır? diye sorması gerekir. Eğer hayır derse, onun hakkında hükmünü verir ve hükmünü verdikten sonra, kabul edilebilir bir sebep yahut açık bir delil getirmediği; onun ileri süreceği herhangi bir delilini de kabul etmez.'¹⁶⁴

• Hz. Davud'un Allah'tan Mağfiret Dilemesinin Sebebi

'*Hemen Rabbinden mağfiret istedi*' buyruğu ile ilgili olarak Rabbinden kendisinden dolayı mağfiret dilediği günahı hususunda Kurtubi'nin müfessirlerden derlediği altı görüşü vardır:

1. O kadına doyasıya baktı. Onun sınanması bakmaktır. Dâvûd kadına kasti bakmamıştı, fakat ona birden fazla baktı. Böylelikle birinci bakış lehine iken, ikincisi aleyhine oldu.
2. O kadının kocasını tabutu taşıyanlar arasında gazaya gönderdi.
3. Kocasını ölecek olursa, o kadın ile evlenmeyi niyet etti.
4. Oriya o kadına talib olmuştu. Ayrılıp gidince bu sefer Dâvûd ona talib oldu. Üstün

¹⁶³ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 62.

¹⁶⁴ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s. 62-63.

konumu dolayısıyla onunla evlendirildi. Oriya bu işe üzüldü, yüce Allah da o kadını ilk talihlisine bırakmadığından ötürü Davud'a sitem etti. Çünkü onun doksan dokuz hanımı da vardı.

5. Oriya'nın öldürülmesine diğer öldürülen askerler için üzüldüğü gibi üzülmeydi. Ondan sonra da hanımıyla evlendi. Bundan dolayı yüce Allah ona sitem etti. Çünkü peygamberlerin günahı -küçük olsa dahi- Allah katında büyüktür.
6. O ikincisini dinlemeden önce davacılarından birisinin lehine hüküm verdi.

O diğerini dinlemeden önce iki hasımdan birisinin lehine hüküm verdi, diyenlerin görüşleri kabul edilemez. Çünkü böylesi peygamberler hakkında caiz değildir. Kadının kocasını ölüme maruz bıraktığı da aynı şekilde kabul edilemez. Kadına doyasıya baktı, diyenlerin görüşlerine gelince, bu da hiçbir şekilde caiz değildir. Çünkü kendilerini ibadete vermiş, Allah dostlarına bile bu şekilde bir bakış yakışmıyor iken, gaybı gören, Allah ile kulları arasında vasıta durumunda olan peygamberlere nasıl yakıştırılabilir?¹⁶⁵

• Rûku Ederek Rabbine Dönüş:

'Rûku ederek yere kapanıp (Allah'a) döndü.' 'Secdeye kapandı, demektir. Çünkü sücud, bazan rûku ile ifade edilebilir. Burada rûkudan kastın secdeye varmak olduğunda ilim adamları arasında görüş ayrılığı yoktur. Çünkü secde etmek meyletmek demektir. Rûku ise eğilmektir. Biri diğerini kapsayabilir. Çünkü önce bunların her birisi kendi şeklinde has iken, daha sonraları birine diğerinin adı verilir olmuş ve sucuda rûku denilmiştir. 'Döndü' günahından tevbe edip Allah'a yöneldi, demektir.'¹⁶⁶

• Burada Geçen Tilavet Secdesinin Hükümü

Dâvûd (a.s)'ın bu secdesinin Kur'ân-ı Kerim'de yapılması emrolunup istenmiş secdelerden olup olmadığı hususunda farklı görüşler vardır:

Ebu Said el-Hudrî'nin rivayetine göre 'Peygamber (sav) minber üzerinde '*Sâd. Çok şerefli Kur'ân'a andolsun*' buyruğunu okudu. Secde âyetine varınca indi, secde etti. Müslümanlar da onunla birlikte secde ettiler. Bir başka gün yine bu buyrukları okudu. Müslümanlar secde etmek için hazırlandılar. Bu sefer Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Bu bir peygamberin tevbesini ifade etmektedir. Ancak ben sizin secde için hazırlandığınızı gördüm" deyip (minberden) indi ve secde etti.'¹⁶⁷

¹⁶⁵ Kurtubi, *Ahkâmî'l-Kur'an*, c. XV, s. 63-65.

¹⁶⁶ Kurtubi, *Ahkâmî'l-Kur'an*, c. XV, s. 65-66.

¹⁶⁷ Ebû Dâvûd, II, 59.

Buhârî'de İbn Abbas'tan şöyle dediği zikredilmektedir: 'Sâd' Kur'ân-ı Kerim'in azimetlerinden (açıkça secde edilmesi emredilmiş secde âyetlerinden) değildir. Ancak ben Peygamber (sav)'ın burada secde ettiğini görmüşümdür.'¹⁶⁸

İbn Mesud yoluyla gelen rivayette de şöyle dediği kaydedilmektedir: 'Sâd bir peygamberin tevbesidir, orada secde yapılmaz.' Yine İbn Abbas'tan: 'O bir peygamberin tevbesidir, peygamberiniz de ona uymakla emrolunmuşlardır.'¹⁶⁹

'Sücutun anlamı şudur: Dâvûd (a.s) Rabbine zilletle boyun eğip günahını da itiraf ederek, günahından tevbe ederek, Rabbine secdeye kapandı. O bakımdan kim burada secdeye kapanacak olursa, bu niyet ile secde etsin. Belki yüce Allah, tabi olduğu Dâvûd (a.s)'ın hürmetine ona mağfiret edebilir.'¹⁷⁰

• Buradaki Şükür Secdesi Nasıl Yapılmalıdır?

'Yüce Allah'ın: *'Rüku ederek yere kapanıp (Allah'a) döndü'* buyruğunda, şükür maksadıyla sadece secdeye varmanın caiz olmadığına delalet vardır. Çünkü burada sücut ile birlikte rüku da söz konusu edilmiştir. Caiz olan şekil iki rekat namaz kılmasıdır. Tek başına bir secde caiz değildir. Çünkü hem Rasûlullah (sav)'a, hem de ondan sonraki imamlara (halifelere) müjde türünden haberler geliyordu. Fakat onlardan herhangi birisinin şükür olmak üzere secdeye kapandığı rivayeti nakledilmiş değildir. Eğer onlar böyle bir işi yapsalardı, elbetteki bu birbirini destekleyen rivayetler halinde nakledilirdi. Çünkü böyle bir şeyin caiz olup olmadığı ve Allah'a yakınlaştırıcı bir amel olup olmadığı bilinmesine herkesin ihtiyacı vardır.

İbn Mace'nin Sünen'inde Abdullah b. Ebi Evfa'dan rivayete göre 'Rasûlullah (sav) Ebu Cehil'in kellesinin koparıldığı müjdesini alınca, iki rekat namaz kılmıştır.'¹⁷¹ Ebu Bekre yoluyla rivayet ettiği hadise göre de Peygamber (sav)'a sevindirecek bir hususun haberi geldi mi yüce Allah'a şükür olmak üzere secdeye kapanırdı rivayetini de zikretmektedir.¹⁷² İmam Şafiî ve başkalarının kabul ettiği görüş de budur.'¹⁷³

• Dâvûd (a.s)'ın Mağfirete Nail Olması:

'Biz de ona bunu mağfiret ettik' buyruğu Biz de ona günahını bağışladık, demektir.

Bu Ebu Hureyre yoluyla merfu bir hadis olarak da rivayet edildiğine göre Peygamber

¹⁶⁸ Buhârî, I, 363, III, 1358; Ebû Dâvûd, II, 59; Müsned, I, 359.

¹⁶⁹ Buhârî, III, 1258, IV, 1695, 1808; Müsned, I, 360.

¹⁷⁰ Kurtubi, *Ahkâmî'l-Kur'an*, c. XV, s. 66.

¹⁷¹ İbn Mace, I, 445.

¹⁷² Hakim, Müstedrek, I, 411; Beyhaki, es-Sünenü'l-Kübra, II, 370; Dârâkutnî, Sünen, I, 410, IV, 147 İbn Mace, I, 446.

¹⁷³ Kurtubi, *Ahkâmî'l-Kur'an*, c. XV, s. 66-67.

(sav) buyurdu ki:

‘Dâvûd kırk gün süreyle secdede kaldı. O kadar ki gözyaşlarından biten ot başını örttü. Yer onun alnını aşındırdı. Secdesinde de: Rabbim, Dâvûd bir defa yanıldı ve bu yanılması sebebiyle doğu ile batı arasındaki mesafe kadar uzaklaştı. Rabbim, eğer Davud'un zayıflığına merhamet buyurmaz, günahını bağışlamazsan, sen ondan sonra insanlar arasında günahını konuşulacak bir söz kılarısın. Kırk sene sonra Cebrail ona dedi ki: ‘Ey Dâvûd! Şüphesiz Allah senin içinden işlemeyi geçirdiğin günahı sana bağışlamış bulunuyor.’¹⁷⁴

- **Dâvûd (a.s)'ın Konumu:**

‘Şüphesiz onun nezdimizde bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır’ buyruğu ile ilgili olarak ‘Şüphesiz onun nezdimizde’ mağfirete nail oluşundan sonra ‘bir yakınlığı ve güzel bir dönüş yeri vardır.’

‘Yakınlığı’ kıyamet gününde yüce Allah'a yakınlık demektir. ‘İşte Dâvûd (as) mağfirete nail olmakla birlikte müjdeyi almış, ilâhi lutfu mazhar olmuş olmakla birlikte, o günahının suretini görmeye tahammül edemiyordu. Kıyamet gününde ayasında onun nakşedilmiş olduğunu göreceği vakit tedirgin olacak, ona: Buraya (gel) denilecek. Tekrar onu görecektir yine tedirgin olacak, yine: Buraya denilecek. Sonra onu yine tekrar görecektir ve nihayet yüce Allah'a yakınlığı sağlanacak ve huzur ve sükun bulacaktır.’¹⁷⁵

‘Ey Dâvûd! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet! Sakın hevaya uyma! O takdirde seni Allah'ın yolundan saptırır. Muhakkak Allah'ın yolundan sapanlara hesap gününü unuttuklarından, onlar için çok çetin bir azab vardır.’¹⁷⁶

Kurtubi'nin bu buyruğa dair açıklamaları beş başlık halindedir:

- ❖ **Yeryüzünde Bir Halife**

‘Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık.’ Yani iyiliği emredip münkerden alıkoymak için seni hükümdar yaptık. Böylelikle senden önce geçmiş bulunan peygamberler ile salih önder ve yöneticilere halife olmanı sağladık.

¹⁷⁴ Tirmizî, *Nevadiru'l-Usul*, c. II, s. 178.

¹⁷⁵ Tirmizî, *Nevadiru'l-Usul*, c. II, s. 699.

¹⁷⁶ Sad, 38/26.

❖ İnsanlar Arasında Hak İle Hükmetmek

‘O halde insanlar arasında hak ile’ yani adalet ile *‘hükmet’* buyruğu vücut ifade eden bir emirdir. Böylelikle bu buyruk, kendisinden önceki buyruklarla irtibatlı bulunmaktadır. Çünkü Dâvûd (a.s)’ın siteme maruz kalmasının sebebi, kadını kocasından istemesi idi. Bu ise adaletli bir istek değildi. Bundan ötürü akabinde ona: *‘O halde, insanlar arasında adalet ile hükmet!’* denildi.

‘Sakin nevaya uyma!’ Allah’ın emrine uygun olmayan hevânın peşinden gitme!

‘O takdirde seni Allah’ın yolundan’ cennete giden yoldan *‘saptırır. Muhakkak Allah’ın yolundan sapanlara’* o yoldan yan çizip onu terk edenlere *‘hesab gününü unuttuklarından’* Allah’ın yolunu izlemeyi terk ettiklerinden *‘onlar için’* cehennem ateşinde *‘çok çetin bir azab vardır.’*

Buradaki *‘unuttuklarından’* o güne iman etmeyi terk ettiklerinden yahutta o gün için amel etmeyi terk ederek, unutanlar gibi olduklarından... anlamındadır.

Yüce Allah’ın bu buyrukları Dâvûd (a.s)’a peygamberliği lütfettiği zaman söylendiği gibi, onun tevbesini kabul edip günahını bağışladıktan sonra söylemiştir, de denilmiştir.

❖ İnsanlar Arasında Hüküm Vermenin Aslî Dayanakları

Hüküm vermekte asıl dayanak yüce Allah’ın: *‘Ey Dâvûd! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet!’* buyruğu ile: *‘Aralarında Allah’ın indirdiği ile hükmet!’*¹⁷⁷; *‘Allah’ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmetmen için...’*¹⁷⁸ ile *‘Ey iman edenler! Allah için hakkı ayakta tutanlar, adaletle şahitlik eden kimseler olun!’*¹⁷⁹ buyruklarıdır.

❖ Hak ile Hükmetmek, Hevaya Uymamak

‘Ey Dâvûd! Biz seni gerçekten yeryüzünde bir halife kıldık! O halde insanlar arasında hak ile hükmet! Sakin hevaya uyma! O takdirde seni Allah’ın yolundan saptırır’

İşte bu, hak ile hükmetmenin vücutunu açıklamakta, hüküm veren kimsenin akrabalık, menfaat ümidi yahut dostluk, arkadaşlık ve buna benzer meyletmeyi gerektirecek herhangi bir sebep dolayısıyla davacılarından herhangi birisine meyletmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

¹⁷⁷ Maide, 5/49.

¹⁷⁸ Nisa, 4/105.

¹⁷⁹ Maide, 5/8.

❖ Hakim Kendi Bilgisine Göre Hüküm Verebilir mi?

Bu âyet-i kerime hakimın kendi bilgisine göre hüküm vermesini engellemektedir. Çünkü hakimlere kendi bilgilerine göre hüküm verme imkanı verilecek olursa, eğer bir hakim kendi dostunu korumak, düşmanını da yok etmek isteyecek olursa, mutlaka vereceği hükümde bilgisinin bu doğrultuda olduğunu ileri sürerdi. Buna benzer bir rivayet aralarında Ebu Bekr'in de bulunduğu ashab-ı kiram'dan bir topluluktan nakledilmiş bulunmaktadır. O şöyle demiştir: Ben bir adamın Allah'ın had cezası uygulanmasını emrettiği bir suçu işlemekte olduğunu göreceğim olsam dahi, bu işe benden başkası şahitlik edinceye kadar bu suçu dolayısıyla sorumlu tutmam.

Rivayete göre bir kadın Ömer (r.a.)'ın yanına gelerek ona: Benim lehime filanın aleyhine şu hükmü ver, çünkü sen benim ondaki hakkımı biliyorsun, dedi. Ömer ona dedi ki: Eğer lehine şahitlik etmemi istiyorsan, yaparım. Ancak lehine hüküm vermeme istiyorsan bunu yapamam. Müslim'in Sahih'inde İbn Abbas'tan gelen rivayete göre 'Rasûlullah (sav) bir yemin ve bir şahid ile hüküm vermiştir.¹⁸⁰ Yine Peygamber (sav)'dan rivayet edildiğine göre 'o, birisinden bir at satın almış, ancak daha sonra satıcı bunu inkar etmiş. Peygamber o kişi hakkında bilgisine göre hüküm vermeyerek: 'Benim lehime kim şahitlik eder' demiş. Bunun üzerine Huzeyme kalkıp şahitlik edince hüküm vermiştir.'¹⁸¹ buyrulmaktadır.'¹⁸²

Vehbe Zuhayli'nin Davud (as) kıssasından çıkardığı hüküm ve hikmetler şöyledir:

1. Yüce Allah, Davud (a.s.)'ı on sıfatla nitelemiştir. Yukarıda da geçtiği gibi bu sıfatlar; sabır, Allah'a kulluk, dinde kuvvet, Yüce Allah'a çokça rücu ediş, dağların ve kuşların kendisiyle birlikte tesbih edişi ve okuduğu Zebur ayetlerini tekrarlaması, kuşların onu itaat ederek gelmesi, kendisinin din ve dünya mülkünün kuvvetlendirilmesi, kendisine hikmet (anlayış, akıl, fetanet ve hükmünde isabet yeteneği) verilmesi ve anlaşmazlıkları güzelce neticelendirmesidir.
2. Dağların Hz. Davud ile birlikte akşam ve sabah vakitlerinde tesbih etmesi münasebetiyle Kurtubi şöyle demektedir: 'Duhâ (kuşluk) namazı, kılınması müstehab olan nafile bir namazdır.' Sahih-i Müslim'de yer alan ve Ebû Zerr (r.a.)'ın naklettiği bir rivayette Hz. Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: 'Her birinizin her bir mafsala karşı (vermesi gereken) bir sadaka vardır. Her tesbih bir sadakadır. Her tahmid bir sadakadır.

¹⁸⁰ Müslim, III, 1337; Ebû Dâvûd, III- 308; Müsned, I, 323.

¹⁸¹ Azimabadi, Avnu'l-Ma'bud, X, 20; Hakim, Müstedrek, II, 21; Beyhaki, es-Sünenü'l-Kübra, VII, 66, X, 145; Müsned, V, 215.

¹⁸² Kurtubi, Ahkâmî'l-Kur'an, c. XV, s. 72-76.

Her tahlil bir sadakadır. Her tekbir bir sadakadır. İyiliği emretmek bir sadakadır, kötülükten sakındırmak bir sadakadır. Bütün bunlar namına kişinin kılacağı iki rek'at Kuşluk namazı kâfidir.'

3. Allah Tealâ, davalasma kıssasından sonra Davud (a.s.) için on sıfat zikretmiştir: Rabbinden mağfiret dilemesi ve mağfiret edilmesi, Allah Tealâ'ya şükür secdeleri ve tevbe ile O'na yöneliş, '*Nezdimizde onun muhakkak bir yakınlığı ve bir akıbet güzelliği vardır*', '*Ey Davud, biz seni yeryüzünde bir halife yaptık.*' ayetlerinden ifadesini bulan hususlar bunlardandır. Bu ayette geçen '*yakınlık*' kelimesi kıyamet günü Allah'a yakın olmadır.
4. Hakimlik yapan kimse, hergün insanlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek için hazırlanmakla yükümlü değildir. Bunun için haftanın belli günlerini tahsis etmesi de mümkündür.
5. Ansızın meydana gelen olaylar karşısında korku ve endişeye kapılmak, tabii ve insanî bir duygudur. Hz. Davud (a.s.) davacıların kendisine geldikleri mutad vaktin dışında o iki adamın geceleyin veya izinsiz, ya da kapıdan girmeyip duvardan aşmaları sebebiyle korkup endişeye kapılmıştır. Zira İsrail oğulları arasında peygamberleri öldürme ve onlara eziyet etme tutumu yaygındı.
6. Müfessirlerin rivayet ettiği ve "peygamberlerin ismeti" kaidesiyle çelişen kıssanın aslı ve herhangi bir dayanağı yoktur. Bahse konu kıssa, rivayetler arasına sokulmuş bir İsrailiyyat cümlesindendir.
7. Davud (a.s.)'un, davacılarından birisinin sözünü dinleyip, diğerini dinlemeden birinci şahıs lehine hükmetmesi konusunda herhangi bir hatası söz konusu değildir. Zira davada davacı tarafların her birini dinlemek, hüküm verme usullerindendir. "Davacılarından sadece birini dinleyerek hüküm vermek, hiç kimse nazarında ve hiçbir millete göre caiz değildir. Esasen böyle bir şey hiçbir insan için mümkün değildir. Hz. Davud kıssasından bahseden ayatlerin takdiri ifadesi şöyledir: Davacılarından birisi bir iddiada bulunmuş, diğeri de dava konusunda onun söylediklerini kabul ve tasdik etmiştir; fetva da bundan sonra verilmiştir. Ebu Davud ve Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Peygamber (s.a.), Hz. Ali'ye hitaben şöyle buyurmuştur: '*Sana iki davacı geldiği zaman diğerinin sözlerini dinlemeden birisi lehine hüküm verme.*'
8. Ulema, peygamberlerin büyük günah işlemekten masum olduğu konusunda icma etmiştir. Küçük günahlar konusunda ise ulema arasında ihtilâf vardır. En sahih olan görüş peygamberlerin hem büyük, hem de küçük günah işlemekten korunmuş olduğu görüşüdür.

9. Ulema, ortaklık kurmanın meşru olduğuna, muhtelif delillerle istidlal etmişlerdir. Bu delillerden biri de Davud (a.s.)'un lisanıyla varid olan şu ayet-i kerimedir: *'Hakikat mallarını birbirine katıp karıştıran ortakların çoğu mutlaka birbirine haksızlık eder.'* Buradaki ortaklardan kasıt mal konusunda ortak olanlardır.
10. Salih kimseler her zaman için azınlıktadır. Çünkü Yüce Allah *'İman edip de güzel amellerde bulunanlar müstesna. Fakat bunlar da ne kadar azdır.'* Yani salih kimseler ne kadar azdır.
11. Hz. Davud'un secdesinin, Kuran'da emredilen azimet secdelerinden olup olmadığı ihtilâf yani bu secdenin, tilâvet secdesi olup olmadığı konusunda görüş ayrılığı vardır. Mâlikîler ve Hanefîler, İbni Abbâs (r.a.)'ın Buhari ve daha başkalarınca rivayet edilmiş olan, *'Sâd süresindeki ayet, azimet secdesi yapılacak yerlerden değildir. Bununla birlikte ben Hz. Peygamber (s.a.v)'in bu ayette secde ettiğini gördüm.'* tarzındaki sözü sebebiyle bahse konu ayetin secde ayeti olmadığını söylemişlerdir. Ayrıca Mâlikîler bu ayetteki secdenin şükür secdesi dahi olmadığı kanaatindedirler. Şafililer ile Hanbelîler ise bahse konu secdenin azimet secdesi olmadığını, fakat şükür secdesi olduğunu söylemişlerdir. Onlar bu görüşlerini, Hz. Peygamber (s.a.)'ın yukarıda zikredilen fiili ile temellendirmişlerdir. Nitekim Nesâî de bu konuda şöyle bir rivayet nakletmiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v), *'Davud buradaki secdeyi tevbe maksadıyla yapmıştır, biz ise şükür maksadıyla yapıyoruz.'* Buyurmuştur.
12. Hz. Davud'un istiğfarının, işlenmiş bir günahın veya istiğfar edilmesi gereken bir şeyden dolayı yapıldığı hissini uyandıracak herhangi bir şey yoktur. Zira istiğfar, -günah işlemekten masum oldukları nassla bildirilen- peygamberlerin her zaman için şiarı olagelmıştır.
13. Kazanın veya kadı huzurunda davalışmanın meşruiyeti, *'Ey Davud! Biz seni yer yüzünde bir halife yaptık. O halde insanlar arasında hak ile hükmet.'*, *'Aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet.'* *'Hakikat biz sana Kitab 'ı, Allah'ın sana gösterdiği veçhile insanlar arasında hükmetmen için hak olarak indirdik.'* ve *'Ey iman edenler, adaleti titizlikle ayakta tutan ve Allah için şahitlik edenler olun'*. ayet-i kerimelerine dayanmaktadır.
14. Hüküm vermenin temel kaidesi, adalet ve hak ile hükmetmektir: *'O halde insanlar arasında hak ile hükmet.'* Yine hüküm vermenin kaidelerinden biri de kadı'nın, ortada bir dava yokken ve insanlar davalışarak kendisine başvurmadan olaylar hakkında hüküm vermemesidir. Böyle olduğu zaman ise hak ile hükmetmesi gerekir. Yine

kadı'nın, aralarında bir akrabalık ilişkisi bulunması, bir menfaat beklentisinin söz konusu olması, arkadaşlık, yakınlık veya daha başka herhangi bir sebeple taraflardan birisine meyletmemesi, taraflı davranmaması gerekir.

15. *'Ey Davud! Biz seni yeryüzünde bir halife yaptık...'* ayet-i kerimesi; hakimi, olaylar karşısında şahsi bilgisi ile hüküm vermekten men' etmektedir. Çünkü hakimler, şahsî bilgileriyle olaylar hakkında hüküm verme imkânı bulurlarsa, yakınlarını veya arkadaşlarını koruyup, düşmanlarını helak etmek istedikleri zaman tabiidir ki verdikleri hükümde kendi bilgilerine dayandıklarını iddia edeceklerdir. İşte bu ayet, hakimleri töhmetten kurtararak onların bu şekilde hüküm vermelerine mani olmaktadır. Hz. Ebu Bekir (r.a.) şöyle demiştir: 'Ben herhangi bir kimsenin, Allah Tealâ'nın sınırlarından birini tecavüz ettiğini görsem, bu olaya benden başka birisi daha şahit olmadıkça o kimseyi muaheze (tenkit) etmem.'¹⁸³

2.2.5.2-Süleyman (as) ve Atlar

'Biz Davud'a, (oğlu) Süleyman'ı ihsan ettik. O, ne güzel kuldu. Çünkü o, dâima Allah'a rüçû ederdi. Hani ona öğleden sonra, bir ayağını tırnağı üzerine dikip, üç ayağı üzerinde duran süratli koşu atları gösterilmişti de, 'Gerçekten ben, mal sevgisine Rabbimi zikretmek için düştüm.' demişti. Nihayet bu atlar, perdenin arkasına gizlenmişlerdi. 'Onları bana getirin' (dedi) ve hemen ayakları ile boyunlarını okşamaya başladı.'¹⁸⁴

Yıldırım'a göre Davud ve Süleyman (as)'ın peygamber olduğu dönemin özellikleri şöyledir:

'Firavn'ın zulmünden kurtarılan İsrail oğulları, Musa (as)'ın yüksek şahsiyeti ve ilâhî risâletiyle benliğine kavuşmuş, hür yaşama bahtiyarlığına erişmişti. Ne var ki, uzun yıllar köle muamelesi görmekten verdiği bir açgözlülük duygu ve hırsı olacak ki, bu millet çoğu zaman dünyayı âhirete, maddeyi mânaya tercîh etmiş ve o yüzden çok zikzaklı bir tarih oluşturmuştur. Ciddi otoriteye ve yüksek ruh mimarlarına muhtaç duruma gelen İsrail oğulları'na, Cenâb-ı Hak yine rahmetinin ve inayetinin eseri olarak Dâvud Peygamber ve hemen arkasından Süleyman Peygamber'i sözünü ettiğimiz iki hususu sağlayıp ülkeyi derleyerek düzene sokacak sıfat, yetenek ve yetkilerle donatmıştı. Öyle ki, bu iki peygamber de, biri manevî ve uhrevî, diğeri maddî ve dünyevî olmak üzere nübüvvetle hükümdarlığı kendilerinde toplamışlardı.

¹⁸³ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s. 189-194.

¹⁸⁴ Sad, 38/30-33.

Süleyman Peygamber bir yandan yelkenli gemilerle deniz filosunu kurarken, diğer yandan savaşlarda önemli hizmetlerde bulunabilecek, yararlı işlerde kullanılacak cins atlar besliyor, güçlü süvari birlikleri meydana getiriyordu. Şüphesiz motorlu taşıtların henüz icad edilmediği çağlarda gerek binek, gerekse savaş için en uygun ve yararlı vasıta, iyi yetiştirilip eğitilen atlar idi. O bakımdan İsrail oğulları'na altın çağını yaşatan Süleyman Peygamber, atlara fazlasıyla önem vermiş ve bizzat konuyla yakından ilgilenmiştir.¹⁸⁵

2.2.5.2.1. Övülen Kulun Kim Olduğu?

Ayetteki, ‘O, ne güzel kul!’ ifadesiyle ilgili Razi’ye göre birkaç bahis vardır. Bu bahisler şunlardır:

- a. Burada mahsûs bil-medh (övülen şahıs), mahzûftur. Bunun Süleyman (a.s) veya Davûd (a.s) olduğu ileri sürülmüştür. Birincisi daha uygundur. Çünkü Hz. Süleyman (a.s) bahsi geçen iki zattan, bu ifadeye daha yakın olarak zikredilmiş olandır. Bir de, bu ifadenin peşinden Cenâb-ı Hak, ‘O, daima Allah'a rücû ederdi’ buyurmuştur. Bununla, Dâvûd (a.s)'un kasdedilmiş olması mümkün değildir. Zira bu manada Hz. Dâvûd (a.s) daha önceki ayetlerde tavsif edilerek, ‘Çünkü o, dâima (Allah'a) rücû eden bir zat’ buyurulmuştur. Dâvûd (a.s)'ın sıfatı olduğunu söyleyecek olursak, bir tekrar söz konusu olur. Fakat bunun, Hz. Süleyman (a.s)'ın sıfatı olduğunu söylersek, o zaman, faziletteki kemâl sıfatları açısından, oğlunun, babasına benzemiş olması gerekir.
- b. ‘O, ne güzel kul’ buyurmuş, sonra da, ‘Çünkü o, dâima Allah'a rücû ederdi’ demiştir. Bu ikinci cümle, birincisinin illeti gibidir. Bu, onun ancak çokça dönen olmasından ötürü, güzel kul olduğunu gösterir. Böylece de, çoğu vakitlerinde ve işlerinde, Allah'a çokça başvuran herkesin, ‘güzel bir kul’ olarak tavsif edilmesi gerekir.¹⁸⁶

‘Hani ona öğleden sonra süratli koşu atları gösterilmişti...’ ayeti ile ilgili olarak Razi şu izahlar yapmaktadır:

- a. İfâdenin takdiri, ‘Onun amelleri şöyle şöyle olduğu zaman, o ne güzel bir kuldu’ şeklindedir.
- b. Bu ifade, yeni bir cümle olup, ‘Ey Muhammed, ona bu atlar arzedildiği zamanki halini düşün’ takdirindedir. ‘Aşîyy’, ikindiden akşama kadar olan

¹⁸⁵ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5164.

¹⁸⁶ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s.74.

zaman dilimidir. Kendilerine bakıp, durumlarını görsün diye, Hz. Süleyman (a.s)'a bu zamanda, atlar sunulmuştur. Sâfinâtü'l-ciyâd deyimini ile atlar kastedilmiştir. Bu atlar, iki sıfatla nitelenmiştir:

1. Safin, ayaklarını biraraya getiren demektir. Nitekim hadiste de, 'Biz (ashab), Hz. Peygamber (s.a.v)'in arkasında namaz kıldığımızda, o başını rükûdan kaldırıncı, biz 'sufûn' olarak, yani ayaklarımızı birleştirmiş olarak kalkardık, denilmiştir. Her iki durumda da, 'sufûn', atın faziletine delâlet eden bir sıfattır.
2. Ciyâd, cevâdın çoğulu olup, hızlı koşan manasındadır. Nitekim insanlardan, cömert olanlara (cevâd'lar) da, mallarını hızlı bir şekilde verip harcarlar. Bu ayetin maksadı, o atların, dururlarken de, hareket ederlerken de mükemmel ve kaliteli olduklarını anlatmaktır. Onlar dururken, 'sâfinât' olarak, hareket halinde iken de, 'ciyâd' olarak nitelenmişlerdir. Yani, onlar durduklarında, en güzel bir biçimde sakin olarak dururlar. Hareket ettiklerinde de, hızlıca giderler. Dolayısıyla bazan istersin ona yetişirsin, ama bazan istediğin halde, ona yetişemezsin.'¹⁸⁷

2.2.5.2.2. Fani Varlıklara İlgi

Daha sonra Cenâb-ı Hakk, '*Gerçekten ben mal sevgisine Rabbimi zikretmek için düştüm*' demişti.' buyurmuştur. Bu lafızların tefsiri hususunda Razi şu izahları yapmıştır:

- a. Ayetteki fiil, harf-i cerri ile müteaddi olan bir fiil manasını taşımaktadır ve 'Ben mal sevgisini Rabbimin zikrinin yerine geçirdim' manasındadır.
- b. Bu fiil, 'lüzumlu kıldım' manasındadır. Yani, 'Bunun, Rabbimin zikrinden, kitabı olan Tevrat'tan lüzumlu olduğunu öğrendim' demektir. Çünkü at beslemek Kur'ân'da övülüp, tavsiye edildiği gibi, Tevrat'ta da övülmüştür.
- c. İnsan bazan bir şeyi sever. Ama aslında onu sevmemesi gerekir. Meselâ, hasta birisinin, hastalığını artıracak şeyi arzu etmesi ve bir babanın, kötü evladını sevmesi gibi. Fakat birşeyi seven ve onu sevmeyi seven kimse, sevginin doruğunda olmuş olur. Buna göre ayetteki bu ifade, 'atları sevmemi sevdim' manasındadır.
- d. Daha sonra '*Rabbimin zikrinden...*' demiştir. Bu 'ileri derecedeki bu sevgi, hevâ-ü hevesten kaynaklanmayıp, ancak Allah'ın zikrinden ve emrinden

¹⁸⁷ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s.74-75.

kaynaklanmıştır' demektir.¹⁸⁸

2.2.5.2.3. Ayetteki Zamirlerin Mercii

Daha sonra Cenâb-ı Hakk, '*Nihayet bu atlar perdenin arkasına gizlenmişlerdi. "Onları bana getirin" dedi*' buyurmuştur.

Razi'ye göre kelimelerdeki zamirlerin, güneşe râcî olması muhtemeldir. Çünkü güneşle ilgili olan bir şeyden bahsedilmiştir. Bu da ayetteki aşîyy "öğleden sonra" kelimesidir. Yine bu iki zamirin, o atlara râcî olması da muhtemeldir. Birinci zamirin güneşle, İkincisinin atlarla ilgili olması muhtemel olması gibi, bunun tersinin olması da ihtimal dahilindedir.

1. 'Her iki zamirin de, atlara râcî olması ihtimaline göre, Cenâb-ı Hak sanki, 'o atlar perdenin arkasına gizlenince, 'onları bana getirin' dedi' buyurmuştur.
2. Her iki zamirin de güneşe râcî olması ihtimaline göre, 'Güneş perdelenince 'onu bana getirin' (yeniden doğdurun)' dedi" manasında olur. Rivayet olunduğuna göre, Hz. Süleyman (a.s) atlarla meşgul olduğu için, ikinci namazını kaçırmış ve Allah'tan, güneşi geri döndürmesini istemiştir. O halde, ayetteki, 'onu bana getirin' ifadesi, Hz. Süleyman (a.s)'ın güneşin geri getirilmesini istemesine bir işaretidir.'¹⁸⁹

Razi'ye göre merciiin 'güneş' olma ihtimali çok uzak olup, bunun delilleri şunlardır:

- a) Safinât (atlar), ayette açık olarak zikredilmiştir. Güneş ise bu ayette zikredilmemiştir. Zamirin, açıkça belirtilen birşeye râcî olması, mukadder birşeye râcî olmasından daha evladır.
- b) O, '*Gerçekten ben, mal sevgisine Rabbimi zikretmek için düştüm*' demişti. *Nihayet bu atlar perdenin arkasına gizlenmişlerdi.*' Bu ayetin zahiri, Hz. Süleyman (a.s)'ın böyle söylediğine ve bu kelimeleri atlar perdenin arkasında gizleninceye kadar tekrar ettiğine delâlet eder. Bununla, 'O atlar perde gerisinde kaybolmuştur' manası kastedilmiştir dersek, o zaman mana, 'Gözü, o atlara, atlar hareket ettiğinde iliştiğinde, bu sözü söyledi ve onlar gözden kayboluncaya kadar tekrarlardı' şeklinde olur ki, bu uygun bir manadır. Ama bu ifade ile 'Güneş perdeleninceye, gözden

¹⁸⁸ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s.75-76.

¹⁸⁹ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s.76.

kayboluncaya kadar' manasının kastedildiğini söylersek, ayet, 'O bu sözleri, ikindiden akşama kadar tekrar edip durdu' manasında olur ki bu son derece uzak bir ihtimaldir.

- c) Failin güneş olduğunu söyler ve bu lafızları, Hz. Süleyman (a.s)'ın, ikindi namazını kaçırdığı manasına alırsak, bu, onun, 'Gerçekten ben, mal sevgisine Rabbimi zikretmek için düştüm' şeklindeki sözüne ters düşer. Çünkü bu sevgi, eğer Allah'ın zikrinden kaynaklanmış ise, Süleyman (a.s), ne namazını unutabilir, ne de Allah'ın zikrini bırakabilirdi.
- d) Hz. Süleyman (a.s)'ın, güneş batıncaya, böylece de ikindi namazını kaçırıncaya kadar, o atlarla meşgul olmakla kalakaldığı farzedilse, bu iş büyük bir günah ve ileri derecede bir suç olur.
- e) Felekleri ve yıldızları hareket ettirebilen Allah Teâlâ'dır. Hz. Süleyman'ın "onları bana getir" dememesi ve "getiriniz" demesi gerekir.
- f) Güneş şayet battıktan sonra geri dönmüş olsaydı, bütün dünyadakilerce müşahede edilirdi. Eğer böyle olmuş olsaydı, o zaman bu hâdiseyi anlatmaya sevkeden bolca sebep olmuş olurdu. Böyle birşeyi hiç kimse söylemediğine göre, bu mananın yanlışlığını anlıyoruz.
- g) Allah Teâlâ, *'Hani ona öğleden sonra o süratli koşu atları gösterilmiştir'* buyurmuş, bunun peşinden de, *'Nihayet bu atlar perdenin arkasına gizlenmişlerdi'* demiştir. Zamiri, bahsedilen iki şeyden en yakın olana râcî kılmak daha evlâdır. Bahsedilen iki şeyin en yakını ise, 'o atlar'dır. Aşîyy 'öğleden sonra, akşamüstü' ifadesi ise, bu iki şeyden, zamire daha uzak olanıdır. Zamirin, atlara râcî olması daha evlâdır.¹⁹⁰

2.2.5.2.4. Atları Okşamadan Maksat

'Onları bana getirin' (dedi) ve hemen ayakları ile boyunlarını okşamaya başladı.'

Razi'ye göre bu sıvazlamadan maksat şunlardır:

1. 'Atlar, düşmanı savuşturmada en büyük yardımcıları oldukları için, onların kıymetli oluşlarını göstermek.
2. Hz. Süleyman (a.s) bu hareketiyle, idaresini ve mülkünü koruma hususunda, işlerin çoğunu bizzat kendisinin yapabileceği derecelere indiğini göstermek istemiştir.
3. Hz. Süleyman (a.s), atların durumlarını, hastalıklarını ve kusurlarını en iyi bilenlerdendi. Böylece onlarda hastalık emareleri bulunup bulunmadığını anlamak

¹⁹⁰ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s.77.

için, onları böylece denedi ve bacakları ile boyunlarını sıvazladı.¹⁹¹

Alusi, Fahreddin Razi'nin bu sözlerine şiddetle hücum etmekte ve 'Hak cumhurla beraberdir' demektedir.¹⁹²

'At beslemek Süleyman (as) şeriatında mendub idi. Nitekim bizim dinimizde de böyledir. Sonra Hz. Süleyman gazaya gerek duydu. Oturdu ve atların getirilmesini, koşturulmasını emretti. Dedi ki: 'Ben onları dünya için, nefsim için sevmiyorum. Onları ancak Allah'ın emrine yardımcı oldukları ve dinimi takviye ettikleri için seviyorum'. 'Rabbimin zikri' tabiriyle de bu kastedilmektedir. Sonra Hz. Süleyman onların gözünden kayboluncaya kadar koşturulmalarını emretti. Sonra binicilere onları getirmelerini emretti. Onlar Hz. Süleyman'ın yanına geldiklerinde onların bacak ve boyunlarını sıvazladı. Bu sıvazlamadan maksat şunlardır:

1. Onları şereflendirmek, aziz olduklarını göstermek. Çünkü onlar düşmanı defetmede en büyük yardımcılardır.
2. Hz. Süleyman şu noktayı gözler önüne sermek istedi: Siyaset ve mülk elde etmek hususunda, emirlerin çoğu bizzat yapacak kadar alçakgönüllülük gösterir.
3. Hz. Süleyman atların hâlini, hastalıklarını, ayıplarını herkesten daha iyi biliyordu. Onları imtihan eder, içlerinde hastalıklı olanlar var mıdır diye bacak ve boyunlarını kontrol ederdi. İşte Kur'an'm intibak ettiği tefsir budur. Münker rivayetlerden herhangi birini peygamberlerden birine nisbet etmek hiç de gerekli değildir.¹⁹³

2.2.5.2.5. Süleyman (a.s)'a Yapılan İhsanlar

'Andolsun biz, Süleyman'ı imtihan da ettik ve tahtının üstüne bir cesed bırakıverdik. Sonra o, yine (Allah'a) rücu etti ve dedi ki: 'Ya Rabbi, affet beni, bana öyle bir mülk ver ki, o benden başka hiçbir kimseye müyesser olmasın. Şüphesiz bütün muradları ihsan eden sensin sen!' Bunun üzerine biz de, ona rüzgârı musahhar ettik. Bu (rüzgâr), onun emriyle, onun dilediği yere, yumuşacık akar giderdi. Şeytanları (onlardan) her bina ustasını ve her dalgıcı, (yine onlardan) zincirlerle bağlanmış olan diğerlerini de (onun emrine râm ettik) ve dedik ki: 'Bu, bizim bir bağışımızdır. Artık (dilediğine) hesapsız ver, yahut tut (kıs). Şüphe yok ki katımızda, onun mutlak bir yakınlığı ve ulaşacağı güzel bir yer var.'¹⁹⁴

Razi'ye göre bu ayetler doğrultusunda Süleyman (as)'a yapılan ihsanlar; havanın onun emrine verilmesi ve şeytanların ona amade kılınmasıdır.

¹⁹¹ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s.79.

¹⁹² Muhammed Alusi, *Ruh'ul-Meanî fî Tefsiri'l-Azim*, Beyrut, 1985, c. III, s. 194-196.

¹⁹³ Arslan, *Büyük Kur'an Tefsiri*, c. XIII, s. 551-554.

¹⁹⁴ Sad, 38/34-40.

2.2.5.2.5.1. Havanın Onun Hizmetine Verilmesi

Cenâb-ı Hakk, *'Biz de, ona rüzgârı müsahhar ettik. Bu (rüzgâr), onun emriyle, onun dilediği yere, yumuşacık akar giderdi'* buyurmuştur. 'Yumuşacık biçimde' rüzgâr, sarsmayacak ve itmeyecek bir biçimde yumuşaktır demektir. Yıldırım'a göre ise Süleyman (as) deniz filosuna sahiptir ve rüzgar onun emrine verilmiştir.

'Süleyman Peygamber'in (A.S.) geniş çapta yelkenli deniz filosuna sahip olması ve bu sebeple rüzgârın onun emrine verilmesi, Kur'ân'ın üç yerinde az değişik anlatımla açıklanmaktadır. Konuyu iyi kavrayabilmemiz için önce ilgili âyetleri biraraya getirmemiz, sonra da hepsini hamur edip bir sonuç çıkarmamız gerekmektedir. Şöyle ki:

*'Süleyman'a şiddetli esen rüzgârı baş eğdirdik; onun emriyle mübarek kıldığımız yere akıp eserdi ve biz her şeyi bilenleriz.'*¹⁹⁵

*'Süleyman'a da rüzgârı (boyun eğdirdik). Sabah bîr aylık, akşam bir aylık (mesafeden esmekte idi).'*¹⁹⁶

*'Rüzgârı onun emrine verdik. Rüzgâr onun emriyle tatlı tatlı istediği yana eserdi.'*¹⁹⁷

Âyetlerde daha çok şu üç madde konunun mahiyetini yansıtmaktadır: Rüzgâr, teshir (baş eğdirme, buyruğuna verilme) ve rüzgârın hızı ile ulaştığı yer..

Bu üç maddede, önce geniş çapta yelkenli deniz filosunun mevcudiyetine; rüzgârın, bir keramet olarak Süleyman (as)'ın sefer yapmak istediği cihete doğru estiğine; sonra da kara ve deniz nimetlerini kendinde toplayan bereketli yerlere uzandığına delâlet vardır. Aynı zamanda esen rüzgârın tehlike arzetmiyecek bir hızda olduğu anlaşılıyor.¹⁹⁸

Eğer: 'Cenâb-ı Hak, bir başka ayetinde, *'Süleyman'a da şiddetli esen rüzgârı müsahhar kıldık'*¹⁹⁹ buyurmuştur' denilirse, buna da şu iki bakımdan Razi şöyle cevap vermektedir:

- a. Bu iki ayet arasında bir çelişki yoktur. Çünkü, bundan kastedilen mana, o rüzgârın, şiddetli esen rüzgâr kuvvetinde olduğu, ancak ne var ki, Süleyman (a.s)'ın emriyle hareket ettiği için, hoş ve tatlı olduğu, bu sebeple de yumuşacık oluşudur.

¹⁹⁵ Enbiyâ, 21/81.

¹⁹⁶ Sebe', 34/12.

¹⁹⁷ Sâd, 38/36.

¹⁹⁸ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5169-5170.

¹⁹⁹ Enbiya, 21/81.

- b. O rüzgâr, bazen yumuşacık, bazen de sert ve şiddetli olabiliyordu. Bu ikisi arasında bir tezat yoktur. Ayetteki ifadesine gelince, ‘kastetti ve irâde etti’ manasındadır.

2.2.5.2.5.2. Şeytanları Ona Âmade Kılması

‘Şeytanları, (onlardan) her bina ustasını ve her dalgıcı...’ buyurmuştur. Ayetteki, şeyâtîn, bir önceki ayette geçen rîh kelimesine matuftur. Rih kelimesi de şeyâtîn lafzından bedeldir. (Bundan sonra gelen) kelimeye matuftur. Buradaki bedel, ‘bedel-i kül mine'l-kül’dür. Yani, ‘o şeytanlar, Hz. Süleyman'a dilediği binayı yapıyorlardı. Onun için denize dalıyor ve inciler çıkarıyorlardı’ demektir.²⁰⁰

Yıldırım'a göre ise Kur'ân bu âyetle, Süleyman Peygamber'in (as) insanlara hükmettiği gibi, cin ve şeytanlara da hükmettiğini, onları buyruğu altına aldığını belirtmektedir.

‘Tevrat'ta, Süleyman Peygamber'in büyük ölçüde madenî kazanlar, lengerler yaptırdığı; saraylar inşa ettirdiği yazılıdır. Şeytan ve cinlerin bu işlerde kullanıldığından söz edilmemiştir. Kur'ân ise, birçok konularda olduğu gibi, bu konuda da Tevrat'taki yanlış ve noksanları tashîh etmekte ve olayın gerçek yüzünü ibretli yanlarıyla, yansıtmaktadır. O halde uzman ustaların ve becerikli dalgıçların cinlerden seçilmesi nasıl yorumlanabilir? Burada biri açık, diğeri kapalı iki husus söz konusudur. Şöyle ki:

1-Âyetin açık anlatımına bakıp Süleyman (as)'ın cin ve şeytanları bu gibi ağır ve yorucu işlerde kullandığını söyleyebiliriz. Öyle ki, her peygambere birtakım mu'cize ve kerametler verildiği gibi, Süleyman Peygamber'e de mu'cize ve keramet olarak, ruhanîler üzerinde tasarrufta bulunma yetkisi verilmiştir.

2— ‘Şeytan’ ismi uzaklaşan, uzakta kalan demektir; ya da ‘öfkesinden yanıp kavrulan’ demektir. Özel veya cins isim olarak da, dumansız yalın ateşten yaratılan ruhanî kastedilir.

Bu manayla cinlerden ve insanlardan her kötü ahlâklı azgına ‘şeytan’ denilebilir. Nitekim Kur'ân'da ‘şeytan’ ismi bu manayla insanlar hakkında da kullanılmıştır.

O halde bu mecazî manayla Süleyman Peygamber'in (as) mimar, uzman usta ve dalgıç olarak çalıştırdığı şeytanlar, uzak ülkelerden elde ettiği esirler veya parayla çalıştırılan gönüllüler olabilir. Bunlar hem öfkeli, hem de şeytan fikirli olduklarından haklarında bu ismin kullanılması muhtemel sayılabilir.

Diğer işe yaramıyan azgın esirler ise, bukağılara vurularak ıslâhlarına çalışıldığı anlaşılmaktadır.

²⁰⁰ Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s. 84-85.

Burada konuyu mu'cize ve keramet açısından değerlendirdiğimiz takdirde, birinci yorumun; mevcut şartlara göre değerlendirdiğimiz takdirde ikinci yorumun isabetli olduğunu söyleyebiliriz. Ancak Sebe' suresinde belirtildiği gibi, melike Belkis'in tahtının Sebe ülkesinden bir an içinde alınıp getirilme olayını da dikkate alacak olursak, birinci yorumun daha sıhhatli olduğu ağırlık kazanır. Aynı zamanda bir peygamberin insanları esir edinip köleler gibi çalıştırdığı da söylenemez.

Böylece Cenâb-ı Hak, ilgili âyetlerle, hem Yahudileri insafa davet edip o parlak ve feyizli günleri hatırlatarak daha cömert, mutedil ve dil olmalarını tavsye ediyor, hem de Hz. Muhammed'in (sav) temelini attığı İslâm Devleti'nin çok muhteşem devirler yaşayacağını müjdeliyor.²⁰¹

²⁰¹ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5171-5172.

2.2.5.2.6. Süleyman (A.S.)’ın Tahtının Üzerine Atılan Ceset

‘And olsun ki biz Süleyman’ı bir imtihandan geçirdik; tahtının üstüne bir ceset atıverdik, o da Allah’a yönelip O’na gönül bağlılığını devam ettirdi.’

Süleyman (as)’ın tahtının üstüne konulan ceset meselesi kinaye yoluyla olup yorum isteyen bir konudur. Bu konuda Yıldırım’ın yorumu şöyledir:

a) ‘Filistin’den Mısır’a, Suriye’den Irak’a kadar geniş topraklar üzerinde hükmeden Süleyman (as)’ın başta kardeşlen olmak üzere birçok iç düşmanları bulunuyordu. Onların bir ihtilâl çetesi hazırlayıp kısa bir süre tahtı ele geçirdikleri, bu sebeple Süleyman (as)’ın ölü gibi hareketsiz bırakılıp yetkilerinin elinden alındığı söz konusu olabilir.

b) İsrail oğulları’na altın devirlerini yaşatan Süleyman (as)’ın oğlu bu geniş ülkeyi idare edecek yeteneğe sahip değildi. Nitekim Süleyman (as)’ın vefatından sonra oğlu, yürüyen ölü misali, tahtı koruyamadı ve kısa zamanda ülkenin parlak dönemi yön değiştirdi. Nitekim Tevrat’ta da bu hususa geniş yer verildiğini görmekteyiz.²⁰²

c) Süleyman Peygamber’in (as) bir ara ağır bir hastalığa yakalanıp ölmüş ceset gibi kıpırdıyamaz duruma geldiği, sonra ilâhî lûtfu mazhar kılınıp iyileşerek eski güç ve kuvvetini bulduğu söylenir. Nitekim Müfessir el-Merâğî kendi tefsîrinde daha çok bu yorum üzerinde durmuştur. Hastalıktan sonra Allah’tan bağışlanma dilemesi ise, hastalıklı günlerinde daha iyi ve verimli amellerde bulunamadığına işarettir.²⁰³

2.2.5.2.7. Süleyman Peygamber’in Hiç Kimseye Lâyık Olmayan Bir Mülk İstemesi

‘Ey Rabbim! dedi, beni bağışla; bana benden sonra hiç kimseye yaraşmayan bir mülk (hükümdarlık) ihsan eyle. Şüphesiz ki sen, karşılıksız çokça verensin.’

Yıldırım’a göre bu istek hem kemmiyet, hem de keyfiyet bakımından bir mülk ve saltanata işarettir.

‘ Nitekim âyetin açık delâletinden, Süleyman (as)’ın güçlü deniz filoları ve o devirde önünde durulamaz süvari birlikleri oluşturduğu, Umman Körfezi ile Aden Körfezi ve Kızıldeniz arasında hükümrânlığını sürdürdüğü anlaşılıyor. Kendisinden sonra hiçbir peygambere böyle güçlü bir saltanat verilmediği ise, kesindir. O, bu mülk ve nimetleri Rabbini anmaya vesile olduğu için sevmiştir. Aynı zamanda cinlere de hükmetmesi ayrı bir keyfiyet arz etmektedir.

O halde ‘Bana, benden sonra hiç kimseye yaraşmayan bir mülk (hükümdarlık)

²⁰² Bilgi için bak: Tevrat/I. Krallar: 9/1-14 ve 11/1-21.

²⁰³ Yıldırım, *Asrın Kur’an Tefsiri*, c. X, s. 5167-5168.

ihşan eyle’ cümlesinden şu iki husus anlaşılmaktadır: Birincisi, kendisinden sonra hiçbir peygambere yaraşmayan bir mülk; ikincisi, kendisinden sonra yerine geçecek olan evlât ve torunlarına lââyık görülmeyecek bir mülk söz konusu olabilir. Zira Süleyman (as)’dan sonra kemmiyet bakımından daha geniş mülk ve saltanat kuranlar olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Ancak keyfiyet bakımından onun saltanatına benzer bir saltanat kurulmadığını söyleyebiliriz. Çünkü o, yalnız insanlara değil, aynı zamanda cinlere de hükmediyordu.²⁰⁴

Yukarıda incelemiş olduğumuz ayetlerden Zuhayli aşağıdaki neticeler çıkarmaktadır:

1- ‘Allah Tealâ, kulu Hz. Süleyman'a verdiği nimetler arasında kendisine görkemli ve süratli koşu atları da vermiştir. Bu atlar savaş için ve düşmanla karşılaşıldığında muharebede kullanılmak üzere önemli bir araç olarak hazırlanırdı. Bunlar, üzerlerine binilip Allah yolunda savaşılacak bin adet at idi.

2- Hz. Süleyman'ın onları sevmesinin sebebi, Yüce Allah'ın, cihad için bağlanıp hazırlanmaları konusundaki emrini yerine getirmesini sağlamalarıdır. Söz konusu atlar, düşmanı korkutan heybetli bir görüntü içinde askerî bir geçit resminde ona arz edilirlerdi. Bunlar, koşmadaki süratleri ile ayrı bir özellik arzederlerdi. Öyle ki, onlar koşarken çıkan toz-duman ve Hz. Süleyman'ın onları uzaktan seyretmesi sebebiyle gözden kayboluverirlerdi.

3- Hz. Süleyman, bu atların kendisine bir defa gösterilmesiyle yetinmemiş, onların kendisine tekrar getirilmesini istemiş, getirilince de kendilerine iltifat olarak ve ne durumda olduklarını öğrenmek maksadıyla -onlarda bulunabilecek bir kusur ve eksikliği gidermek için- eliyle boyunlarını ve ayaklarını meshetmiştir.

4- Allah Tealâ, Hz. Süleyman'ı hastalıkla imtihan etmiştir. Nitekim O, mümin kullarını imtihan eder. Bu imtihanın, Hz. Süleyman melik olduktan 20 sene sonra vuku bulduğu, bu denemenin ardından 20 sene daha melik olarak hayatını sürdürdüğü de söylenmiştir.

Daha sonra Hz. Süleyman'ın hastalığı şiddetlenmiş ve nihayet zayıflıktan Arapların, ‘Kütük üzerinde bir et’ ve ‘Ruhsuz ceset’ dedikleri hale gelmiştir. Ancak daha sonra yine sıhhatine ve eski durumuna kavuşmuştur.

Hz. Süleyman, hastalığına sebep olarak gördüğü bir günah işlemiş olabileceği kanaatiyle Rabbinden mağfiret istemiştir. Bu, ‘Ebrâr zümresinin hasenatı,

²⁰⁴ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5168-5169.

mukarrebûn zümresinin seyyiâtı' yani müminlerin iyilikleri Allah'a yakın insanların günahları kabilinden bir günahdır. Hz. Süleyman'ın söz konusu tevbesinin sebebi, yüksek mevkilere sahip yüce kimselere göre -ki bunların başında peygamberler gelir- işlenmesi daha uygun ve yerinde olan bir davranışı terketmesi de olabilir ki başkaları nazarında günah olmayan bir şey bunlar nazarında günah mesabesindedir.

5- Yüce Allah, Hz. Süleyman'ın duasını kabul etmiş ve kendisine büyük nimetler bahsetmiştir. Bu nimetler; rüzgârın, onun emrine verilmesi ve onu dilediği yere götürmesi, denize dalıp inci mercan çıkarmak ve bina yapmak gibi hayatın muhtelif alanlarında hizmet görmek üzere şeytanların onun emrine verilmesi, ayrıca şerlerinin ve eziyetlerinin önüne geçmek için kendilerini zincirler ve bukağılarla bağlayabileceği şekilde azgın şeytanların da onun hakimiyeti altına verilmesidir.

Ayrıca Allah Tealâ, Hz. Süleyman (as)'a, mal-mülkünde dilediği gibi tasarruf etme hürriyeti de bahsetmiştir. Öyle ki, herhangi bir hesap veya kontrol olmaksızın, herhangi bir eksiklik veya müracaat söz konusu olmaksızın dilediği kimselere mal verir, dilediği kimselere de vermezdi.

Yüce Allah onu, kendi katında önemli bir mevki vermiş ve cennette pek çok mükâfata garkedilmiş bir şekilde saygın, Rabbinin rızasını kazanmakla kurtuluşa ermiş birisi kılmıştır.

Özetle, Yüce Allah Hz. Süleyman'a hem dünya, hem de ahiret hayırları bahsetmiş, tıpkı babası Hz. Davud'da olduğu gibi peygamberlik ve meliklik özelliklerini onda da bir araya getirmiş, kendisine azametli bir mülk ve insanları, cinleri ve şeytanları hakimiyetine dahil eden bir saltanat ihsan eylemiştir ki bu, ne kendisinden önce, ne de kendisinden sonra hiç kimsenin nail olmadığı bir nimettir.²⁰⁵

2.2.5.3. Eyyüp (as)'ın Kıssası

*'Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, Rabbına şöyle seslenmişti: 'Şeytan şüphesiz bana sıkıntı, yorgunluk ve işkence dokundurdu.' Ona: 'Ayağını (yere) vur; işte yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su!' (dedik). Biz ona katımızdan bir rahmet ve akıl sahipleri için bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir mislini daha verdik, ona: 'Eline bir demet sap al, onunla vur, yemininde günahkâr olma!' (dedik). Doğrusu biz onu oldukça sabırlı bulduk. Ne iyi kuldur o! Şüphesiz o, Allah'a yönelip gönül verirdi.'*²⁰⁶

'Kulumuz Eyyûb'u da an.'

²⁰⁵ Zuhayli, *Tefsirü'l-Münir*, c. XII, s. 206-207.

²⁰⁶ Sad, 38/40-44.

Bilindiği gibi, peygamberlerin birtakım vacip sıfatları bulunduğ gibi; diğer insanlarda pek az görülen azim, sebat, Allah'a güvenip dayanma, belâya karşı sabretme gibi kalbî ve ruhî yetenekleri de vardır. Hemen her peygamberin hayatına bu açıdan bakmamız gerekir.

Hız. Eyyüb (as)'ın kıssası ve sabrı dillere destan olacak kadar yaygınlık kazanmıştır. Öyle ki, bu sına ve sabır insanlık tarihinde eşsiz bir örnek olarak yad edile gelmiştir. Yalnız bu konuya da, nezhliğini gölgeleyecek yahudi efsaneleri (israiliyat) karışmıştır. Bu kıssa ile ilgili olarak ileri sürülebilecek en güvenilir anlayış, Hız. Eyyüb'ün Kur'an-ı Kerim'de de ifade edildiği gibi Rabb'ine yönelen iyi bir Allah eri olduğudur. Yüce Allah O'nu bir sınavdan geçirmiş, o da güzel biçimde sabretmişti. Öyle anlaşılıyor ki, Hız. Eyyüb'ün sınanması, bütün malını, ailesini ve sağlığını aynı dönemde yitirmesi şeklinde olmuştu. Fakat o, buna rağmen Rabb'i ile bağını gevşetmemiş, O'na güveninden bir şey kaybetmemiş ve ilahi takdirin her şeyine gönül rızası ile katlanmıştır.

Şeytan bu dar günlerinde Hız. Eyyüb'e vefakâr kalan bir avuç dostları -ki bu dostlarından biri de eşiydi- aracılığıyla bir takım kötü telkinlerde bulundu. 'Eğer yüce Allah Hız. Eyyub'u sevseydi, onun başına bunca belayı yağdırmazdı.' Şeklinde ki, sözler ile şüphe yaymaya çalıştı. Hız. Eyyub'un dostları da bu sözleri onunla konuşuyorlardı. Bu ise Hız. Eyyub'u uğradığı sıkıntı ve belalardan daha fazla üzüyor, rahatsız ediyordu. Bu şeytani telkinlerden bazılarını eşi kendisiyle konuşurken dile getirince Hız. Eyyub, eğer Allah'ın izniyle sağlığına kavuşursa bu eşine bir söylentiye göre sayısı yüz diye bilinen -belli sayıda dayak- atacağına yemin etti.

Bu sırada Hız. Eyyub şeytanın eziyetlerine ve dostlarını kandırarak onları etkisi altına almasına karşı uğradığı sıkıntıları Rabb'ine şikayet etti. Bu eziyet kendisini ciddi boyutlarda etkiledi.

'Doğrusu şeytan bana yorgunluk ve azab verdi diye seslenmişti.'

Şeytanın Eyyüb (as)'a yorgunluk ve sıkıntı vermesini Yıldırım iki şekilde yorumlamaktadır:

a) Yerdeki zararlı haşerat, parazit ve mikroplara da 'cinn ve şeytan' denilebilmektedir. O halde Eyyüb Peygamber'e, birtakım hastalıklar yapan mikropların, parazitlerin girdiği söylenebilir.

b) Âyette geçen 'şeytan'dan maksat hakikî manasında kullanılanıdır. Bu duruma göre, hastalanan Eyyüb Peygamber'e şeytanın durmadan şüphe sinyalleri göndermesi, vesvese doğuracak şekilde fısıldaması sebebiyle onu sıkıttığı ve yorgun düşürdüğü

söylenebilir. Zira hastalıklı bir bünye ile nefsin aşırılıklarını durdurmak, şeytanın fısıltı ve dürtüşlerine karşı koyup sabretmek oldukça yorucu ve yıpratıcıdır.²⁰⁷

Yüce Rabb'i onun doğruluğunu, dürüstlüğünü ve gösterdiği sabrı, şeytanın manevralarından duyduğu nefreti ve onlara kanmadığını görünce rahmetini ona ulaştırmış, sinanmasına son vermiş, sağlığını geri vermiştir. Ayağı ile yere vurmasını, oradan serinleten bir kaynağın fişkıracığını, onunla yıkanıp suyundan içmesi halinde sağlığına kavuşacağını ve yaralarının iyileşeceğini bildirmiştir.

'Biz de O'na; 'Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su dedik.'

'Uzun süre yakalandığı hastalıkla pençeleşip yoksulluk içinde sıkıntılı günler geçirirken dayanma gücünü ortaya koyan Eyyûb Peygamber'e, Cenâb-ı Hak kendi katından şifâ vermeyi murad edince, önce maddî ve zahîr sebepleri harekete geçirdi. Yeraltındaki şifalı sulardan birini onun imdadına şevketti. Ancak suyun yerini ve şifasını hazırlayan Allah, onu hemen yeryüzüne fişkırtmadı; insan gücünün yeteceği kısmı ona bıraktı ve bunun için Eyyûb Peygamber'e *'ayağını yere vur'* diye emretti.

Şüphesiz ki bu olay da, Allah ile kullan arasındaki imkân ve irâde sınırını çizmekte ve bize en sağlam ölçüyü vermektedir. Şöyle ki: Cenâb-ı Hak, sünneti gereği, gerçekleştirilmek istenen hemen her konuda insan gücünün uzanabileceğini ona bırakır; uzanamadığını kendi kudretinin tecelli ve tezahürüne bırakmak suretiyle kolaylaştırır veya istifade edilebilir düzeye getirir.

Böylece sabreden Eyyûb (as) sınavı başarıyla kazandığı için Allah ona hem şifâ vermiş, hem de eski servetinin bir misli fazlasını lûtfetmeyi sağlamıştır. Çünkü Eyyûb (as), serveti amaç değil, araç olarak bulunduruyor ve onu Hakk'ın rızası doğrultusunda bilerek kullanıyordu.

Ancak Cenâb-ı Hak, Eyyûb Kıssası'ndan birkaç önemli safhayı bildirirken daha çok ilim adamlarına ışık tutacak, hareket noktasını belirleyecek üç noktaya değinmekte ve şifalı sular hakkında temel bilgi vermektedir. Şöyle ki:

- a) Ayağını yere vur,
- b) Yıkanılacak soğuk su,
- c) İçilecek soğuk su..

Birinci madde, Eyyûb (as)'ın ayağında tecelli eden bîr mu'cize ve ona has bir keramet olarak düşünülebilir. Zira cümlelinin açık anlatımından, Eyyûb Peygamber'in aldığı

²⁰⁷ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5173-5174.

vahiy veya ilham üzerine ayağını yere vurmasıyla şifalı bir suyun çıktığını anlıyoruz.

Diğer bir yorum ise şöyle olabilir: Meczâ bir delâletle Eyyûb (as)'ın ayağını düzenli şekilde atıp yere vurmasıyla faydalı şekilde vücut hareketi sağlanmıştır. Zira günlük hayatımızda, sağlığını koruma açısından vücut hareketinin ve bir süre yürümenin çok yararlı olduğu artık bilimsel olarak da kesinlik arz etmektedir.

İkinci madde, yıkanmanın önemini yansıtmaktadır. Bilindiği gibi, derinin içinde her yana yayılmış birçok kan damarları, ter bezleri, sinir uçları vardır. Deri bunlar sayesinde beslenir. Vücutta toplanan zehirleri dışarı atar; dışarıdan gelen etkilerin sertliğini, yumuşaklığını, soğukluğunu ve sıcaklığını duyar.

Derinin bu işleri gereği gibi yerine getirebilmesi için temiz olması, yani üzerindeki gözeneklerin açık bulunması gerekir.

Sıcak su ile banyo deri üzerindeki kirleri iyice eritip gözenekleri açar. Soğuk su ile banyo, damarların gerilmesini ve gücünün artmasını sağlar. Aynı zamanda vücut içerisindeki yanmayı kamçılar. Böylece vücudu ısıtır, kalp atışı ve solunum artarsa da kalp daha güçlü çalışır, soluk alma daha genişler.

İltihaplı, hâd hastalıklarda ılık, az ılık banyolar vücut sıcaklığını biraz artırarak kalbi, kan dolaşımını daha iyileştirmeye yarar; böylece daha birçok organların iyi çalışmasını sağlar.

Süreğen hastalıklarda, banyoların sağlık bakımından büyük faydaları görülür. Eyyûb Peygamber olayında, bunun olumlu sonuçlarını Kur'ân haber vermekte ve dikkatimizi bu konuya çekmektedir. Öyle ki, kimi hastalıkta sıcak, kiminde soğuk su banyosu oldukça yararlı neticeler verir.

Üçüncü madde, soğuk suyun, özellikle kaplıca suyunun önemini, banyo yönünden olduğu kadar içme yönünden de yansıtmaktadır.

Yerden kaynayıp çıkan ve daha çok 7-12 derece arasındaki su içilmeye en elverişli olanıdır. Nitekim kaynak suları çıkış noktalarında bu dereceler arasında bir soğukluk arzeder. Şüphesiz ki bir hastalıktan, daha çok cilt ve benzeri arazdan dolayı soğuk su ile yıkanırken biraz da o sudan içmekte sayısız faydalar söz konusudur. Onlardan biri de: Soğuk su cildimize dokununca kan içeriye doğru kaçır; biraz soğuk su içmek suretiyle onun dengesini sağlamak mümkün olur.²⁰⁸

Ve Kur'an'ı Kerim buyuruyor ki; *'Ona bizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olarak ailesini ve onlarla beraber bir eş daha bağışladık.'*

²⁰⁸ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5174-5176.

Hız. Eyyub sağlık ve mutluluğuna tekrar d6n6nce sanki yok olan ailesi tekrar etrafında k6melendi. Bunlara ilave olarak ilahi korumanın, rahmetin ve ikramın bir cilvesi olarak başkaları da ona verildi.

Burada kıssaların sunuşlarında 6nemli olan, y6ce Allah'ın sınavdan ge6irdiği kullarına, sabrettikleri ve onun h6km6ne g6n6lden razı oldukları takdirde, nasıl b6y6k l6tuf ve ihsanlarda bulunduğunun tasvir edilmesidir.

Hız. Eyyub'un eşine dayak atma yeminine gelince; y6ce Allah ona ve onu korumaya 6alışan, g6đ6sledikleri sınamaya sabreden eşine merhametinden dolayı kolay bir 66z6m g6stermiştir. Hız. Eyyub'un yemin ederken belirlediği sayıdaki sopaları birleştirerek onların hepsiyle bir kere vurmasını emretmiştir. B6ylece Hız. Eyyub, yemininin gereğini yapmış ve onu 6iğnememiş olacaktır.

'Ey Eyyub! `Eline bir demet sap al, onunla vur, yeminini bozma' demiştik.'

Bu ayete dair Kurtubi'nin altı başlık halindeki a6ıklamalarına yer verelim:

❖ Eyyub (a.s)'ın Yemini:

'Eyyub (a.s) hastalığı sırasında hanımına y6z sopa vurmaya yemin etmişti. Bu yeminine neyin sebep olduğu hususunda d6rt ayrı g6r6ř vardır:

1. İblis doktor suretinde hanımı ile karşılaşmış, onu Eyyub'u tedavi etmek i6in 6ağırmış. İblis: 'şu şartla onu tedavi ederim, demiş. İyileşecek olursa sen beni iyileştirdin diyecek, bunun dışında ondan hi6bir karşılık istemiyorum.' Hanımı: Peki diyerek Eyyub'a b6yle davranması doğrultusunda da kanaat belirtince, onu d6vecek diye yemin etmiş ve: Yazık sana! O dediğin kişi şeytandır, demişti.
2. Hanımı 6nceden Eyyub'a getirdiği ekmekten daha fazlasını getirmiş. O hıyanet edeceğinden korkunca, mutlaka onu d6vecek diye yemin etmiş.
3. şeytan Eyyub'un hanımını Eyyub'u kendisine kurban olarak bir ke6i kesmeye mecbur etmesini ve bunun sonucunda da iyileşeceğini belirterek telkinde bulunmuş. Hanımı bundan Eyyub'a s6zedince, iyileştiği takdirde ona y6z sopa vuracağına dair yemin etmiş.
4. Hanımı sa6 6r6klerini iki ekmek karşılığında satmış. 66nk6 Eyyub'a yemek 6zere g6t6recek hi6bir şey bulamamıştı. Eyyub ise ayağa kalkmak istedi mi ona tutunurdu. İşte onu d6vmeye yemin etmesinin sebebi bu olmuştu.

Y6ce Allah ona şifa verince eline bir demet sap alarak onlarla vurmasını emretmişti. O da

yaklaşık yüz kadar kurumuş bir salkım demeti aldı ve ona bunlarla bir defa vurdu.^{209]}

❖ Kocanın Te'dib Maksadıyla Hanımını Dövmesi:

Bu âyet-i kerime erkeğin hanımını te'dib etmek maksadıyla dövmesinin caiz olduğu hükmünü ihtiva etmektedir. Çünkü Eyyub'un hanımı bir hata işlemiş, o da ona yüz sopa vuracak diye yemin etmişti. Yüce Allah da Eyyub'a hurma ağacı salkımlarından bir salkım ile ona vurmasını emretmişti. Ancak had uygulamalarında böylesi caiz değildir. Yüce Allah'ın ona bu emri vermesi te'dib haddinden daha ileri derecede hanımını vurmaması içindi. Zira kocanın hanımını te'dib haddi ötesinde vurması yetkisi yoktur. Bundan dolayı Peygamber (sav) 'İz bırakmayacak şekilde onlara vurunuz' ²¹⁰ diye buyurmuştur. ²¹¹

❖ Bu Hüküm Eyyub (as)'a Has Mıdır?

'Peygamber (sav)'ın ashabından ensardan birisi, haber verdiğiğine göre onlardan bir kişi oldukça zayıf düşünceye kadar rahatsızlandı. Bir deri, bir kemik kaldı. Onun yanına birilerine ait bir cariye girdi. Bu cariyeden hoşlandı ve üzerine atıldı. Kavminden birtakım kimseler onu ziyaret etmek üzere yanına gittiklerinde onlara durumu bildirdi ve: Benim için Rasûlullah (sav)'dan fetva isteyin. Ben yanıma gelmiş bir cariye ile birlikte oldum, dedi. Durumu Rasûlullah (sav)'a anlattılar ve şöyle dediler: Biz hiç kimseyi onun kadar hasta ve bitkin görmemiştik. Onu sana taşıyıp getirecek olursak kemikleri dökülür. O bir deri, bir kemik kalmış. Bunun üzerine Rasûlullah (sav) onun için yüz çubuğu bulunan bir salkım almalarını emretti. Bu salkım ile onu bir defa vurdular.' ²¹² 'Filan kimseye yüz sopa vuracak' diye yemin etse yahutta bir vuruş vuracağım diye yemin edip şiddetlice vuracağını söylemeyip kalbinden de bunu niyet etmemişse âyet-i kerimede sözü geçen şekilde onu vurması yeterlidir ve yeminini bozmuş olmaz.' ²¹³

❖ Yeminden Bir Süre Sonra İstisna Yapmak

'Yüce Allah'ın: '*Ve yeminini bozma*' buyruğunda yeminde istisna yapmanın eğer aradan süre geçmiş ise hiçbir hükmü kaldırmayacağına delil vardır.

²⁰⁹ Kurtubi, *Ahkâmi'l Kur'an*, c. XV, s. 105-106.

²¹⁰ Müslim, II, 890; Tirmizî, III, 467, V, 273; Ebû Dâvûd, II,185; İbn Mace, I,594, II, 1025; Müsned, V,72

²¹¹ Kurtubi, *Ahkâmi'l Kuran*, c. XV, s. 106.

²¹² Ebû Dâvûd, IV, 16i; Dârâkutnî, III, 100; İbn Mace, II, 869; Müsned, V, 222.

²¹³ Kurtubi, *Ahkâmi'l Kuran*, c. XV, s.106-107.

Birisi yemininin gereğini yerine getirmediği takdirde: ‘Yeminini bozdu, bozar’ denilir.²¹⁴

Cessas şöyle der: ‘Âyette yapılması caiz olan şeylerde kendi nefsinden veya gayrından bir 'kötülüğün defi İçin hile yapmanın caiz olduğuna delalet vardır. Çünkü Allahu taala Eyyub aleyhlsselama, yeminini yerine getirmek için karısına bir demet sapla vurmaya emretmiştir. Bu vuruşla zevcesine acı da vermemiştir.’²¹⁵

❖ Yemin ve Adak Keffareti

Yüce Allah'ın: ‘*Onunla vur ve yeminini bozma*’ buyruğu iki şeyden birisine delalet etmektedir: İlk olarak, onların şeriatlerinde keffaret yoktu, sadece yemini yerine getirmek yahut bozmak söz konusuydu. İkinci olarak, o bu sözlerini yemin olarak değil de adak olmak üzere söylemişti. Muayyen olduğu takdirde, Malik ve Ebu Hanife'ye göre adağın keffareti yoktur. Şafî ise herbir adak için keffaret söz konusudur, demiştir.

‘Onların şeriatlerinde keffaret yoktu’ şeklindeki ifadeleri doğru değildir. Çünkü Eyyub (a.s.)'ın belası, İbn Şihab'ın hadisinde belirtildiği gibi, onsekiz yıl devam etmişti. İki arkadaşı kendisine şöyle demişti: Sen öyle bir günah işledin ki, kimsenin böyle bir günah işlediğini sanmıyoruz. Bunun üzerine Eyyub (a.s) şöyle demişti: Ne söylediğinizi bilmiyorum, şu kadar var ki Rabbim de biliyor ki, ben karşılıklı iddialaşan ve buna bağlı olarak Allah'ın adına yemin eden iki adamın yanından yahutta yine karşılıklı iddialarda bulunan bir topluluğun yanından geçiyor, sonra evime geri geliyorum. Onun adını anan kimsenin günahkar olmasını ve kimsenin adını hak olmayan bir surette anmasını istemediğimden ötürü onların yeminlerinin keffaretini veriyordum. İşte Eyyub Rabbine: ‘*Rabbim, başıma bu bela gelip çattı ve sen merhametlilerin merhametlisisin*’²¹⁶ diye seslendi... ve hadisin geri kalan bölümlerini zikretti.²¹⁷

İşte bu hadis-i şerif Eyyub'un şeriatinde keffaretin sözkonusu olduğunu ve başkasının adına onun izni olmaksızın dahi keffarete bulunan kimsenin o kişi adına vacibi yerine getirmiş ve o kimseden keffaretin sakıt olacağını ifade etmektedir.’²¹⁸

❖ Sabırlı Güzel Kul

‘*Gerçekten Biz onu sabredici bulduk. O ne güzel kuldu! Çünkü o çokça dönen idi.*’

²¹⁴ Kurtubi, *Ahkami'l Kuran*, c. XV, s.107-108.

²¹⁵ Cessas, *Ahkamü'l Kuran*, c. III, s. 384.

²¹⁶ Enbiya, 21/83.

²¹⁷ İbnu'l-Mubarek, *Zühd*, s. 48.

²¹⁸ Kurtubi, *Ahkâmi'l-Kur'an*, c. XV, s.108.

‘Birisi belaya maruz kalıp sabreden bir kul ile diğeri nimet ihsan edilip şükreden bir kul hakkında ikisi de aynıdır denilmiştir. Çünkü yüce Allah birisi sabreden, diğeri şükreden iki kuldan aynı ifadelerle övgüyle söz etmiştir. Eyyub hakkında: ‘*O ne güzel kuldur, çünkü o çokça dönen idi*’ dediği gibi, Süleyman (a.s) hakkında da: ‘*O ne güzel kuldu, çünkü o çokça dönen idi*’ diye buyurmuştur.

Eyyub (a.s) mal ve çocuklarının elinden alınması ile bedeninde büyük hastalıklarla sınanmış bir kimse idi. Peygamberler de kendisiyle imtihan olundukları ve fitneye maruz kaldıkları hususlara sabır göstermiş kimselerdir. Eyyub (a.s) belli bir vasıf ile bela ile karşı karşıya kaldığı gibi, ilk karşılaştığı hali ne ise öylece o beladan kurtulmuştur. Onun halinde olsun, sözlerinde olsun herhangi bir değişiklik görülmemiştir. Böylelikle Süleyman (a.s) maksud olan mana itibariyle Eyyub ile aynı konumda olmuştur. Bu ise bazı insanların bazısına üstün oldukları değişmeme noktasıdır. Bu itibarla şükreden zengin ile sabreden fakir birbirine eşit olur.²¹⁹

2.2.6. Kur’an’ın Mühim Bir Haber Oluşu

‘De ki: ‘Ben, sadece gelecek tehlikeleri haber veren bir peygamberim. Tek hakim Allah’dan başka hiçbir tanrı yoktur. Göklerin, yerin ve ikisi arasında bulunan şeylerin Rabbidir, O Aziz ve Gaffar’dır.’ De ki: ‘Bu (Kur’ân), en mühim bir haberdur. Siz ise ondan yüz çeviriyorsunuz. Mele-i A’lâ hakkında onlar aralarında münazara ederlerken, benim hiç bir bilgim yoktu. Ben ancak gelecek tehlikeleri apaçık haber verici olduğum için, bana vahyolunuyor.’²²⁰

2.2.6.1. Peygamberin Ana Vasıflarından Biri, Açık Uyarıda Bulunmak

‘De ki: ben ancak uyarıcı bir peygamberim. O, bir olan, herşeyi kahr-u saltanatı altında tutan Allah’tan başka hiçbir ilâh yoktur.’

Yıldırım peygamberlerin vasıflarını bu ayetler doğrultusunda şöyle açıklar: ‘Kur’ân-ı Kerîm’de peygamberlerin vasıfları, özellikleri ve görev sınırları belirtilirken ‘münzîr’ sıfatına yer verilmekte ve bu sık sık tekrar edilmektedir. İzlenen yolun felâketle noktalanacağına, yaşanan hayat tarzının azaba sebep olacağına; ortaya atılan birtakım iddia ve inançların ilâhî gazabın inmesine neden teşkil edeceğine karşı inkarcıları, ikiyüzlü ve şüpheli şaşkınları uyarmaya yönelik bir sıfattır.

Böylece ‘münzîr’ kavramı, hem peygamberin görev sınırını belirlemekte, hem de peygamberin ilâhlaştırılmasına yol açacak en küçük bir esnekliğe imkân vermemektedir.

²¹⁹ Kurtubi, *Ahkâmi’l-Kur’an*, c. XV, s. 109-110.

²²⁰ Sad, 38/65-70.

O halde Peygamber (A.S.) Efendimiz'in görevlerinden biri ve en önemlisi, bâtılın peşine takılıp onu savunanları Allah'ın azâbıyla uyarıp tehdîd etmek ve doğru yolu göstermektir. Azap indirmek ve doğru yola eriştirmek ise, Allah'a aittir.²²¹

2.2.6.2. Bir Olan Allah'a Davet etmek

Peygamberlerin bir diğer önemli görevi, azıp sapıtan kavim, millet ve toplumları bir olan, eşi, dengi, benzeri ve ortağı olmayan Allah'a imâna davettir. İlgili âyetle hakikî imân ve onun karşıtı olan inkârın ne gibi sonuçlar doğuracağı belirtildikten sonra, imân temelini oluşturan 'Tevhîd İnancı'nın lüzumu üzerinde durulmakta ve arkasından yönlendirici ve aydınlatıcı anlamda Cenâb-ı Hakk'ın beş ayrı sıfatından söz edilmektedir. Şöyle ki:

1. Vâhid (bir olan, eşi, dengi, benzeri olmayan),
2. Kahhar (her şeyi kahr-u saltanatı, ilm-u kudreti altında tutup baş eğdiren O sonsuz hükümrân),
3. Rab (varlık âlemini belli plân ve programa göre yaratıp her şeyi türünün özelliğine göre yetiştirip geliştiren; eğitip olgunlaştıran o yegâne terbiyeci),
4. Azîz (o çok güçlü, çok üstün, en yüce ve en şanlı kudret),
5. Gaffar (çok bağışlayan, affedip kusur ve günahları örterek belirsiz hale getiren, temizleyip gideren yegâne gufran ve merhamet sahibi)..

Birinci sıfat, katıksız 'Tevhîd'i; ikinci sıfat, mülkünde tek tasarruf sahibi olduğunu; bu manayla her şeyi belli kanunlara bağlayıp insandan yana hizmete sevk ederek baş eğdirdiğini; üçüncü sıfat, kâinatın her yönüyle ve parçasıyla ilâhî terbiye ile denge ve düzende durduğunu; dördüncü sıfat, bütün güç ve kudretin mutlak anlamda ilâhî kudrete mağlûp olduğunu ve olacağını; beşinci sıfat, hayatını küfür ve azgınlıkla berbat ettikten veya günah işleyip kendini kirlettikten sonra dönüş yapan kulları hakkında gufran ve rahmetle tecelli edeceğini yansıtmaktadır.

Kahhar sıfatı, Vâhid sıfatının yetkisini; Rab sıfatı Kahhar'ın taşıdığı hikmeti; Azîz sıfatı, Rab sıfatının rakipsizliğini; Gaffar sıfatı, bütün bu üstün vasıflara sahip kudretin tek umut ve güven kaynağı bulunduğunu açıklar.²²²

Razi ise Kur'an'ın mühim bir haber oluşu ile ilgili şunları söylemektedir:

²²¹ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5187.

²²² Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5187-5188.

‘Allah Teâlâ, bu sûrenin başında, Hz. Muhammed (s.a.v)’in, insanları, Allah’tan başka ilah olmadığı ve kendisinin Allah katından gönderilmiş, hakkı ve hakikati açıklayan bir peygamber olup, kıyametin vuku bulacağına inanmaya davet edince, o kâfirlerin beyinsizlik edip Resûlullah’ın sihirbaz ve yalancı olduğunu söyleyerek, onun sözüyle alay ettiklerini nakletmiş, sonra da şu iki sebepten ötürü peygamberlerin kıssalarına yer vermiştir: Birincisi, Hz, Peygamber (s.a.v)’i, kavminin beyinsizliklerine sabretme hususunda, bu peygamberleri kendisine örnek almaya sevkedici olması için; ikincisi; kâfirleri, inkâr ve beyinsizlikte ısrar etmekten caydırıcı, imanı kabule sevkedici olsun diye... Cenâb-ı Allah, işte bu metodu tamamlayınca, bunun peşinden bir başka metodu zikretmiştir: Bu da, cennetliklere verdiği nimetler ile cehennemliklere verdiği cezaların açıklanmasıdır.

Hak Teâlâ bu açıklamaları tamamlayınca, yine bu sûrenin başında ele alınan tevhid, nübüvvet ve öldükten sonra dirilme esaslarını yeniden ele alarak, ‘Ey Muhammed, ‘Ben sadece gelecek tehlikeleri haber veren bir peygamberim ve tek hakim olan Allah’dan başka bir ilah olmadığına ikrarı gereklidir’ de’ buyurmuştur. Çünkü doğru sıra, önce karşı tarafın şüphelerinin ele alınması, sonra bu şüphelere cevap verilmesi, daha sonra da bunun peşinden, isbat edilmek istenen şeyin doğruluğunu gösterecek delillerin getirilmesidir. İşte Cenâb-ı Hak da burada önce, karşı tarafın şüphelerine cevap vermiş, görüşlerinin yanlış olduğuna dikkatleri çekmiş, bunun peşisıra da, ortaya konulmak istenen şeylerin doğruluğunu gösteren delilleri zikretmiştir. Çünkü yanlış ve uygun olmayan şeyleri bertaraf etmek, uygun olanı isbattan önce gelir. Yine tahtayılevhayı yıkayıp temizlemek, onun üzerine doğru şekil ve yazıları yazmaktan önce gelir.

‘De ki: ‘Ben, tevhidi, nübüvveti ve kıyameti inkâr edenlere verilecek cezalar ile bunlara inanacaklara verilecek mükâfaatları tebliğ ediyorum’ demektir. Allah Teâlâ, o kâfirlerin, ‘*O (bütün) tanrıları bir tek tanrı mı yapmış?*’ dediklerini nakletmek suretiyle, sûrenin başında tevhid delillerini ele aldığı gibi, bu ayetlerde de, işe yine birliğin izahı ile başlamış ve ‘*Tek hâkim Allah’dan başka hiçbir tanrı yoktur*’ buyurmuştur. İşte bu cümlede, Hak Teâlâ’nın ortaktan ve benzerden münezzehe olduğunu gösteren delile bir işaret vardır.’²²³

2.2.6.3. Niçin Mühim Haber?

‘De ki: ‘*Bu en büyük bir haberdir. Siz ise ondan yüz çevriyorsunuz*’ buyurmuştur. Bu ayette bahsedilen, ‘*en mühim haber*’ Razi’ye göre şunlar olabilir: ‘Bununla, Allah Teala’nın tek oluşunun, büyük bir haber olduğunun kastedilmesi mümkündür. Yine

²²³ Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. XIX, s. 105-106.

bununla, nübüvvetin (peygamberliğin) mühim bir haber oluşunun kastedilmesi de mümkündür. Yine bununla, haşr, neşr ve kıyamet inancının mühim haber oluşunun kastedilmesi de mümkündür.

Yine bu ‘*en büyük bir haber*’ ifadesiyle, Kur’an’ın bir mucize oluşunun kastedilmesi de mümkündür. Çünkü bu surede Kur’an’dan da, ‘*Sana indirdiğimiz feyz kaynağı bir kitaptır.*’²²⁴ ayetinde bahsedilmiştir. İşte bu kimseler, Allah’ın ‘*De ki: ‘Bu en büyük bir haberdir. Siz ise ondan yüz çeviriyorsunuz.’*’ Ayetinde bahsedilen şeyden yüz çevirmişlerdir. ‘*Siz ise ondan yüz çeviriyorsunuz.*’ Beyanı bütün bunlar hakkında tefekkür etmeye ve istidlalde bulunmaya bir teşvik olup, taklidden menetmektir. Çünkü bunlar, çok yüce esaslardır. İnsan bunlar hakkında gerçek üzere olması halinde, en büyük saadet kapılarını elde etmiş olur. Yine insan eğer bu hususlarda bâtil üzere olursa, şekavet kapılarının en büyüğüne düşmüş olur. Dolayısıyla bu konular büyük ve önemli haberlerdir ve yüce esaslardır.’²²⁵

Yıldırım ise Kuran’ın neden mühim bir haber olduğunu şöyle açıklar:

‘Kur’ân-ı Kerîm bütünüyle ilâhî olduğundan, indiği çağdan kıyamet kopuncaya kadar hep büyük bir haber olmaya devam edecek; her çağda ilmin, medeniyetin, adaletin ve hakseverliğin öncülüğünü yapıp önde yürüyecektir. Kur’ân her asırda tazeliğini koruyacak, cilasını artıracak ve o hiç bir sisteme uymayacak, ama hep rehber olma özelliğini sürdürecektir.

Öyle ki, 1400 yıl önce doruğuna yükselen edebiyatın ve ünlü ediplerin, Hâklaştınlan şâirlerin hayranlığını kazanmış, en mağrur hatiplere baş eğdirmiş ve güzel söz söylemenin en son noktasına erişmiştir. Edebî kudretinin üstünlüğünü, benzersizliğini ve erişilmezliğini kabul ettirmiştir. Yirminci asırda ise, ilme, ilim adamına ışık tutmakta, temel bilgi vermekte, ana fikir koymakta ve böylece ilmin önünde yürüdüğünü isbatlamaktadır. Buna birkaç örnek verecek olursak, güneş sistemini gösterebiliriz. On beş asır önce güneş sistemi hakkında getirdiği temel bilgiyi, ilim adamları ancak ondan on üç asır sonra keşfedebilmiş ve yaptıkları bilimsel tesbitlerle Kur’ân’ı tasdîke yönelmişlerdir. Yerkürenin hem kendi ekseni etrafında, hem de güneşin çevresinde bir elips çizerek döndüğü hakkında ana fikir veren Kur’ân her yönüyle ve yanıyla ilâhî olduğunu kanıtlamakta ve gerçeği tesbit edip bulan ilimle hiçbir zaman ters düşmeyeceğini ilân etmektedir. O bakımdan Kur’ân her asırda büyük bir haber olma özelliğini koruyacak ve kıyamete kadar

²²⁴ Sad, 38/29.

²²⁵ Râzi, *Mefâtihu’l-Gayb*, c. XIX, s. 107-108.

insanların yolunu aydınlatacaktır.²²⁶

2.2.7. İnsanın Yaratılış Kıssası ve Allah'ın Ona İkranda Bulunması

'Rabbin meleklere şöyle demişti: 'Ben çamurdan bir insan yaratacağım. Onu yapıp ruhumdan ona üfllediğim zaman ona secdeye kapanın.' İblis'ten başka bütün melekler secde etmişlerdi. O büyüklük taslamış ve inkarcılardan olmuştu. Allah: 'Ey iblis kudretimle yarattığıma secde etmekten seni alıkoyan nedir? Böbürlendin mi? Yoksa gururlananlardan mısın?' dedi. İblis: 'Ben ondan daha üstünüm. Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın' dedi. Allah: 'Defol oradan, sen artık kovulmuş birisin. Ceza gününe kadar lanetim senin üzerinedir' dedi. 'Rabbim! Dirilecekleri güne kadar beni ertele' dedi. Allah: 'Sen bilinen güne kadar erteye bırakılanlardansın' dedi. İblis: 'Senin kudretine and olsun ki, onlardan sana içten bağlı olan kulların bir yana, hepsini azdıracağım' dedi. Allah: 'Doğrudur; işte Ben hakikati söylüyorum, sen ve sana uyanların hepsiyle cehennemi dolduracağım' dedi. Ey Muhammed de ki: 'Buna karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Kendiliğimden bir şey iddia eden kimselerden de değilim.' 'Bu Kur'an, ancak dünyalar için bir öğüttür.' 'Onun verdiği haberin doğruluğunu bir zaman sonra öğreneceksiniz.'²²⁷

2.2.7.1. İlk İnsan Âdem'in (A.S.) Yaratılması

'Bir vakit Rabbin meleklere: Ben mutlaka çamurdan bir beşer (insan) yaratacağım, demişti.'

Kur'ân-ı Kerîm'de ilk insanın yaratılmasından söz edilirken, iki yerde 'beşer', dört yerde 'insan' sözü; diğer birkaç yerde ise 'âdem' ve 'halîfe' sözlerinin kullanıldığını belirtmiştir.²²⁸

Ayetle ilgili olarak Yıldırım şunları kardedmektedir: 'Âdem (as)'ın yaratılış safhaları ile ne çeşit toprak veya çamurdan yaratıldığı kademeli bir anlatımla açıklanmakta ve konuyla ilgili bütün âyetler biraraya getirildiğinde ilk insanın nasıl bir çamurdan şekillendirilip meydana getirildiği daha iyi anlaşılmaktadır. Onları şöyle sıralayabiliriz:

- a. Topraktan,
- b. Balçıktan,
- c. Süzölmüş çamurdan,
- d. Pişmedik kuru çamurdan,

²²⁶ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5188-5189.

²²⁷ Sad, 38/71-88.

²²⁸ Bilgi için bak : Hicr, 15/28; Sad, 38/71; Mü'minûn, 23/12; Secde, 32/7; Rahman, 55/14; Saffat, 37/11

- e. Yapışkan çamurdan,
- f. Biçimlendirilmiş balçıktan,
- g. Kokuşmuş siyah balçıktan.

Bütün bu farklı anlatım tarzı bize ilk insan Âdem (as)’ın kademeli biçimde safha safha nasıl oluşturulup meydana getirildiği hakkında ana fikir vermekte ve araştırmacılara hareket noktası belirlemektedir. Aynı zamanda hilkat kanununun sebepler zincirinin halkalarını bir bir oluşturup ezelde hazırlanan plâna göre Âdem (as)’ın cisminin teşekkülünün nasıl gerçekleştirildiği anlatılmaktadır.

Hicr Sûresi 26. âyetle Âdem (as)’ın cisminin teşekkül safhası en belirgin yönleriyle ifade edilmekte ve burada onun bir özeti verilmektedir. Şöyle ki: Konumuzu oluşturan âyette Âdem (as)’ın çamurdan yaratılmasının üç safhasına yer verilmektedir.

- a. Balçıktan şekillendirilip yaratılırken derisi kılsız ve açık olup rengi belirginleşen bir insanın oluşturulması,
- b. Hazırlanan balçığın bir süre sonra insan suretine sokulması,
- c. Ona ait ruhun gelip yerleşmesi..

Bu kısa açıklamalar, insanın maddeyle ruhtan meydana getirildiğini öğretmektedir. O halde insanda hem yüce âlemle, hem de aşağı âlemle ilgili sıfatlar vardır. Hak Din, ondaki aşağı âlemle ilgili sıfatları terbiye edip meşru sınırlar içine alır da böylece yüce âlemle ilgili sıfatına ağırlık kazandırır.²²⁹

2.2.7.2. Âdem (A.S.)’a Secde Edilmesi

‘Onu yapıp ruhumdan ona üflediğim zaman ona secdeye kapanın.’

‘Âdem (as)’ın hem yaratılış safhaları, hem de taşıdığı özellikleri her yönüyle, göklerin ve yerin yaratılmasının amaç ve hikmetini ortaya koymakta ve insanın Allah yanında ne kadar şerefli olduğunu yansıtmaktadır, O halde insanoğlu mevcut olduğu sürece göklerin ve yerin anlamı ve hikmeti vardır; o yok olduğu takdirde, varlık âlemi anlamsız ve bir bakıma hikmetsiz kalır.

İşte meleklerle *‘Onu biçimine koyup ruhumdan ona üflediğimde, kendisine secde edin!’* emri bu hikmeti haber vermektedir. Zira varlık âleminin vücut bulmasının sebep ve illeti sayılan Âdem (as)’ın bu yönüyle de varlık âleminin üstün ve şerefli olmasını gerektirmektedir.

²²⁹ Yıldırım, Asrın Kur’an Tefsiri, c. X, s. 5192-5193.

Meleklerle gelince: Onlarda aşağı âlemle ilgili nefis ve şehvet duygusu bulunmadığından kendilerinde kin, haset, kıskançlık, istemezlik, bencillik gibi duygular yoktur. Hepsi de nurdan yaratılmışlardır. İlâhî rahmetin tecellileriyle gıdalanırlar. Bu tecellilere bir son ve sınır olmadığına göre, meleklerin her dem manevî gıda aldıkları kendiliğinden anlaşılır.

İblîs'e gelince : O dumansız yalın, zehirli bir ateşten yaratılmıştır. Böylece onda da - Âdem (as) gibi- iki âmelle ilgili sıfatlar, özellikler mevcuttur. Aşağı âlemin ürünü olan ateş, onda kin, haset, bencillik ve gurur, böbürlenme ve büyüklük taslama gibi duygular doğurmuştur. Âdem (as)'a secde etme hususunda ilâhî emre uymaması bundandır. Âdem (as)'a verilen keramete tahammül edemediğinden içindeki kötü duygular kabarmış ve sonunda onu âsi durumuna düşürmüştür.²³⁰

2.2.7.3. Allah'ın Ruhundan Âdem'e Üflenmesi

‘Ruh, mahiyeti, nicelik ve nasıllığı bilinmeyen hayat kaynağı olma özelliğini taşıyan manevî bir cevherdir. Ruhun üflenmesine gelince: Bu anlatım tarzı, bizim konuyu rahat kavramamızı kolaylaştırmak içindir. Elektriğin ampulla temas kurmasıyla meydana gelen ışığı buna misâl verebiliriz. Elektrikte akım ve geçiş söz konusu olduğu gibi, ruh da bedene akım ve geçiş yaparak irtibat sağlar ve ona canlılık verir. Ancak ki, iki çeşit ruh vardır, biri hayvanı, diğeri insanî.. Sperma ve yumurtadaki ruh hayvanı, iyice oluşan cenine sonradan gelip giren ikinci ruh ise, insanîdir. Birincisi hayat ve hareket verir, ikincisi bunlarla birlikte insana has birtakım yetenekleri de beraberinde taşır ve beden ile tekâmül edip gelişir.

Melek Cebrail de bütünüyle hayat ve kudret kaynağı olduğundan, bu manayla ona ‘Ruh’, ‘Ruhu'l-Emîn’ denilmiştir.

Ruh için bir bakıma zaman ve mekân, uzaklık ve yakınlık da pek söz konusu değildir. Ancak zaman ve mekânla ister istemez ilgilidir. Rüyamızda ruhumuzun bir ibresinin serbest kalıp bir anda misal ve melekût âlemlerine intikal sağlaması, az da olsa bu konuda bize bir fikir vermektedir. Melek Cebrail'in bir apda en yüce âlemden Dünya'ya inmesi de buna en açık delil sayılabilir. Böylece ruhun sürati, ışık hızıyla kıyas edilemeyecek kadar ileri düzeydedir.²³¹

²³⁰ Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5193-5194.

²³¹ Yıldırım, *Asrın Kuran Tefsiri*, c.X, s. 5194-5195.

2.2.7.4. Hazırlanan Hayat Plânı

Yıldırım'a göre Âdem (as)'ın balçıktan, iblîs'in ateşten, meleğin nurdan yaratılması, bir yönüyle dünyada uzun süre hareketli, canlı, mücadeleli bir hayatın devamını sağlamaya yönelik bulunmaktadır.

'İnsanda ve iblîs'te aşağı âlemden olan nefis bulunmasaydı, dünya hayatının amaç ve hikmeti kalmaz, yeryüzü bayındır hale gelmez; ilim ve medeniyet diye bir şey olmazdı. İnsanı çalışmaya, didinmeye, araştırmaya, mücadeleye iten faktör, nefsin aralıksız devam eden arzularıdır. İblîs ise, verdiği sinyallerle bu arzuları hem kamçılar, hem de insana sınırsız hürriyet aşkı aşılar. Böylece durmak, dinlenmek bilmeyen ihtiraslar, emeller ve hayaller doğar. Peygamber, ve kitap, bunları frenleyip zararsız bir çizgiye çekmek ve meşru sınırlara dahil etmek için son derece lüzumludur. Bunun için insanın hem iç âleminde, hem de dış âleminde zıtların sürtüşme ve tartışması, bütün bir hayat boyu devam eder. İlâhî çağrıya kulak verip ihtiras ve amelini frenleyip zararsız duruma getirenler, başlattıkları mücadele ve sınavı kazanmış; hayat dizginini nefis ve İblîs'in eline teslim edip ihtirasının kurbanı olanlar ise, sınavı kaybetmiş olurlar.'²³²

2.2.8. Kadere Delil

Razi, herşeyin Allah'ın kaza ve kaderiyle olduğu konusunda bu ayeti, şu şekillerde delil getirmiştir:

1. Allah Teâlâ, İblis hakkında, *'Hemen buradan çık (defol). Zira artık sen artık taşlanıp (kovulanlardansın) ve şüphesiz ceza gününe kadar lanetim senin üzerinedir.'* buyurmuştur. Bu, Allah'ın, o şeytanın hiç iman etmeyeceğine dair bir haberdir. Eğer İblis, iman edecek olsa, Allah'ın doğru olan bu haberi yalana dönmüş olurdu. Bu ise imkânsızdır. Binâenaleyh iman etmekle emrolunmuş olmasına rağmen, İblis'in iman etmesi imkânsızdır.
2. 'O, *'Senin izzetin hakkı için, ben de artık muhakkak onların hepsini azdıracağım'* demiştir. Dolayısıyla Hak Teâlâ şeytanın kullarını iğvâ edeceğini biliyor ve şeytanın bu iddiasını duyuyordu. Hem de iblisi bu işten men etmeye kadirdi. Men etmeye kadir olan kimse, men etmediği zaman, o işe razı demektir. Eğer, *'Bu men etme işi, ifsâd edecek (durumu bozacak) birşeydir'* denilirse, bu yanlış bir sözdür. Çünkü bu engelleme, hem iblis'i saptırmaktan, hem de insanoğlunu sapmaktan kurtaracaktı. Bunun ifsad edecek birşey olması bir

²³² Yıldırım, *Asrın Kur'an Tefsiri*, c. X, s. 5195.

tarafa, maslahatın tâ kendisidir.

3. Allah Teâlâ, cehennemi kâfirler ile dolduracağını haber vermiştir. Dolayısıyla eğer onlar kâfir olmasalardı, Allah'ın yalan söylemiş olması ve câhil olması gerekirdi.
4. Eğer Cenâb-ı Allah, kâfirin inkâr etmemesini dilemiş olsaydı, peygamberleri ve salihleri ebedî bırakması, iblisi ve şeytanları öldürmesi gerekirdi. O, bu işin aksini yaptığına göre, kâfirin küfrünü irade ettiği anlaşılır. ²³³

²³³Râzi, *Mefâtihu'l-Gayb*, c. XIX, s. 122.

SONUÇ

Rasûlullah (s.a.v)'in, Allah tarafından peygamber seçilip, bir uyarıcı olarak gönderildiğini açıkladığı ve insanları almış olduğu vahye uymaya çağırdığı zaman, müşrikler bunu hayret ve şaşkınlıkla karşılamışlardır. Onların, Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğini inkâr etmelerinin sebebi, onun söylediği şeylerde gerçekte bir yanlışlık görmeleri değil atalarının dinine körü körüne bağlı kalmak istemeleri idi.

Allah Teâlâ, sürenin ilk âyetinde Kur'an-ı Kerim'e kasem ederek meselenin inkâr edenlerin iddia ettikleri gibi olmadığını; *'Sad, şeref ve öğüt dolu Kur'ân'a yemin olsun ki durum kâfirlerin iddia ettiği gibi değildir'* ifadesiyle bildirdikten sonra, onların İslâm'ın karşısında bu şekilde bir tavır almalarının sebebini şu şekilde açıklamaktadır: *'Bilakis onlar, boş bir gurur ve ihtilaf içindedirler.'* Allah Teâlâ peygamberlerini sürekli olarak, gönderildikleri toplumların arasından seçmiştir: *'Biz, her peygamberi gönderildikleri insanlara kolayca anlatabilmeleri için, kavimlerinin diliyle gönderdik.'*²³⁴ Aslında bu, insanlar için bir rahmettir. Çünkü peygamber olarak seçilip görevlendirilen kimse kendi aralarında bulunduğu ve günlük hayatı beraber yaşadıkları için onu her haliyle tanır. Dolayısıyla onun bir yalancı mı yoksa doğru söyleyen biri mi olduğunu yakînen bilirler. Ayrıca dini öğrenme konusunda onunla rahatça ünsiyet kurarak getirdiği mesajın gerçeklerini öğrenebilirler.

Durum böyle olduğu halde, tarih boyunca inkâr eden toplumlar, gönderilen peygamberlerin bir melek değil de kendileri gibi yiyip içen, gezip dolaşan kendi aralarından biri olmasını her zaman yadırgamışlar ve bunu tuhaf karşılamışlardır. Kur'an-ı Kerim değişik âyetlerde bunu dile getirmektedir. Nuh (a.s)'ın kavmi, onun için şöyle demişti: *'Bu, sizin gibi bir beşerden başka bir şey değildir. Yediklerinizden yer, içtiklerinizden içer.'*²³⁵ Nuh (a.s)'dan sonra, çok uzun zamanlar geçtiği ve nice kavimler yalanladıklarından dolayı helâk edildikleri halde inkâr mantığı bir değişime uğramamıştı. Mekkeli müşrikler, inkârda ataları olanlar gibi *'... Bu, sizin gibi beşerden*

²³⁴ İbrahim 14/4.

²³⁵ Müminûn, 23/33.

*başka bir şey midir? Gözünüz göre göre sihre mi gidiyorsunuz?*²³⁶ diyorlardı. Aslında onlar Rasûlullah (s.a.v) için ‘sihirbazdır’ derlerken iddia ettikleri şeyin doğru olmadığını biliyorlardı. Müşrikler, her türlü işkenceye rağmen iman edenlerin İslâm'a bağlı kalmaları karşısında acze düşmüşler ve bunu insanların zihinlerini bulandırmak için bir yöntem olarak seçmişlerdi.

Süre, Mekke müşriklerinin bu durumunu; *‘Aralarından bir uyarıcının gelmesine şaşmışlardı, kâfirler; ‘Bu, pek yalancı bir sihirbazdır. İlahları tek bir ilâh mı yaptı? Doğrusu bu tuhaf bir şeydir’* âyetiyle dile getirmektedir.

Allah Teâlâ, onların vahiy karşısında takındıkları şüphe içerisindeki hallerini cevaplarken kendisinin güç ve kudretinden ne kadar habersiz olduklarını belirterek şöyle demektedir: *‘Yoksa göklerin, yerin ve aralarındakilerin mülkü kendilerine mi aittir? Öyle ise, yollarını bulup göklere çıksınlar.’* İnsanların bu konuda acı içerisinde bulundukları ve hiç bir güce sahip olmadıkları halde, Allah Teâlâ'nın peygamber seçimi konusunda itirazda bulunmaları kadar mantıksız bir şey yoktur. Kâinâtın yaratıcısı ve tek mâliki olan Allah Teâlâ'nın seçimine itiraz etmeye kimin gücü yeter. Peşinden gelen âyetle İslâm'a itirazda bulunan ve müslümanlara kötülük yapmak için gece gündüz uğraşan müşriklerin her zaman mağlup olmaya mahkum oldukları bildirilmektedir: *‘Onlar, orada çeşitli gruplardan meydana gelen, mağlup olmaya mahkum derme çatma bir ordudur.’*

Allah Teâlâ, Nuh kavmi, Ad, Firavun, Semûd, Lût kavmi ve Ashabu'l-Eyke'nin yalanlamaları ve azabı hak etmelerini misal vererek, müşriklerin, inkârlarından dolayı: *‘Rabbimiz! Hesap gününden önce payımıza düşen azabı hemen gönder’* demelerinin sonuçları karşısında onları uyarmakta ve bunun kendisi için zor bir şey olmadığını bildirmektedir: *‘Onlar ancak bir çılgılığı bekliyorlar. Onun geri dönüşü yoktur.’*

Peşinden gelen âyetler de Allah Teâlâ Rasûlullah (s.a.v)'e, müşriklerin inkâr ve aşırı düşmanlıklarına sabrederek tebliğe devam etmesini bildirirken, daha önce göndermiş olduğu, Davud (a.s), Süleyman (a.s) ve diğer bazı peygamberlerin kıssalarını zikrederek mülkün kendi elinde olduğunu, kullarından dilediğini dilediği şekilde rızıklandığını misaller vererek açıklamaktadır. Bu arada kâfirlerin, yerin ve göklerin yaratılışı hakkındaki sapık düşüncelerine ve kendilerinin yeryüzünde başıboş bırakıldıklarını zannederek hiç bir ilâhî yükümlülüğü kabul etmemelerine *‘Biz göğü, yeri ve*

²³⁶ Enbiya, 21/3.

aralarındakileri boşu boşuna yaratmadık. Bu, kâfirlerin zannıdır. O ateş sebebiyle vay o kâfirlerin haline' şeklinde cevap verilmektedir. İman edip salih amel işleyenlerle, inkâr edip bozgunculuk çıkaranların bir tutulmayacakları gerçeği vurgulandıktan sonra, Kur'an-ı Kerim'deki âyetlerin akıl sahibi kimselerin ibret almaları için indirildiği bildirilmektedir: *'Bu Kur'an, âyetlerini iyice düşünsünler, akıl sahipleri ibret alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.'*

Rasûlullah (s.a.v)'e ve onun şahsında bütün iman edenlere hitaben, önceki peygamberlerden bazılarının isimleri zikredilerek onların durumlarının hatırlanması istenmektedir. Bundan gözetilen maksadın ne olduğu ise şu şekilde açıklanmaktadır: *'Bu kıssalar bir hatırlatmadır. Şüphesiz Allah'tan korkanlar için güzel bir akıbet vardır.'* Allah'tan korkan ve O'nun emirlerini hiç bir beşeri gücün baskısından korkmadan yerine getirmeye çalışan kimseler için cennetteki mükafatlar zikredildikten sonra, inkâr edip haddi aşanlar için hazırlanmış olan cehennemdeki korkunç azaplar hatırlatılır.

Dünyada birbirini İslâm'a karşı düşmanlık için yönlendiren kimseler kıyamet gününde içine girecekleri cehennem azabını gördükleri zaman bu duruma düşmelerine sebep olanları suçlayacaklardır. Ancak, Allah'a ortak koşmada müşriklere önderlik eden kimseler bir mazeret bulamayacakları için durumlarını kabul etmek zorunda kalacaklar ve kendilerine cehenneme girmek üzere gösterilen dünyadaki bağlılarına hiç iltifat etmeyeceklerdir. Öte taraftan onlara tabi olmuş kimseler de onlardan yüz çevireceklerdir:

'Kâfirlerin önderlerine; 'İşte dünyada size uyan şu gruplar da sizinle birlikte cehenneme atılacaktır' denir. Onlar da; 'Onlara merhaba yok. Çünkü onlar da cehenneme gireceklerdir' derler. Bunun üzerine dünyada onlara uyan gruplar da 'Asıl size merhaba yok. Bu cehennemi bize siz hazırladınız. Ne kötü yermiş. Ey Rabbimiz bunu bize kim hazırladıysa, onun azabını cehennemde kat kat artır' derler.'

'İnsanlar O'ndan yüz çevirirler, ancak Kur'an'da haber verilenler büyük bir haberdir: 'Sen şöyle de: 'Söylediklerim, çok büyük haberdir. Siz ise O'ndan yüz çeviriyorsunuz.'

Daha sonra, iman etmekten yüz çevirmenin gerçek sebebinin cahilce kibirlenme ve büyüklük taslamadan başka bir şey olmadığı, inkârın temeline inilerek ve iblis'in, Âdem

(a.s)'a secde etmekten kaçınarak rahmetten kovulması olayı anlatılarak ortaya konmakta ve onun kıyamete kadar sürecek olan fonksiyonu dile getirilmektedir:

‘İblis; ‘Ey Rabbim! İnsanların tekrar dirilecekleri güne kadar bana mühlet ver’ dedi. Allah da ‘Sen vakti belli olan bir güne kadar mühlet verilenlerdensin’ dedi. İblis ‘İzzet ve şerefine yemin olsun ki, onlardan ihlaslı kulların hariç, bütün insanları yoldan çıkaracağım’ dedi. Allah (c.c) şöyle dedi: ‘Ben Hak’kım hakkı söylerim. Yemin olsun ki ben, cehennemi sen ve onlardan bütün sana uyanlarla dolduracağım.’

‘De ki: “Ben buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum ve ben külfet çıkaranlardan değilim.” O (Kur’ân), âlemlere bir öğütten başka (birşey) değildir. Her halde onun mühim haberini bir zaman sonra bileceksiniz.’

Allah Teâlâ bu sûreyi işte bu güzel sonuçla bitirmiştir. Çünkü Allah dinî konularda ihtiyatlı olmanın farziyyetine delâlet eden pek çok esaslardan bahsetmiş ve sonra bu sûreyi bitirirken,

‘İnsanları davet ettiğim bu şeyin hak mı, bâtıl mı olduğunun anlaşılabilmesi için, hem davet edenin, hem de davetin hakkında düşünülmesi gerek olan şeydir. Davet edene gelince, o benim. Ben, bu davetime karşılık bir ücret ve mal istemiyorum. Halbuki yalancı kimselerin mal talebinden kesinlikle vazgeçmeyecekleri açıktır’ buyurmuştur.

KAYNAKÇA

- ALÛSÎ, Ebü's-Sena Şehabeddin Mahmud b. Abdullah (1270/1854), *Rûhu'l Meanî fi Tefsiri'l Kur'an'il-azim ve's-seb'ul-mesan'î*, (I-XXX), Beyrut, 1985.
- ASLAN, Ali, *Hülasatü't Tefasir Büyük Kur'an Tefsiri*, Arslan Yay., (I-XVI), İstanbul, ts.
- ATEŞ, Süleyman, *Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba Yay., (I-XX), İstanbul, 1997.
- , *Kur'an'ı Kerim ve Yüce Meali*, (I-XX), Ankara, 1980.
- BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur'an'ı Kerim'in Türkçe Meali Âlisi ve Tefsiri*, Bilmen Yay. (I-XVI), İstanbul, ts.
- BEYDAVÎ, Abdullah b. Ömer, *Envâru't-tenzil ve Esraru't-tevil*, (I-II), Dersaadet, 1314.
- BEYYUMÎ, Seyit Mursi, İbrahim, *Dirasat fi't-Tefsiri'l-Mevzûi*, Beyrut, ts.
- BUHARÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *Sahihü'l-Buhari* Beyrut, ts.
- BURSEVÎ, İsmail Hakkı, *Rûhu'l Beyan*, Matbaa-i Osmaniye, (I-X), İstanbul, 1969.
- CELALEYN, Celâlüddinel-Mahalli ve Celâlüddin es-Suyûti, *Tefsiru Celaleyn*, Mısır, 1345.
- CESSAS, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Razi, *Ahkamü'l Kur'an*, (I-III), Beyrut, 1993.
- CEVZÎ, Ebü'l-Ferec Cemaleddin Abdurrahman b. Ali İbn Kayyim (597/1201), *et-Tıbyan fi Aksami'l Kur'an*, (I-IV), Beyrut, ts.
- DEMİRCİ, Muhsin, *Konulu Tefsire Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006.
- DERVEZE, Muhammed İzzet, *Tefsiru'l Hadis*, (I-III), İstanbul, 1997.
- DUMAN, M. Zeki, *Beyân'ul Hak (Kur'ân-ı Kerim'in Nüzul Sırasına Göre Tefsiri)*, Fecr Yay., (I-III), Ankara, 2006.
- DRAZ, Muhammed Abdullah, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, (Çev: Salih Akdemir) İstanbul, 1983.

- , *En Büyük Mesaj Kur'an* (trc. Suat Yıldırım) Ankara, 1985.
- DUMLU, Ömer, “Konulu Tefsir ve Düşündürdükleri”, *Tefsirin Dünü ve Bugünü Sempozyumu*, Samsun,. 1992, s.152-164.
- EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdî, es-Sicistanî (275/889), *Sünen-i Ebî Davud*, Dârü'l-Erkam, Beyrut, 1420.
- EBU'S-SUUD, Muhammed b. Muhammed b. Muhyiddin el-İmad (982/1574), *İrşadi'l-akli's-selim ilâ mezâyâ'-Kur'an-ı Kerim:Tefsir-u Ebissuûd*, (I-IX), Mısır, Daru't-Tıbaati'l-Mısıryye, 1275.
- ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (sdl. Heyet), Zaman Yay., (I-X), İstanbul, 1997.
- EMİROĞLU, H. Tahsin, *Esbab-ı Nüzul, Kur'an Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri*, Konya, 1966.
- EREN, Cüneyt, *Konulu Tefsir Metodu*, Akademi Yay. İstanbul, 2000.
- FERMAVİ, Abdulhayy, *el-Bidayetü fi't-Tefsiri'l-Mevzûi*, Kahire, 1998.
- GÜNGÖR, Mevlüt, *Kur'an Araştırmaları I*, Kur'an Kitaplığı Yay., İstanbul, 1995.
- GÜVEN, Şahin, *Konulu Tefsir Metodu*, Şura Yay., İstanbul, 2001.
- HÂKİM, Ebû Abdullah İbnü'l-Beyyi Muhammed Hâkim en-Nisaburi (405/1014), *el-Müstedrek ale's-Sahihayn*, (I-IV), Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1411/1990.
- HİCAZİ, Muhammed, *et-Tefsiru'l-Mezûiyyeti fi'l-Kur'ani'l Kerim*, Kahire, ts
- , *Furkan Tefsiri*, İlim Yay., (I-VI), İstanbul, ts.
- İBN HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî Ahmed (241/855), *el-Müsned*, Mısır: Müessesetü Kurtuba, ts.
- İBN HİBBÂN, Muhammed b. Hibbân b. Ahmed Ebû Hâtim et-Temimî (354/965), *Sahihu İbn Hibbân bi tertibi İbn Balabân*, Betrut: Müessesetü'r-Ris'ale, 1414/1993, 2 Baskı.
- İBN KESİR, Ebu'l Fida İsmail İmamüddin İbn Ömer ed- Dimaşki, *Hadislerle Kur'an'ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yay., (trc: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner), (I-XVI), İstanbul, 1986.

- İBN MACE, Ebu Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini (273/887). *Sünen-u İbn Mace*, Beyrut: Daru'l-Fikr, ts.
- KONYALI, Mehmet Vehbi (Çelik), *Hülasatül Beyan fî Tefsiri'l Kur'an*, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966.
- KURTUBÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekr, (671/1273), *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yay., (I-XV), Kahire, 2002.
- MALİK B. ENES, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri (179/795), *el-Muvatta*, (I-II), Kahire: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabî, ts.
- MEVDUDÎ, Ebu' Alâ, *Tefhimu'l Kur'an*, Fecr Yay., (I-VII), İstanbul, 1986.
- MÜSLİM, Ebü'l Hüseyin Müslim b. Haccâc eKuşeyrî, en-Neysaburî (261/875), *Sahih-u Müslim*, Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabî, 1425/2004.
- MÜSLİM, *Mustafa, Kur'an çalışmalarında Yöntem*, Ankara, 1993.
- , *Mebahis fit-tefsiri'l Mevzûi (Kur'an Çalışmalarında Yöntem: Konulu Tefsire Metodik Bir Yaklaşım)*, Ankara, 1993.
- NESÂÎ, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb Nesâî (303/915), *Sünenü'n-Nesâî*, (I-VIII), Halep: Mektebetü'l-Matbûâtü'l-İslamiyye, 1406/1986, 2. Baskı.
- ÖNER, Necati, *Klasik Mantık*, İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1986.
- RAZÎ, Fahrüddin, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, Akçağ Yay., (I-XXII), Ankara, 1993.
- SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, *Safvetu't Tefasir*, (I-III), Beyrut, 1981.
- SAİD, Abdusettâr Fettullah, *el-Medhal, ile't-Tefsiri'l-Mevzûi*, Kahire, 1986.
- SEYYİD KUTUB, *Fîzilâl'il Kur'an*, (trc. M. Emin Saraç), (I-XVI), İstanbul, 1972.
- SÛYÛTÎ, Ebu'l Fazl Celalüddin Abdurrahman b. Ebi Bekr (911/1505), *Dürrü'l Mensur fi't-tefsiri'l Me'sûr*, (I-VIII), Beyrut: Darü'l-Fikr, 1993.
- ŞATIBÎ, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhamed el-Gırnatî (trc. Mehmet Erdoğan), *Muvafakat*, bs., İstanbul, 1993.

- TABERÎ, Ebu Cafer M. b. Cerir b. et-Taberi, *Câmi'ül Beyan fî Tefsiri'l Kur'an*, (I-XXX), Beyrut, 1323.
- TABERÂNÎ, Ebü'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb el-Lahmî (306/971), *el-Mu'cemu'l-Evsat*, (I- IX), Kahire:Darü'l-Harametn, 1415.
- TİRMİZİ, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevrâ es-Sülemî (279/892), *Sünenü't-Tirmizi*, Beyrut: Darü'l-Marife, 1423/2002.
- YILDIRIM, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yay., (I-XIII), İzmir, 1986.
- , *Ahkâmu'l Kur'an*, (I-II), İstanbul, Fecr Yay. 1971.
- YILDIRIM, Suat, *Peygamberimizin Kur'an Tefsiri*, Kayhan Yay., İstanbul, 1983.
- ZEMAHŞERÎ, Ebu Kasım Carullah Mahmut İbn Ömer, *el Keşşaf an Hakaiki't- Tenzil ve Uyuni'l-ekavil fî Vucühi't Te'vil*, (I-IV), Beyrut , ts.
- ZUHAYLÎ, Vehbe, *Tefsir'ul Münir*, Risale yay., (I-XV), İstanbul, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

Hikmet KAVİK 01.01.1984'de Kayseri'de doğdu. İlköğrenimini 60. Yıl Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nda okudu. Ortaöğrenimini ise Ali Rıza Özderici AİHL de tamamladı.

Yükseköğrenimini Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümünde 2007 yılında tamamladı. Aynı yıl Tefsir Anabilim dalında yüksek lisansa başladı.

3 yıl Yozgat'ın Akdağmadeni ilçesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği yaptı. Halen Nevşehir Ersular İlköğretim Okulu'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği yapmaktadır. Evlidir.

İLETİŞİM BİLGİLERİ

Adres : Afatevler Mah. Çetin Sok. 14/5 NEVŞEHİR / MERKEZ

Tel : 05069043590

E-mail : mahmutkavik@hotmail.com